

d) Înrudirea sa cu obiceiurile similare la alte popoare europene, îndeosebi cu cele indicate de noi la popoarele din Peninsula Balcanică.

e) Călușarii și-au luat numele de la figura de cal (călușul), care este un demon al sănătății și al fecundității.

f) Data la cari se țin aceste jocuri, păstrarea numelui de Rusalii pentru dansatori în Macedonia, precum și atestarea acestui obicei pe același teritoriu încă în veacul al XIII-lea, ne îndeamnă să căutăm o legătură directă între jocurile călușarilor și serbările practicate în legătură cu anticele Rosalia, sau cel puțin o puternică influență venită din această parte.¹⁾

Romul Vuia.

UN FRAGMENT DIN CEL MAI VECHIU MOLITVENIC ROMÂNESC.

I. Introducere.

În o notă a unei lucrări anterioare²⁾ aminteam că în momentul când ea s'a pus supt teasc, mi-a ajuns în mână, într'un manuscris pe care, la cea dintâiu vedere, îl credeam de pe la sfârșitul veacului XVII, un fragment din „molitva“ sau „pogrebania“ morților copiat după un *Molitvenic* ortodox, sau cel puțin după o „slujbă a îngropării“ (partea cea mai populară a molitvenicului), care a trebuit să se traducă în românește înainte de 1580, căci părți din el au fost reproduse întocmai în *Cugetări în ora morții*.³⁾

¹⁾ Acestea sânt rezultatele pe care le-am putut obține cu mijloacele ce ne stau la dispoziție în Cluj. Lipsa unei biblioteci mai bogate în materie de folklor, nu ne-a permis să urmărim această problemă după dorințele noastre. Un exemplu. Pentru obiceiurile popoarelor apusene am avut la îndemână aproape numai operele lui Mannhardt. Am fost nevoit a mă lipsi de izvoare atât de importante ca *The golden Bough de Frazer*, și minunata operă a lui Anitșkoff asupra cultului primăverii la popoarele din apus și la Slavi. Mai multe dintre datele noastre au fost culese încă înainte de războiu, din opere care astăzi nu ne mai stau la dispoziție și deci nu au putut fi controlate din nou cu ocaziunea redactării. Am ținut de cuviință a releva acestea pentru explicarea unor lipsuri ale studiului nostru îndeosebi ce privește întrebuintarea izvoarelor.

²⁾ Două manuscripte vechi: *Codicele Todorescu și Codicele Marțian*. Studiu și transcriere. Ed. Acad. Române. București 1914, p. 88.

³⁾ *Codex Sturdzanus*, p. 73—113, la Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, v. II, p. 449—471; *Codicele Todorescu*, ff. 69 r° — 96 r°, la Drăganu, o. c. p. 212—222).

De-atunci, studiind însuși textul și raportul lui față de alte texte, limba textului și filigranele hârtiei pe care s'a scris el, de o parte mi s'a modificat întru câtva părerea despre vechimea lui, izbutindu-mi să stabilesc o dată ceva mai largă, în marginile căreia a putut să se copieze, iar această lărgire s'a făcut spre trecut, nu spre prezent; de altă parte mi s'a întărit credința că originalul de pe care s'a copiat a trebuit să existe înainte de 1580, aparținând din punctul de vedere al limbii întru toate „întorsurii de de mult.“

Astfel textul merită să fie cunoscut de toți acei care se interesează de vechea noastră literatură și limbă. Mi-am luat deci voia să-l descriu și studiez în cele următoare.

II. Descrierea manuscrisului. Când a fost scris?

Manuscrisul aparține acum D-lui I. Marțian, maior în retragere, din Năsăud, căruia trebuie să-i mulțămim atâtea descoperiri prețioase din vechea noastră literatură. La 1885, cum apare din o notiță de pe f. 24 v°, se găseă, în Rapoltul-mare, j. Hunedoara (pl. Geoagiu). Acum cuprinde 41 foi format 4° de 19 cm. înălțime și 14 cm., 2 mm. lățime, dar a trebuit să fie mult mai voluminos. Foi s'au pierdut atât de la început, cât și de la capăt. Cele de la început au trebuit să se piardă mai întâiu, și încă destul de demult, căci pagina întâie de acum e înnegrită în urma întrebunțării îndelungate ca foaie inițială. Foile câte au mai rămas, sânt împăturite în caiete de câte 2, 6 ori 8 foi în felul următor: I, 6; II, 8; III, 8; IV, 8; V, 2. Restul foilor nu se mai ține de olaltă, astfel că gruparea lor e cu neputință de stabilit.

Caietele nu sânt numerotate. Legătura dintre pagini e indicată prin scrierea în josul paginii a începutului cuvântului celui dintăiu de pe pagina următoare.

Pe fiecare pagină se găseă câte 14 rânduri scrise între linii oarbe, deci cu destulă grijă. Scrisoarea textului peste tot e chirilică de un negru pronunțat. Inițialele și tipicul slavonesc și românesc sânt scrise cu roșu.

Filigrana hârtiei reprezintă o coroană deasupra căreia se vede o stea cu șase raze, iar deasupra acesteia o semilună.

Coroana e ceva mai complicată în foile de la început, având trei ramificații cu câte cinci vârfuri grupate în formă de

frunză, iar în alte două ramificații de la margini se văd numai câte două vârfuri (cf. ff. 2 și 5; 7 și 14; 10 și 11; 18 și 19, unde coroana aproape nu se observă; 24 și 29, asemenea; 25 și 28, tot așa).

În foile din urmă coroana e ceva mai simplă având trei ramificații cu câte trei vârfuri așezate unul lângă altul în poziție verticală (cf. ff. 31 și 32; 39 și 40. Numai steaua și semiluna se vede în f. 35).

Felului dintâiu al coroanei îi corespund literele **S S**, inițialele numelui fabricantului de hârtie, între care se lasă perpendicular în jos o linie la capătul căreia se găsește un trifoiu (cf. ff. 4, 6, 9, 13, 20, 27, 30, dintre care pe ff. 6, 20, 27 și 30 literele se văd bine, trifoiul însă nu se observă în urma umezelii).

Felului al doilea al coroanei îi corespund literele **S B** cu linia verticală și trifoiul în sus (cf. ff. 34, 37 și 38).

Hârtia, după cum arată trifoiul și steaua cu șase raze, e de fabricație italiană, probabil venețiană¹⁾, făcută anume pentru imperiul turcesc și țările supuse lui, căci o găsim, începând de la 1596, mai bine de 100 de ani pe întreg teritoriul de la Constantinopol până la Oradea-mare. În volumul I al *Cuv. den bătrâni* publicate de Hasdeu găsim coroana, steaua cu șase raze și semiluna aproape întocmai ca cele descrise mai sus în: un document din Glodeni, jud. Prahova, de la 1596 (p. 71), în actul lui Ioan din Brești, Beleți (j. Muscel) circa 1600 (p. 97), în un act de la 28 Iulie 1605 sau 1608 (p. 139). Se mai găsește în hârtia unui act din 18 Maiu 1607, în care Radu Vodă permite lui Petru Armașul ca să strângă țiganii lui fugiți ori unde îi va găsi, cum și alți țigani ai săi anume arătați, publicat în *Rev. pentru ist., arh. și fil.* a lui Tocilescu, III (1884), p. 217.

O găsim reprodușă după o întreagă serie de documente în colecția lui Ios. Kemény, *Signa interna chartarum saeculo XIV. XV. XVI. XVII. et XVIII. in Transilvania olim obviarum* vol. I, care se află în biblioteca universității din Cluj; mai întâiu în un document datat din București, 29 Septemvrie 1629, al voevodului muntean („Vojvodae Transalpinii“) către Gavriil Bethlen (p. 125), apoi la 1661-62 în două scrisori din Constantinopol trimise

¹⁾ Cf. C. M. Briquet, *Les filigranes*. Dictionnaire historique des marques de papier. II Paris, 1907, p. 294.

de Valentin Szilvássy lui Mihail Apaffy (p. 232 și 249) și în altă scrisă tot atunci de Apaffy soției sale Anna Bornemissa „ex castris ad Désfalva“ (p. 232). Din aceeași ani se mai găsește și în alte documente. Astfel: 1661 (p. 236), 1662 (p. 246). În anul anul 1664 pe aceeași hârtie scrie din Oradea-mare Kuczuk Mehmed lui Apaffy (p. 262) și lui Martin Budai, căpitan în Székelyhid (p. 263), iar în cel următor tot el, pașa Timișorii, lui Șt. Naláczy, în sfârșit în 1668 pașa Ali de Buda lui M. Apaffy (p. 308). În nici unul din documentele citate n'am întâlnit trifoiful împreună cu literele din hârtia cărții despre care vorbim, ci ori lipsesc, cum e și natural, fiind scrise de obicei pe o singură foaie, ori găsim alte litere. Nule-am întâlnit nici singure în tot răstâmpul de la 1591—1700. Am întâlnit însă literele **S S** și trifoiful alături de altă marcă foarte obișnuită în documentele ardelenene din întreg veacul XVIII (v. tab. III, fig. 1 și 2) în o scrisoare trimisă din Sibiiu la 24 Maiu 1688 de către Antoniu Caraffa principelui Apaffy.¹⁾ Deși în unul din aceste două cazuri, nu e exclusă posibilitatea legării de hârtie adusă din două fabrici deosebite, totuși e greu de afirmat că **S S** ar fi inițialele aceluiași fabricant.

Afară de documente, hârtie cu marca alcătuită din o coroană, o stea cu șase raze și o semilună așezate una deasupra celeilalte mai întâlnim și în deosebite cărți din veacul XVII. Astfel se găsește în manuscrisul românesc de la 1621 al lui Eustratie logofătul, descris de I. Bianu în *Columna lui Traian*, 1882, p. 210—217. Din cele patru tipuri de mărci cel dintâiu are trei semilune cu coarnele în sus puse una deasupra celeilalte întocmai ca în documentul de la 1604 publicat de Hasdeu în *Cuv. d. bătr.*, v. I, p. 134, al doilea cuprinde trifoiful și literele din documentul de la 28 Iulie 1605 sau 1608,²⁾ al treilea coroana, steaua și semiluna în forma din același document,³⁾ iar al patrulea în aceea din documentele de la 1596 și 1600.⁴⁾

Coroana lucrată ceva mai artistic, împreună cu steaua cu șase raze și semiluna, se mai găsește și în *Lexiconul Slavoromânesc și tâlcuirea numelor din 1649* a lui Mardarie Cozianul,⁵⁾ unde găsim și cele trei semilune,⁶⁾ dar alte litere⁷⁾.

1) V. Kemény, o. c. t. II, p. 177.

2) v. Hasdeu o. c., p. 140.

3) *Ibid.*, p. 13.

4) *Ibid.*, p. 71 și 79; cf. I. Bianu, l. c., p. 210 și 211.

5) v. ed. Gr. Crețu, București 1900, tabela I, fig. 2.

6) v. *ibid.*, tabela II, fig. 1 și 2.

7) v. *ibid.*, tabela III, fig. 1. 2 și 3.

În sfârșit ea se mai găsește și în Codicele G. Lazar alături de o coroană mai mare și mai răsfirată și de trifoiul cu literele V I.¹⁾ Codicele este astăzi proprietatea Academiei Române și în I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, t. II, fasc 2 (No. 559), București 1909, p. 310 este datat, nu ni se spune pentru ce motive, de la începutul sec. XVIII.²⁾ Deoarece după 1699, când s'a încheiat pacea de la Carlovăț, nu e probabil să se mai fi comandat hârtie de proveniență turcească pentru Ardeal, în cazul că datarea aceasta e întemeiată și pe alte dovezi afară de filigrană, trebuie să presupunem că manuscrisul G. Lazar s'a scris în cei dintâiu ani ai sec. XVIII pe o hârtie rămasă din un stoc mai vechiu.

Judecând așa dar din cele expuse mai sus despre filigrana hârtiei manuscrisului despre care vorbim, el nu poate fi mai vechiu decât deceniul din urmă al veacului XVI și mai nou decât veacul XVII.

III. Manuscrisul e copie de pe un original mai vechiu.

Textul nostru e copie de pe un original mai vechiu. Avem o întreagă serie de dovezi pentru aceasta.

Pe f. 1 r⁰, r. 10—11 găsim scris *înfrămsășată*. Copistul a început să scrie cum vorbiă el: *înfrămsățată*, dar observând că în text eră *înfrămsată*, a îndreptat partea din urmă a cuvântului, uitând însă să șteargă pe să.

Pe f. 2 r⁰, r. 5 după *Unde-s* s'a șters *amu* și s'a continuat *a lumii*. Evident copistul n'a putut ceti, a început să scrie *amu* în loc de *a lumii*; observând apoi, a îndreptat.

Din neputința de a ceti s'a născut și *Sff[ă]ntului* în loc de *Sff[ă]ntul* pe f. 5 r⁰, r. 5.

Dovadă de copiere e și *învațatū* de pe f. 5 v⁰ 13. Greșala s'a născut din împrejurarea că s'a uitat silaba *ța*, scriindu-se mai întâiu *învatū*, iar când s'a adus silaba uitată deasupra rândului, nu s'a îndreptat *a* din *învatū* în *ă*.

Pe f. 7 v⁰, r. 13 copistul, neputând ceti, a început să scrie după *să* un cuvânt care se începeă cu *m*, dar revenind a șters pe *m* și a continuat cu *viedzu*.

¹⁾ v. Dr. Il. Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, tom. I, Sibiu, 1889, p. 3 și 397—8.

²⁾ Dacă manuscrisul e identic cu Cod. No. 210 de la Muzeul național (a. 1710) citat de M. Gaster în *Geschichte der rumänischen Litteratur*, p. 422, datarea e făcută probabil după Gaster.

Din pricina că se copia, s'a scris de două ori *mor'ții* în: *Mor'ții tăi d[oa]mne. cu d[su]mnedzăiască începută putere, și mor'ții despiu 10 r⁰ 8—11.* În locul celui de-al doilea *mor'ții* am așteptă *viii*. Copistul a crezut că a început cu *viii* și a continuat cu *mor'ții*.

O dovadă sigură avem pentru copiarea evangheliei. Pe f. 21 r⁰, r. 2—3 se scrisese întâiu: *Dzisă d[o]mnul cătră elū jidovii.* Pe urmă s'au interpolat cuvintele *ceia ce miar'sără cătră* care se uitaseră. Pricina acestei uitări a fost *cătră* pe care copistul a crezut că l-a scris a doua oară când îl scrisese întâiu.

Afară de aceste dovezi sigure, mai avem o serie mai puțin sigure. Ele pot fi considerate și numai ca simple greșeli de pană, obișnuite și la cel care redactează. E vorba de o serie de repetări ori omiteri de silabe și singuratiche cuvinte.

De cele dintăiu sânt: *mămăriei* (= „măriei“) 13 v⁰ 14, *pănănă* (= „până“) 20 v⁰ 12—13, *și și* (= „și“) 25 r⁰ 14—25 v⁰ 1, unde deși se indică în josul paginii că are să urmeze după și un cuvânt care începe cu *măn*, totuși se continuă pe pagina următoare: *și măncatū*. Tot aici poate ar trebui să înșirăm și o parte din repețirile amintite la tratarea particularităților sintactice.

În categoria celor din urmă intră: *poal[a]* 6 r⁰ 14; *ce am [gândit, cugetat?]* sau *lucratū greșitū* 7 r⁰ 5; *cu dulceață acela roagă sufletele să te vadză maica d[o]mnului să te facă în cartē vieției. ca cu cea ce înblă într-ascunsu-ți să te m[ă]ntuiască* 7 r⁰ 13—7 v⁰ 5 (= „roagă-[e pe] acela cu dulceață, maica domnului, să ne vadză, să ne facă în cartea vieției, ca să ne mântuiască cu cea ce înblă într-ascunsu-ți“); *lu[m]ină* 11 v⁰ 9-10; *să mă tor'nu și să-[mī] ceiu* 12 v⁰ 14; *lumin[ă] din [lu]mină* 15 r⁰ 1; *cere [cu] rugăciune acestuia* 26 r⁰ 7-8; *să nu [mă] facă după păcatele mele în loc de muncă* 27 v⁰ 12 (cf. *ce să m[ă] facă...*, *ibid.*, r. 14) *de pre căstă [lume, de] puținē vrēme slobod* 6 v⁰ 14; și probabil: *izvorū nedeșertat. dumnedzăști[i] dulce[fi] în multū m[i]lostivu. acesta [ce] cătră tine au venit în pământ sălășluiaște-lu* 9 r⁰ 9-14 (= „izvor nedeșertat al bunătății celei dumnezești, înmultū-milostivu[le], [pe] acesta [ce] au venit cătră tine, sălășluește-lū în pământ“), care însă poate fi considerată și de o dovadă de primitivitatea traducerii, deoarece întreg pasajul e tradus greșit, ceea ce vom arăta în alt loc.

Fără îndoială dovadă de copiere este împrejurarea că alătura de rostiri și forme vechi, proprii trăducătorului, găsim

și altele mai nouă venite de la copist, căci: „Multe greșeli și schimbări de tot felul se nasc când un copist în loc să copieze textul întocmai îl transpune în dialectul său, fie cu intenție, fie inconștient, fiindcă cuvintele și formele dialectului său matern îi revin sub condei fără voia lui“.¹⁾ Ele se pot vedea în partea unde ne ocupăm de limba textului.

IV. Când s'a scris originalul?

În secolul XVII curentul stăpânitor în biserică cerea încă tipărirea cărților de slujbă în slavonește. Pentru ca să nu mai pomenim de *Molitvenicul* slavonesc de la Târgoviște tipărit în 1545,²⁾ căci aparține secolului XVI, slavonesc e cel tipărit în Câmpulung la 1635.³⁾

Textul rugăciunilor este slavonesc și numai explicația slujbei este făcută românește, deci tocmai invers decât cum e în textul nostru, în *Carte ce să chemă pogribania preoților mireni*, și a diaconilor tipărită în Târgoviște la 1650.³⁾

Cel dintâiu *Molitvenic* tipărit românește în secolul XVII este acel al Mitropolitului Dosofteiu apărut în Iași la 1681⁵⁾, în care la sfârșit s'a adus și „Provodnicul rumâniște; creștinesc, pentru mireani“⁶⁾. Apoi urmează *Molitvenicul* popii Ioan Zoba din Vinț, scos la lumină, supt influență calvină, în Bălgrad la 1689⁷⁾, care cuprinde și »Rânduiala îngropării⁸⁾. Pe când *Molitvenicul* lui Dosofteiu, care are o formă particulară, a rămas neîntrebuințat, izolat chiar, acel al lui Ioan din Vinț, care încă a fost tradus din slavonește într'o limbă destul de bună și ținând de socoteală de tradiția literară, a fost foarte căutat și toate edițiile care urmează imediat după el, d. p. cea slavo-română scoasă în Buzău la 1699⁹⁾ și 1701¹⁰⁾, ba chiar și aceea din Râmnic de la 1706¹¹⁾, despre care se afirmă că e tradusă din grecește, sânt prelucrate cu oarecare schimbări după el¹²⁾.

1) D. Rouso, *Critica textelor și tehnica edițiilor în Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. I, p. 24.

2) I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 23—29.

3) *Ibid.*, p. 103 și 529.

4) *Ibid.*, 175—7.

5) I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, p. 237—240; D. Pușchilă, *Molitvenicul lui Dosofteiu*, București 1914, p. 1.

6) I. Bianu și N. Hodoș, *o. c.*, p. 239; Pușchilă, *l. c.* observă: „Intre foile 132 și 133 se află adăugată *Cazania Pogrebaniei*, tipărită și mai înainte, însă cu oarecare schimbări ocupă 4 foi.“

7) I. Bianu și N. Hodoș, *o. c.*, p. 291—296.

8) *Ibid.*, p. 295.

9) *Ibid.*, p. 377—378.

10) *Ibid.*, p. 411—412.

11) *Ibid.*, p. 541.

12) M. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur* în *Gröber, Grundriss der romanischen Philologie*, II. Band, 3. Abteilung, p. 278,

În textele reproduse de Cipariu, *Chrest.* p. 134—140, nu găsim nimic din „pogrebania morților“, dar din însăși limba, din împrejurarea că Popa Ioan Zoba a trebuit să aibă în vedere pentru evanghelie și apostol *Noul Testament*, tipărit tot în Bălgrad la 1648, în vreme ce în textul nostru ele sânt date după textele tipărite de Coresi, putem să afirmăm cu absolută certitudine că între acesta și *Molitâvnicul* de la 1689 nu e nici o legătură.

Dar să urmărim și *Molitvenicele* manuscrise.

Deși *Molitvenice* slavone găsim și între manuscrisele din secolul XVII, totuși aici situația e mai bună, întru cât alături de textele slavonești, ori chiar și singure, se găsesc de la început și molitve românești.

Încă în jumătatea I a secolului XVII găsim un *Molitvenic* românesc (ante 1633) cu explicații slavonești, care însă cuprinde cazanii, deci nu pare a fi de cele întrebuițate în biserică cum este fragmentul nostru¹⁾.

Cipariu în *Principii de limbă și de scriptură* Blaș 1856, p. 114, Rr amintește un manuscris care cuprindea pe f. 14—18 „Cântări bisericești“, fără însă a preciza timpul când s'a scris manuscrisul și despre ce fel de cântări bisericești este vorba. Tot el, și în același loc, mai pomenește un manuscris de pe la capătul secolului XVII care între altele cuprinde niște „molitve“ (f. 38—49) și «slujba îngropării» (f. 58—77).

Deoarece Cipariu nu dă nicăieri specimene din „slujba îngropării“, n'avem puțința să stabilim raportul dintre ea și manuscrisul despre care vorbim.

În manuscrisul No. 275 al Academiei Române (sec. XVII și XVI) găsim un *Molitvenic* în două limbi: românește de la foaia 1 la 124 și slavonește de la foaia 124 la 340. ¹⁾

Numărul 418, deci deosebit, al foilor ne face să credem că Gaster în *Chrest. rom.* I, p. 228—239, dă extrase de pe un alt *Molitvenic* manuscris în posesiunea Academiei, pe care-l datează dintre 1650—1675. Din ceea ce ne dă Gaster, acesta nu pare a fi un molitvenic în adevăratul înțeles al cuvântului.

Dar molitvenicele slavone nu sânt mai puțin numeroase. Un *Molitvenic* slavon se găsește în un manuscris de pe la mij-

1) M. Gaster, *Chrestomatie română*, v. I, XLII și 83 ș. u.

2) v. I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești* (din biblioteca Academiei Române), t. I, București 1907, p. 623.

locul secolului XVII al Academiei Române (No. 167), la începutul căruia, pe întâiele 5 foi, se află scris românește „Cuvântul la înmormântarea Sofroniei Ciogolea scris de Toader Dascalul de la Calafendești.“¹⁾

Slavonesc e — afară de „Pogrebania morților“ care, cu excepția unei mici părți despre care va fi vorba mai târziu, are cu totul altă redacție decât a noastră, — și *Molitvenicul* păstrat în manuscrisul de la 1669 al lui Gaster.²⁾

În sfârșit un *Molitvenic* slavonesc pe de-a'tregul (numai cetirile sânt date românește după *Noul Testament* de la 1648), copiază un oarecare Oprea la 1698.³⁾

O singură privire asupra molitvenicelor românești manuscrise din secolul XVII este de-ajuns ca să ne convingem că nici unul (afară poate de „slujba îngropării“ lui Cipariu, pe care însă n'o cunoaștem) nu se poate compara în privința vechimii textului cu manuscrisul nostru. Ele ori nu sânt adevărate molitvenice menite pentru slujbă, ori, întrucât sânt de acestea, dau cetirile pe urma cărților tipărite în secolul XVII. În textul manuscrisului nostru însă se utilizează pentru cetiri cel mai vechiu text românesc, căci Apostolul e identic, afară de câteva schimbări inerente copierii, cu acel din *Praxiul* de la 1563 al lui Coresi,⁴⁾ iar evanghelia cu aceea care-i corespunde în *Evangheliarul* acestuia.⁵⁾

Pentru ca cetitorul să se convingă singur despre această afirmație, am reprodus amândouă textele citate ale lui Coresi în josul celui corespunzător din transcrierea textului nostru.

Chiar și pentru „fericiri“ pare a se fi utilizat în parte, dacă nu altfel, din memorie textul „întorsurii de demult“. O reproducere din vorbă în vorbă însă nu se putea face în *Molitvenic* în care între „fericiri“ intră și alte părți de prohod.⁶⁾

1) v. I. Bianu, *o. c.*, p. 375. — Cuvântul lui Toader Dascalul a fost publicat de V. Pârvan sub titlul *Un vechiu monument de limbă literară românească*, București, Socec, 1904, utilizându-se amândouă redacțiile în care s'a păstrat.

2) M. Gaster, *Chrest. rom.*, v. I, p. XLII și 183 ș. u. și *Geschichte der rumänischen Litteratur*, p. 277-278

3) M. Gaster, *Chrest. rom.*, v. I, p. 315 ș. u.; *Geschichte der rumänischen Litteratur*, p. 278.

4) v. exemplarul Academiei Române catalogat sub Nr. 12, p. 321.

5) v. *Tetraevanghelul diaconului Coresi reimprimat după ediția primă din 1560—61* de Arhierul Dr. Gerasim Timuș Piteșteanu cu o prefață de Constantin Erbiceanu, București 1889, p. 193—194.

6) Cf. „fericirile“ de la Mateiu în *Tetraevanghelul* lui Coresi, *l. c.*, p. 7, iar pe cele mai scurte ale lui Luca la p. 128 și la M. Gaster, *Chrest. rom.*, v. I, p. *8—9 și 19).

Nu putem spune anume care text vechiu s'a utilizat pentru v. 9 al psalmului L: „*Stropiși-mă cu isop. și curățiiu-mă. spala-mă-veri. și mai vrătos de zăpada înălbi-mă-voiu*“ (f. 28 r⁰, r. 12—14). *Ps. Sch.* are: „*Stropiși-me cu săpunu și curățescu-me, la-me-veri și mai vrătos de néoa irăl'bi-me-voiu.*“ În *Ps.* lui Coresi de la 1577 și 1580 găsim „de zăpada“ în loc de „de néoa“; în *Ps.* Hurmuzachi în loc de „cu săpunu“ aflăm „cu isopū“; iar în cea slavo-română de la 1680 a lui Dosofteiu „cu izopū“. ¹⁾

Afară de acestea, și alte dovezi „interne“ ne îndeamnă să căutăm originalul copiei noastre într'un text mai vechiu decât secolul XVII.

D-l D. Rouso în *Studii bizantino-române*, București, 1906, p. 6—7 arată, așezând pe două coloane textele corespunzătoare ²⁾, că partea „Vedeți-mă fără glas... luminată viața de vecū“ din *Cugetări în ora morții*, care se mai găsește și în „Rugăciunea lui Neagoe Basarab, care a făcut la eșirea sufletului seu“, nu e decât un fragment al celei mai vechi traduceri din Evhologiu sau Molitvenic.

La rândul nostru constatăm că manuscrisul pe care-l studiem păstrează o copie tocmai de pe această traducere.

În adevăr, „Vedeți-mă fără glas... luminată viața de vecū“ din *Cugetări în ora morții* ale codicelui Sturdzan ³⁾, și ale Codicelui Todorescu ⁴⁾, din care două rânduri s'au copiat și în Codicele Marțian ⁵⁾, și pe care încă o reproducem în josul transcrierii, redă atât de fidel partea „Vedeți-mă fără glas... Iaste lumina și viața“ de pe f. 27 r⁰, r. 3 — f. 28 r⁰, r. 1 ale acestui manuscris, încât orice îndoială în această privință este exclusă.

Deosebiriile sânt foarte neînsemnate: se reduc numai la cuvinte și ortografie. Și e de observat că înnoiri a trebuit să facă și copistul manuscrisului nostru. Este evident, de pildă, că *acumū* de la f. 27v⁰, r. 1, față de *acmū* din *Codicele Sturdzan* și *Todorescu*, este o înnoire făcută de el. Altele s'au făcut de autorul *Cugetărilor în ora morții* ori de copiatorii acestora. Sânt și cazuri când nu se poate spune care este înnoirea. Iată

1) Cf. I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII*. II. Textele și glosarele, București 1916, p. 99.

2) Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, v. II, p. 449 și *Evhologiu, Rânduiala înmormântării*. Ediț. Sinodului, 1888, p. 233.

3) p. 73-4; ap. Hasdeu, *l. c.*

4) f. 69 r⁰, r. 9-f. 70 r⁰, r. 13; ap. Drăganu, *o. c.*, p. 212-213.

5) f. 49 v⁰ jos; cf. Drăganu, *o. c.*, p. 172.

câteva exemple: se înlocuește odată *dereptu* cu *după* (C. S. și C. T.), *rodurile* cu *gintul* (C. S.) ori *rudenția* (C. T.), *cunoștinții* cu *cunoscuții* (C. S. și C. T.), *ce veniți toți carii m-ați iubit* se schimbă în *veniți să ne ertăm că dzacu înainté voastră* (C. S.) ori *veniți să ne erutăm că eu acmü dzacu înainté voastră* (C. T.), *mergu în mâ ducu* (C. S.), *mă duc* (C. T.), *unde nu iaste fățarie în unde acolo nu iaste fățerie* (C. S.) ori *eu acolo unde fățarie nu iaste* (C. T.), *depreună în împreună* (C. S., C. T.), *măserii* se găsește în loc de *mișeii* care începea să aibă înțeles pejorativ (C. S., C. T.), *careleși* în loc de *cineși* (C. S., C. T.) ș. a. m. d.

Dar prelucrarea *Pogrebaniei morților în Cugetări în ora morții* nu se mărginește numai la atât. Din „de acum [mortul] nu să va griji. de lumia această deșar'tă. de mul'tă strân'sura trupului. unde-s acum rodurile și soția“ (23 r° 7—12), „Unde-i aurulü, și ar'gintul. unde-s robii cei mulți și șocurile. toate-s putrede. și toate-s prah. și toate-sü umbră și somnu“ (2 r° 8—12), „un'de iaste bunătătia trupului. un'de-s tineréțele. un'de-s ochii și frămseția trupului. toate au secat ca iar'ba. și toate au perit“ (24 r° 4—9) și „acesta ca fumul tréce de pre pământü. și ca o floate ce desfloare. și ca iar'ba ce ar'de“ (24 v° 13—25 r° 3) cu încă câteva reminiscențe din Dioptra, ca:

ὡς ὄναρ παρελήλυθεν
ὡς καπνός διελύθη,
ὡς κόνις ὑπὸ λαίλαπος
ἀθρόως ἐσχεδάσθη etc.

din „cuvântul de eșirea sufletului din trup“ al Sf. Chiril de Alexandria¹⁾ ori slujbe ce se fac la despărțirea sufletelor“²⁾ s'a alcătuit chestionarul:

„Suflete atunci nu veri griji nici de feçori nici de muere... unde-ți ia atunci avuția și bogăția. și scumpiia. unde-ți ia gintul tău și frații tăi și părinții tăi. și soții tăi. Suflete ome nime de cea nu-ți potu așută. unde ți-sü mesialé cu béuturile și cu mâncările. și iuboste ta. și dulçața ta și iubire trupului tău.

¹⁾ Cf. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, v. II, p. 437-9.

²⁾ Cf. în *Molitvenicul slavonesc* tipărit în Târgoviște la 1545, cap. 5 și 11; ap. Bianu-Hodoș, o. c., v. I, p. 27.

acele toate spurcate sintu. ca ubra au trecutu. ca fumul séu spartu. ca prahul de vântu au perit¹⁾

„Fericirile“ din c. VIII al *Cugetărilor în ora morții* din *Cod. Sturdzan*, p. 102—109²⁾ și *Cod. Todorescu*, ff. 90 v⁰—94r⁰ ³⁾, însă sânt mai curând reproduse după *Evangheliar*⁴⁾ decât din *Molitvenic* în care sânt întreșute și părțile corespunzătoare ale prohodului. Totuși, ideea de a le vâri între celelalte texte ale *Cugetărilor în ora morții* își are originea de bună seamă în *Molitvenic*.

Rămâne acum să stabilim timpul când s'a scris originalul care a fost utilizat, direct ori în vreo copie, atât de autorul *Cugetărilor în ora morții*, cât și de copistul nostru. Dacă este exactă data fixată de Hasdeu pentru alcătuirea *Cugetărilor în ora morții* despre care afirmă că „în totalitatea sa, nu este o copie după o operă anterioară a unui alt autor, și nu este iarăși o traducere dintr'o limbă străină, ci trebuie considerat ca o lucrare proprie a necunoscutului cărturar român de pe la 1550, căruia îi datorim interesanta colecțiune de apocrifuri bogomilice din volumul lui popa Grigore“⁵⁾, în realitate însă, cum am arătat altădată⁶⁾, este totuși copie, — ar trebui să admitem că originalul *Molitvenicului* nostru s'a tradus în românește înainte de această dată.

1) *Cod. Sturdz.*, p. 76—77, ap. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, v. II p. 451; același text în *Cod. Todorescu*, f. 71 v⁰, r. 8—/2r⁰, r. 16. ap. Drăganu, *o. c.*, p. 213, cu următoarele schimbări de cuvinte: *i* în loc de *ia*, *rodul* în loc de *gintul*, *acea* în loc de *cei* 7, numai *mâncările* în loc de *cu mâncările*, *ibosté* în loc de *iubosté* și *s-au spartu* în loc de *au perit*. — Aceleași pasaje par a fi inspirat și partea următoare din *Tâlcovania evangheliei de la giudefii*: „atunce va prinde a tipă sufletulū. din muncă pre trupulū seuși și va zice cătră elū. ianī amū astăzi iuo-ți sântu ție mândriile tale. și dez-mierziile tale. ianī amū iuo ție-e lăcomiia. și scumpiia. cu mâncările cēlia între cēlia. cu bucuriil[le]. și veseliile. cēlia marile. și toate podoabele tale. și comorile-[fi]. și soția ta cēlia iubită de acēsta lume. cēia ce tu cu nușii. foarte te dezmierdai de pre zeu te părăsiră fine toți și trecură ca umbra și adecă amū acmu aceia de sineși stau e tine părăsiră toți“ (*Cod. Sturdzan*, p. 227 ap. Hasdeu, *l. c.*, 228; același text cu câteva mici modificări: *cătră trupū dizmirădăcunile, foarte iubiāi* etc. în *Cod. Todorescu*, f. 102 r⁰, r. 9—102 v⁰, r. 15, ap. Drăganu, *o. c.*, p. 224; cf. și f. 110 r⁰, r. 9 — f. 110 v⁰, r. 111 ap. Drăganu, *o. c.*, p. 226—227, unde găsim același pasaj în varianta, *Aștia grăiaște du[m]n[e]dzău botedzaților*).

2) ap. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, v. II, pp. 465—469.

3) ap. Drăganu, *o. c.*, pp. 219—221.

4) Cf. „fericirile“ de la Mateiu în *Tetraevanghelul lui Coresi reimprimat după ediția primă din 1560—61* de Dr. G. Timuș Piteșteanu, p. 7, iar pe cele mai scurte ale lui Luca la p. 128, precum și la M. Gaster, *Chrest. rom.*, v. I, *8 9 și 19.

5) *Cuvente d. bătr.*, v. II, p. 436; cf. aceeași datare și la p. 440.

6) *Două manuscripte vechi*, p. 80—85 și 88—89.

În secolul XVI însă, atât între manuscrise, cât și între tipărituri, nu găsim decât un singur *Molitevnic*, pe acel al lui Coresi, tipărit împreună cu *Tâlcul Evangheliilor*, în Brașov la 1564.¹⁾

Încă la 1885 bănuia regretatul Gr. Crețu (ajutat de profesorul Șt. Pop) că traducerea *Tâlcului Evangheliilor* de la 1564, judecând din anumite construcțiuni ungurești ale specimenelor publicate de Cipariu²⁾ s'a făcut din limba ungurească.³⁾ Aceeași bănuială o susține N. Hodoș și pentru *Molitevnic*, bazându-se de asemenea pe câteva ungurisme și construcțiuni care sânt evidente traduceri din ungurește. Coresi, care nu știa ungurește, așa dar nu putea să fie traducătorul ei, dar „că Coresi a revăzut această carte, cel puțin în timpul tipăririi sale, se poate vedea din formele unor cuvinte ca *mânânci*, *pâiné*, etc., care nu se pronunță nicăiri în Ardeal așa“.⁴⁾

Ceea ce numai bănuia N. Hodoș, a dovedit cu citate puse pe două coloane părintele Dr. Ilie Dăianu, protopopul gr. cat. al Clujului.⁵⁾ El a descoperit originalul de pe care s'a tradus *Molitevnicul* în *Agenda azaz Szentegyházi chelekedetec, Mellyeket követnek közönségesképpen a keresztyéni Ministerec és Lelkipásztoroc* care, în ediția a doua, s'a tipărit de Heltai Gáspár în Cluj la 1559. Pagini întregi sânt traduse cuvânt de cuvânt din această carte. Uneori textul românesc e mai scurt. Aceste părți e probabil să fi fost luate din ediția întâie dela 1551, astăzi necunoscută,

1) Cipariu, *Principii de limbă și scriptură*, Blaș 1866, p. 104 și 116 și specimene în *Chestromatie sau Analecte literare*, p. 16—29; Dr. I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la Români din stânga Dunării în răstâmpul de la 1504—1714*, Cernăuț, 1897, p. 84—85; M. Gaster, *Geschichte der rum. Literatur* în *Grundriss-ul lui Gröber*, II, p. 278, care însă încă n'avea destule date în privința datării și provenienței textului; N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, București, 1904, p. 73 ș. u.; I. Bianu, *Despre introducerea limbii românești în biserica Românilor*, București 1904, p. 11; N. Hodoș, *Molitevnicul Diaconului Coresi în Prinsoa lui D. A. Sturdza*, București 1903, p. 249—276; I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, p. 51—2 și 524—5; Dr. E. Dăianu, *Un molitevnic calvinesc pentru Români în Răvașul*, VI (1908), pp. 168—181; Dr. Veress Endre, *Erdély- és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok (1544—1805)*, Kolozsvár, 1910, pp. 10—12.

2) l. c.

3) *Întâiul Praxiu sau Apostol românesc tipărit pe la 1570 în Revista pentru istorie, arheologie și filologie* publicată Gr. G. Tocilescu, An. III, vol. V, București 1889, p. 44—45. — Cf. și Dr. I. Bălan, *Limba cărților bisericesti*, Blaj 1914, p. 1'4—5, care găsește în el rugăciuni uzitate numai în biserica apuseană.

4) p. 246.

5) l. c.

a cărții amintite. De altăparte traducerea, „este o traducere bine calculată“.¹⁾

Autorul ei „nu vrea să rupă de tot cu tradițiunea“ »până vor mai învăța» preoții, ca să nu-i înstrăineze astfel de la scopul său. De aceea ici coala el mai păstrează lucruri din vechiul molitvenic, deși „mai toate le preface“.²⁾

Cartea s'a tipărit cu „chelciugul și banii“ lui Ferró Miklăuş, ba după Dr. Veress Endre probabil acesta a fost și traducătorul ei, deoarece cuvintele de origine ungurească sânt turnate în o forma românească atât de silită, încât se pare că nu pot să vie decât de la un Ungur care, trăind între Români, a învățat bine românește, dar *copia verborum* îi lipsiă.

Din nefericire *Molitvenicul* lui Coresi nu ni s'a păstrat în întregime. „Din cele două exemplare cunoscute până acuma, unul fost al lui Cipariu și altul din biblioteca particulară a canonicului I. M. Moldovan, care l-a primit în 1864 de la dl Dănilă din Sabad, — acesta al doilea este mai complet și se compune din 14 foi, cuprinzând prefața (polojenia), trei rugăciuni, botezul, cununia și o parte din capitolul cuminecăturii“³⁾. Dar el a cuprins mai multe lucruri, între altele și „petrecătura morților“, cecece ne arată lămurit titlul lui „Molitvenicū Rumānescū. *Polojenie, Molitvele, Botezulū. Cununiā. Cuminecătura. Tipiculū Leturghieei. Vecernie. Slujba de dāmānețā. Cântecetele den psatom și den evanghelie. Petrecătura morților*“⁴⁾. E greu de spus dacă această „petrecătură a morților“ eră făcută după modelul de pe care se traduceă, în care ea se reduce la o parte introductivă, o predică, o rugăciune, și apoi iarăși mai multe predici, ori păstră vechile obiceiuri. Nici din cele ce se spun despre ea în „Polojenie“ nu ne lămurim prea mult: „Petrecătura morților scris-amū cumū cu cinste să-lū ingrupāmū celū dusū de lume; iarā oameni carii petrecū să învățāmū, dojenimū, și la preveghetura cfasului morției să deșteptāmū. Că, cumū aflāmū în Scriptura sf[ă]ntă, după moarte morților nū potēmū folosi nemică, cumū poți vedē la Luca, 83; Mathei, 104,

1) o. c., p. 181.

2) o. c., p. 173.

3) v. l. c.

4) N. Hodoș, o. c., p. 245; cf. și I. Bianu și N. Hodoș, o. c., p. 524.

5) N. Hodoș, o. c., p. 249; I. Bianu și N. Hodoș, o. c., p. 524.

69; M[a]r[cu], 71: Luca, 111; Io[anū], 16; Ia Corinthū, 179; Galathū, 214¹⁾. Totuși din împrejurarea că ea eră întocmită așa încât mortul să fie îngropat „cu cinste“, se poate concluda la o îngropare după ritul oriental. Sfârșitul vieții omenești, cu necunoscutul care urmează după el, este ceea ce impresionează mai mult tocmai pe oamenii simpli, cum erau țărani și preoții noștri cărora li se adresa cartea. Poporul român ține morțiș la petrecerea în mod vrednic a celui plecat pe drumul cel din urmă. El nu părăsește obiceiuri străvechi, reminiscențe păgâne. Cel ce a făcut traducerea *Molitvenicului*, dându-și seama de spiritul poporului românesc, poate să fi încunjurat rânirea în partea cea mai susceptibilă a sentimentului religios și să fi păstrat aici tradiția, dând „pogrebania morților“ după ritul oriental.

Firește în acest caz „Petrecătura morților“ nu s'a mai putut traduce din ungurește, ci din slavonește, cum, în adevăr, e și tradus textul manuscrisului nostru. Autorul, deși strigă împotriva preoților care grăesc „în limbă striină, Rumânilor sârbește de nu înțeleg“, admite în parte, pentruca să-și câștige proseliți, nu numai păstrarea unor părți din vechile obiceiuri, ci chiar și a indicațiilor tipiconale slave cu care erau obișnuiți preoții români. Le găsim chiar și în indicele alfabetic al *Tâlcului Evangheliilor*, și cu atât mai puțin îl vor fi supărat în „petrecătura morților“ care rămâneă orientală. Judecând din limbă care e aceeași cu a celor mai vechi manuscrise ale noastre, nu numai în evanghelie și apostol, ceea ce e firesc după cele constatate mai sus, ci și în celalalte părți, se pare chiar că traducătorul *Molitvenicului* n'a făcut decât să pună la sfârșitul traducerii sale o redacție a „petrecăturii morților“ care circulă tradusă mai de mult, cum circulă, de pildă, și „*Invățătura întru sfânta și marea Duminecă a Paștilor*“ atribuită Sf. Ioan Zlatoust²⁾. Mai ales partea

1) v. N. Hodoș, o. c., p. 252—3; I. Bianu și N. Hodoș, o. c., p. 525.

2) Afară de cele 4 variante amintite în *Două manuscripte vechi*, p. 17-19, și de cele spuse relativ la împrejurarea că, după cum se vede din „*Rugăciunea lui Ioan Neagoe Basarab care a făcut la ieșirea sufletului său*“ din „*Invățăturile*“ sale „*către fiul său Teodosie*“, această cazanie — în redacție slavonă — eră cunoscută și prețuită printre Români și pe la începutul sec. al XVI-lea (*ibid.*, p. 17, Nota 3), în vara anului 1921 s'a găsit în Sighetul Marmației, ca nouă dovadă, o a 5-a variantă cu rotacism, tot atât de veche (v. cele relatate de dl A. Bârseanu în *Transilvania*, LII-1921, No. 10-12, p. 901).

„Vedeți-mă... fără glas... luminată viață de veac“ trebuie să fi fost foarte populară pentru că eră firesc ca mortul, la despărțire, să se adreseze rudeniilor și cunoscuților în o limbă înțeleasă de ei. Popularitatea acestei părți o dovedește, afară de împrejurarea că a fost reprodusă în *Cugetări în ora morții*, și aceea că reminiscențe din ea sânt evidente chiar și în *Molitvenicul* dela 1669 al lui Stoica, cu toate că acesta e cu toful deosebit de al nostru¹⁾.

Circularea unei vechi traduceri a „pogrebaniei morților“ o crede posibilă și Gaster: „Chestiunile despre viața după moarte, cererea de iertăciune etc. sânt menite de a atinge mai de aproape pe orice om, și de aceea ne putem ușor explica cum s'a făcut că tocmai această parte să fie cea dintâia care a fost tradusă în limba poporului.“²⁾ Am văzut că și în manuscrisele din secolul următor aceasta este partea tradusă mai mult românește.

Raportul între originalul de pe care s'a copiat manuscrisul nostru și „Petrecătura morților“ din *Molitvenicul* lui Coresi s'ar putea stabili definitiv dacă ar fi fixat cu absolută certitudine acel dintre *Apostolul* lui Coresi și cel voronețean. Partea din faptele apostolilor reprodusă în textul nostru este evident identică cu textul corespunzător din cel dintâiu. Din cel din urmă nu ni s'a păstrat, cum nu ni s'a păstrat nici din alt manuscris vechiu în reproducerea încă inedită a lui M. Gaster făcută împreună cu aceea a Evangheliarului din 1574 scris de Radu din Mănăcești pentru Petru Cercel. Dacă am putea constata că această parte n'are nimic comun cu *Apostolul de la Voroneț*, dar se aseamănă atât de mult cu al lui Coresi, originalul textului nostru ar fi trebuit să se traducă după 1563, data tipăririi acestuia, nu pe la 1550 sau chiar înainte de acest an. Dacă însă textul

1) Vezi această parte la Gaster, *Chrest. rom.*, v. I, p. 185: „Vedeți-mă fără de glas, și fără de sufletu zăcându denainte-vă. plângeți după mene, fraților și priiatinilor, rudeniilor și cunoscuților, că eri și al'ta-eri cu voi amă grăitū. și din năprasnă-m veni căsulū mor'teei celū înfricoșat ce veniți depreună, că vă zacū denainūte, de mă sărutați, sărutaria că mai de apoi că de acumū nu mă voiū mai întoarce, nice voiū mai vorovi cu voi. că mă ducū cătră celū județ, unde nu iaste fățarie. că acolo vorū sta toți asemenē, robii și despuitorii, bogații și mēserii, împărații și voinicii, fieșicarele cu ale sale lucrure; deci ore să vorū proslăvi, sau să vorū rușină ce vă rogū pre voi fraților, să vă rugați pen'tru [mine] lui h[risto]s. d[um]n[e]zeu, ca să nu mă toț'mescă pre mene suptū păcatele mēle, în celū locū întunecatū; ce ca să mă tocmescă unde iaste lumina și viața că de vecie“.

2) *Chrestom. rom.* v. I, p. XLII; cf. și *Geschichte der rumänischen Litteratur*, p. 277. Părerea lui Gaster o admite și D. Rouso, o. c. p. 8.

Apostolului lui Coresi este identic cu al celui voronețean, datarea lui Hasdeu pentru alcătuirea *Cugetărilor în ora morții* și implicit pentru traducerea „petrecăturii morților“ poate rămăra neschimbată.

Singurul care s'a ocupat de raportul dintre aceste două vechi texte ale noastre este regretatul Gr. Crețu. Vorbind despre cel dintâiu, constată: „Apostolul în chestiune n'are raporturi cu nici unul din manuscriptele anterioare, din câte cunosc, nici cu tipăriturile ce i-au urmat. De acest fapt se poate cineva încredința chiar și numai din fragmentul ce comparăm la § X cu locul respectiv din alte 5 redacțiuni române anterioare anului 1700.“¹⁾ Dar cunoscând obiceiul de a schimba, chiar a corupe al copiștilor și însuși al lui Coresi, numai comparația unui scurt pasaj, ca cel utilizat de Crețu, nu este de ajuns pentru a riscă o astfel de afirmație. Pentru aceasta ne-ar trebui un studiu comparativ complet între *Apostolul de la Voroneț*, manuscrisul amintit, reprodus de Gaster, și cel al lui Coresi tipărit în Brașov la 1563, care acum se găsește la Academie într'un exemplar fără lacune. Crețu a avut înainte numai un exemplar defectuos, deci n'avea puțința să-l facă. Să așteptăm așa dar acest studiu pentru a putea spune în această privință cuvântul din urmă.

V. Limba textului.

Cum am amintit și altă dată²⁾ este foarte greu să stabilim particularitățile de limbă în adevăr vechi și să le deosebim de anumite provincialisme cu caracter arhaic care trăesc și astăzi, căci „bei einer genaueren Durchforschung der Dialekte... ziemlich Alles was das Altrumänische und auch das Aromunische vom heutigen Rumänisch unterscheidet, noch in dem einen oder andern Gebirgswinkel sein Dasein fristet.“³⁾ În adevăr, cum s'a relevat și din partea altora, numirea de limbă „veche românească“ nu e tocmai proprie, căci limba celor mai vechi texte ale noastre arată o fază aproape actuală sau foarte apropiată de cea actuală a unei părți a limbii românești. Cu toate acestea vom căuta să despărțim ceea ce ni se pare arhaic de ce e dialectal în textul nostru.

1) *l. c.*, p. 47.

2) *Două manuscripte vechi*, p. 90-91.

3) Dr. G. Weigand, *Körös- und Marosch-Dialekte*, p. 48.

A. Fonetismul.

Fonetism cu caracter arhaic.

Vocale a) **E** α) \bar{E} tonic latin e redat prin *ie* în *mieu*, *miei* etc., cel aton însă prin *e*: *perl*, *perit*. Cu *ie* trebuie cetit și ϵ inițial: *eu* (= „*ieu*“), *e* (= „*ie*“) etc., cum vom arăta mai departe.

β) *E* aton din prototipele latinești nu este schimbat totdeauna în *i* ca astăzi.

Cuvântul aton *nici* apare numai în forma mijlocie nice 25 v⁰ 12, născută prin disimilație din *nece*.

Conjuncțiunea *ci* are în tot locul forma mai veche *ce* < *quid*, din care s'a născut cea dintâiu prin asimilarea lui *e* la *i* în asocierea în frază a lui *ce* cu alte cuvinte (*ce și* > *ci și*, *ce-i* > *ci-i* etc.)

b) **U** și **ü** final. Deși în timpul când s'a copiat manuscrisul nu se mai rostiă astfel, *u* final întreg s'a păstrat în foarte numeroase cazuri ca o tradiție ortografică și ca o dovadă că în original există: *adevăru*, *aducu*, *ascunsu*, *cându*, *cautu*, *cumu*, *dereptu*, *dereptiloru*, *dormu*, *destoinicu*, *dumnedzăescu*, *dzișu*, *facu*, *fiindu*, *focu*, *grăescu*, *gudețu*, *hrănescu*, *înălțate-su*, *înpăratu*, *izvoru*, *lăcuescu*, *luatu*, *mergu*, *m[i]l[o]stivu*, *multu*, *nemenčunosu*, *odihnește-lu*, *păm ntu*, *plăngu*, *pohtescu*, *rogu*, *somnu*, *suptu*, *tatălu*, *trupu*, *verguriloru*, *vécu*.

γ) **E** + **n** și **e** + **n** + cons. în cuvintele de origine latină în timpul când s'a copiat manuscrisul nostru trecuse la *i*: *mine*, *tine*, *amin'te*, *morminte*, *cuvinte*, *păminte*, *asemenință*, *semenință*, *credință*, *min'tiț[i]*, *din*, etc. Grafiile *mene* 5 v⁰ 12, 19 r⁰ 11 și 22 v⁰ 6 și *nemenčunosu* 5 r⁰ 10 sânt reminiscențe din originalul care, ca și textele rotacizante, pentru cel dintâiu avea în vedere pe slavonul *МЕНЕ*, după analogia căruia apoi s'au scris și alte cuvinte.

Nu sânt destul de clare formele *sintü* 29 r⁰ 11, *simtü* 5 r⁰ 14, în care *â* (cf. *sămtu* 2 v⁰ 10, *sămtü* 21 r⁰ 6) a putut fi înlocuit prin *i* și ci s'au influențat de *i* University Library Cluj

Moștini 18 r⁰ 5 (alături de care cf. *Pomeniü* 5 r⁰ 13, *pomenēște* 17 v⁰ 12, *pomeniaste* 18 r⁰ 11, *ai pomenit* 18 r⁰ 13) și *proslăvești-i* 19 v⁰ 9—10, redau rostirea provincială a copistului.

d) Diftongi. α) În *fiü*, *fiül*, *hiül* s'a păstrat diftongul, deci fonetismul mai vechiu corespunzător lat. *filius*, — *um* > *fiü*. Modernul *fiu* e un singular refăcut din pluralul *fii*.

β) Înainte de vocala *a*, *ă* în hiat s'a intercalat *u* care e redat, ca și în textele rotacizante cu *o*: *luoatŭ*. Adesea însă *u* se conține cu *ă* următor dupăce, asimilându-l, îl schimbă pe acesta în *o*: *doao*, *noao*, *luom*, *roao*, *voao*, *dzuo*, cf. însă și: *fuiŭ luatŭ* 12 v⁰ 12.

γ) În *răpăusédză* 30 r⁰ 1, în locul căruia am așteptă *răpo-sédză*, s'a păstrat *u* din diftong supt influența lui *răpaus*.

δ) Adjectivele verbale se termină totdeauna în *-oriŭ*, nu în *-or*, iar adjectivul *roș* are forma *roșiŭ* 15 v⁰ 13.

e) Accidente generale. α) *Afereză*: *častă* = «această» < eccu[m]-ista, -am 6 v⁰ 14. Verbul *amistui-* < ung. *emészteni* nu și-a aferezat pe *a* inițial ca astăzi.

În *să mă tor'nu* 12 v⁰ 13, *să toar'nă* 28 r⁰ 5, probabil avem de a face cu afereza lui *în-* de la început, nu cu un verb simplu.

β) *Proteză*. Proteza lui *î* la enclitice nu s'a făcut decât în trei cazuri: *îmi* 27 r⁰ 10 și *îl* 12 r⁰ 9, 28 r⁰ 4, deși sânt legături sintactice în care am aștepta-o, d. p.: *căn'dŭ mi veți vedē groapa* 29 r⁰ 4. Cele trei cazuri citate probabil sânt iarăși înnoiri de-ale copistului.

γ) *Asimilația*. *Ă-e* > *e-e*: *beséreca* 14 v⁰ 9, scris și *béséreca* 1 v⁰ 10—11, din un mai vechiu *băsérecă* < *basilica*; *tremes* (participiul lui *trămet* < **trămet* < tra(ns)mitto), *nedéjde* < *на-дежда*, dar cf. *să nădăjduescŭ* 26 r⁰ 4—5.

I-e > *e-e*: *demenéță* 24 r⁰ 2, întru cât n'ar fi numai o grafie cu *e* în loc de *i* a lui *deminéță* (cf. *oamene* = „oameni“ 10 r⁰ 7).

Despre asimilarea *u* intercalat în hiat înainte de vocala *a*, *ă* din *doao*, *noao*, *luom*, *luoatŭ* alături de *luatŭ*, *roao*, *voao*, *dzuo* a fost vorba în alt loc.

Asimilație vocalică reciprocă, adecă atât regresivă, cât și progresivă, avem în *dzuo* 28 r⁰ 8: **dzia* > *dzioa* sau *ziua* (pentru a se încunjură hiatul), de-aici *dziuă* > *dziuo* > *dzâuo* > *dzuo*.

Asimilația încă nu s'a produs în: *rădica-* < *eradico*, -are și *răsipi-* < *раскипать*.

δ) *Disimilație*. *E-e* s'a disimilat în *i-e* în: *direptătia*, *fericat-*, part. lui *ferică* = „ferecă“, „încătușă“ și *nice*.

Formele nedisimilate însă sânt mult mai numeroase: *derept-*, *dereptate*, *îndereptédză*, *îndereptat*, *acoperemântulŭ*, *beséreca*, *tremesŭ* (*tremes*), part. perf. al lui *tremet*.

e) *Sincopă*. *U* a căzut din *frumsețe*, care se prezintă în tot locul în forma alterată de *m* + cons., *frâmsețe* scrisă cu *z*. Tot așa și în *înfrâșată* scris *înfrâșășală* 1 r⁰ 10—11.

E născut din *ī* aton din *derept* (< *dīrectus*, -um), din derivatul acestuia *îndereptedz*, part. perf. *îndereptat* și *dereptate*, care se prezintă și în forma disimilată *direptate*, încă nu s'a sincopat. *Der'pșilorū* de pe f. 26 r⁰, r. 12 se va ceti *derepșilorū*.

Față de *acmū* < *eccum-modo* al vechilor texte, în textul nostru adverbul acesta are numai forma mai nouă *acum*. În schimb prepoziția *pe* se prezintă în tot locul numai în forma mai veche *pre*.

Consonante: a) Verbul *deschide* ni se înfățișează în forma mai veche: *deșchide*.

b) *R* a căzut la pers. 1-a sg. conj. a verbului *a cêre*: și *[să]-mi cêiu*, dar s'a păstrat în forma *veri* < **velis* a verbului auxiliar *voiu* ca și în textele rotacizante.

Fonetism strein.

a) Fonetismul strein ni s'a conservat în: *prîimi-* 28 r⁰ 2—3, 4, 8 și 29 v⁰ 4 < p.-sl. *прѣати, прѣмѣ, razboinic-* 18 r⁰ 14 < *разбойникъ, pohti-* 6 r⁰ 13 < p.-sl. *похотѣти*, cf. însă și *pofti-* 9 v⁰ 1, *prah* 2 r⁰ 11 < *прахъ*.

b) Ea s'a menținut după labială în *pomēnă* 26 r⁰ 1 și *po-mēna* 26 v⁰ 1—2 probabil supt influența grafiei slavone.

c) Despre fonetismul strein din *scrăbă* 12 r⁰ 3, 29 v⁰ 6 și *mă scrăbiă*, 4 v⁰ 10, *săvrășiaste* 8 r⁰ 1, *ai săvrășit* 29 r⁰ 12, (cf. *săvrășiți-mi* 26 v⁰ 1), *sfrășirea* 20 v⁰ 6, după care s'a luat și *vrătos* din *mai vrătos* 28 r⁰ 14, deși e de origine latină, vom vorbi la particularitățile ortografice.

d) În adverbul *aîave* 21 r⁰ 7 < p.-sl. *ѡвѣ* diftongul original n'a trecut la *ie*, iar la sfârșit nu i-s'a adaus încă *a*.

e) Adjectivul *viclean* se prezintă în o formă mai apropiată din punct de vedere fonetic de etymonul unguresc *hitten*: *hiclénă* 4 v⁰ 14, iar verbul *lăcui-* < ung. *lakni* încă nu și-a schimbat pe *ă* în *o* după analogia lui *loc*: *lăcuescu* 6 v⁰ 5—6, *lăcuiră* 19 r⁰ 4.

Fonetism cu caracter dialectal.

Vocale^e *a*, *A* cu toate că influența lui *alb* și a derivatelor sale ar fi putut produce păstrarea lui *a* aton, el a trecut la *ă* în: *înălbi-mă-voiu* 28 r⁰ 14.

b) E α) *E* tonic precedat de *r* se schimbă în *ă*: *izvorăscu* 16 v⁰ 2, iar *i* în *î* (scris *ж* și *з*): *borî* 11 r⁰ 1, *oboră* 11 r⁰ 6, *omorătû* 28 v⁰ 5, *pogorăt* 30 r⁰ 3, *urătii* 8 r⁰ 1; cf. și *mohorătî* 16 r⁰ 1, participiul perfect al lui *mohorătî* < *mohorăt*.

β) *E* rezultat din *i* aton a trecut la *ă* după cons. + *r* în *lacrămi* 12 r⁰ 3, 24 r⁰ 10.

γ) *E* final aton > *ă* după *rr*: *izvoarele* 6 v⁰ 4, *curră* 16 v⁰ 1-2.

δ) Un *e* (*e* deschis) se pare că redau: *voia* în *cuvintédză a ta ținere cu dulce vo'a* (= „voie“) 6 v⁰ 13; *spăsenie* în: *că toți cântăm numele tău hr[i]stoase și sp[ă]senie slăvim* 10 r⁰ 7; *moarte* (= „moartea“) *ta* 15 v⁰ 5; *nedėje* cu *nedėje cé frumoașă* 19 v⁰ 6-7; *frămseșia* 24 r⁰ 7, dar cf. *frămsiașe-* 13 v⁰ 5, 15 r⁰ 9, 16 v⁰ 10 și 11, 24 v⁰ 2, 25 r⁰ 12, *frămsété* 25 r⁰ 4-5; *prîmește* 28 r⁰ 8, pe care-l găsim alături de *prîmește* 28 r⁰ 2-3, 29 v⁰ 4. Tot așa sânt: *lege* 14 r⁰ 8, *mele* 14 v⁰ 3, *vreme* 12 v⁰ 4, 23 v⁰ 9, *să ver'se* 28 r⁰ 10; cf. *folosiașe* 1 v⁰ 7, *ținariă* 3 v⁰ 6, *ținere-* 6 v⁰ 12, 12 r⁰ 11, *greșialelorū* 4 v⁰ 4, 6 r⁰ 3, *laste* (passim) etc.

ε) Tot astfel o dovadă de existența unui *o* (*o* deschis) în rostirea copistului pare a fi: *morte-* 13 r⁰ 4-5, 28 v⁰ 4-5, alături de *moarte-* 2 v⁰ 5 și 15 v⁰ 5.

ζ) Ca și *i*, vocala *e* (rezultată din *ę* sau *ę*) precedată de *s*, *ș*, *j*, *z*, *dz*, *t*, a rămas de obicei intactă: *aduseș[i]*, *asemenință*, *semenință*, *seceraiu*, *ves[e]lie*, *veseli-*, *fuseși*, *ia-se*, *stînse-se*, *frămseșia*, *fuseși*, *seca*, *seceraiu*, *mișelu*, *deșer'tu*, *deșer'tă*, *cenușe*, *jelanie*, *întelėsă*, *înțelesul*, *tinerétele*, *fețeei*, *luminédze*, *dumnezeiăscă*, etc. Formele provinciale cu *ă* sânt introduse ulterior de copist: *dzisă*, *învisă*, *mîar'sără*, *pusără*, *sămănaiu*, *sămăntă*, *să* (pron. refl.: *arată-să*, *cade-să*, *ivește-să*, *rădică-să*, *rușina-să-vor*, *vădu-să*, *vîrsă-să*, *veseli-să-vorū*, *ves[e]lescu-să*, *v.selindu-să*, *să astupară*, *să vor deșer'tă*, *să gată*, *să va grîji*, *să închisă*, *să laudă*, *să va lumină*, *să odihnescū*, *să temū*, *să toar'nă*, *să veselescū*, *dumnedzău*, *dumnedzăesc*, *d[u]mnedzăiăscă*, *d[u]mnedzăești*, *dumnedzăire*, *deșăr'tu*, *deșăr'tat*, *înșălăciune*, pluralul *asemenință* în loc de *asemenințe*.

η) Forma cu *ă* în loc de *e* a lui *neputrădă* 11 v⁰ 9, *deșăr'tat* 3 v⁰ 7 și *deșăr'tu* 23 v⁰ 11, alături de care găsim numai formele cu *e* amintite în alt loc, ca și *lăpădam* 26 v⁰ 10, a cărui formă mai veche are *e* în silaba antepenultimă, sânt înnoiri de ale copistului.

c) Diftongi: *Ea* foarte adesea > *a* după *č* și *ș*: *ačasta*, *časă*, *čas-*, *č-au*, *dulčață*, *deșar'tă*, *cuvioșoadză*, *cuvioșază* (Cf. altfel și felul de scriere al cuvintelor *credinčos-*, *fečoară*, *pičoarele*).

Consonante: a) Întocmai ca și în textele rotacizante, consonantele labiale înainte de *i* rămân nealterate. *Hiiul* pe care îl întâlnim odată alături de *fiiu-*, și *hiri*, care se găsește de două ori alături de *fire*, *fi* etc., evident, reproduc rostirea copistului.

b) Ca și în textele rotacizante, în substantivul *putredire*, *putredireei*, *d* n'a trecut la *dz* supt influența lui *putred*, din care s'a derivat verbul *putredi* în o epocă relativ târzie. *Putrez[i]* de pe f. 17r^o, r. 13 pare a fi o înnoire a copistului.

c) În loc de *j* inițial și intervocalic în cuvintele de origine latină găsim în tot locul *ğ*, ca și în textele rotacizante: *ğocurtle*, *ğudecū*, *ğudeș-*; *ğunghe*, *ağun'să*.

d) *Z* de origine latină, precum și cel derivat din un *d*, se prezintă de obicei ca *dz* (*S*), deci ca și în textele rotacizante: *as'odzi*, *audzi*, *audz'ite*, *audzulū*, *cuvioșadză*, *dzacu*, *dzăcândū*, *dzuo*, *dumnedzău*, *dumnedzăesc*, *d[ʃ]mnedzăiască*, *dumnedzeiască*, *d[ʃ]mnedzăești*, *dumnedzăire*, *îndereptédză-mă*, *dzică*, *dzis*, *dzisa*, *dzisă*, *dzișu*, *luminédză*, *slobodzitu-néi*, *slobodzire*, *vadză*, *vădzuiu*, *vădzutele*, *nev'îdzutele*, *veștedziră*.

Exemplele cu *z* sânt mult mai puțin numeroase: *blân'zi*; *cuv'oașază*, *dumnezeu*, *dumnezăiască*, *văzuū*, *nevăzute*.

Accidente generale. α) *Analogie*. Cuvintele care se încep cu *îm-* au schimbat pe *-m-* în *-n-* după analogia celor ce se încep cu *în-* atât când corespundeă unui *-m-* latin: *înpărat-* (< *imperator*), *înpărăția*, *înpărăți*, *înbla-* (< *ambulare*), cât și când eră născut din *n* în urma influenței labiale următoare: *înbrăcatū*, *înpreunatū*, *înpelițatū*, *înpuță* etc.

β) *Asimilație*. Asimilația lui *dz-č* la *ğ-č*, cunoscută tuturor textelor rotacizante și dialectal în Țara Oașului și Maramureș, apare de două ori: *va gice*, *vor gič[e]*.

Nt a devenit prin asimilație *mt* în: *sămtu* 2 v° 10, *sămtū* 21 r° 6, *simtū* 5 r° 14, dar cf. și *sintū* 29 r° 11.

Bt a devenit prin asimilație *pt* în: *supt* < *subtus*: *suptu* 20 v° 14, *suptū* 3 r° 13, 30 v° 6.

Fonetică sintactică.

Dintre fenomenele de fonetică sintactică ne vom opri numai asupra a două neobișnuite astăzi.

Și în textul nostru se întâlnește de câteva ori cunoscuta cădere a lui *în-* după un cuvânt care se termină în *n*, atât de obișnuită în textele noastre vechi: *În părăție-ți* 17 v⁰ 11, *în părăția* 18 r⁰ 14, 18 v⁰ 6 și 12, 20 r⁰ 1.

Pentru a încunjură hiatul sintactic, rezultat din întâlnirea unui cuvânt terminat în vocală cu altul care începe cu vocală, afară de eliziune, se întrebuițează mijlocul de a împreună, și grafic, vocala finală a celui dintâiu cuvânt cu vocala inițială a cuvântului următor: *iau deșertat* 3 v⁰ 7, *miai dzis* 5 v⁰ 13, *slobodzitu-néi* 7 r⁰ 6, *Începutu-miai* 8 r⁰ 10, *mi iau făcută* 8 v⁰ 14—9 r⁰ 1, *vărsatu-téi* 9 v⁰ 3, *luméi descum'parat* 9 v⁰ 5, *Ivitu-téi* 11 r⁰ 12, *întorsu-iai* 11 v⁰ 13, *izbăvitu-iai* 13 r⁰ 5, *neu* (în loc de *néu*) *îndereptat* 14 r⁰ 9, *ném dată* 15 r⁰ 13, *léu mohorățit* 15 v⁰ 14, *scosu-iai* 16 r⁰ 10, *décia* 17 r⁰ 10, *decie* (= „décie“) 17 v⁰ 8, *téu proslăvit* 19 r⁰ 13, *iau dat* 22 r⁰ 8, *mortéi omorătă* 28 v⁰ 4—5, *învisu-iai* 28 v⁰ 7—8.

B. Morfologia.

a) Articolul enclitic. α) Articolul enclitic *l* n'a căzut decât în *robu* 9 v⁰ 11, unde redă rostirea copistului; dar cf. *robul* 10 r⁰ 14. *Tată* primește pe *l*, nu pe *a*: *tătălu* 4 r⁰ 2, *tătălă* 16 v⁰ 3, 20 v⁰ 8, *tătăl* 15 r⁰ 2, 22 r⁰ 4; cf. și *tătălui* 16 r⁰ 9.

β) Găsim câteva forme de gen -dat. singular în care articolul încă nu s'a contopit cu terminația cuvintelor. Cuvintele care au pluralul nearticulat în *-e* prezintă la gen.-dat. sg. *-eei*, iar cele care au pluralul în *-i* prezintă *-iei*: *cruceei*, *fetei*, *mar'theei*, *putredireei*; *învieriei*, *legiei*, *morției*, *vieției*. Formele *précuratei* 30 v⁰ 2, *măriei* (scris: *mămăriei*) 13 v⁰ 14, *dulceții* 13 v⁰ 13—14, *lumii* 2 r⁰ 5, 18 r⁰ 13 ș. a, redau graiul copistului.

b) Numele. α) Cuvântul *mână* are de două ori pluralul articulat *mănule*, deci pentru autorul vechiului Molitvenic pluralul nearticulat al acestui cuvânt eră *mănu* < *mannus*.

β) Ni se păstrează de trei ori forma de plural în *-ure* (< -ōra) a substantivului *ceriu*: *ceriure*. Formele în *-uri*: *chinuri-*, *roduri-*, *glasuri* sânt înnoiri de-ale copistului.

γ Vocativul în *-le* nu apare în acest fragment altfel plin de vocative masculine în *-e* (*hr[i]stoase* 1 r⁰ 4, 10 r⁰ 6 și 12, 18 r⁰ 12, 19 r⁰ 13, *doamne* 12 v⁰ 1, *d[oa]mne* 1 r⁰ 3, 2 r⁰ 14, 2 v⁰ 13, 5 v⁰ 11, 10 r⁰ 9, 15 v⁰ 5, 17 v⁰ 13, 28 v⁰ 10, 29 v⁰ 11 și 14, 30 r⁰ 3, *domne* 5 v⁰ 6—7, 26 v⁰ 8 și 13—14, 29 r⁰ 10, *despuitoare* 13 v⁰ 5, 15 v⁰ 14, *cuvinte* 16 v⁰ 3, *cuvântătoare* 7 v⁰ 12—13, 8 r⁰ 3, *înpărate* 4 r⁰ 5, *m[ă]ntuitoare* 18 v⁰ 4—5, 19 r⁰ 6, 19 v⁰ 10, 36 r⁰ 6, *Pămînte* 28 r⁰ 2) și de nominative nearticulate întrebuințate ca vocative (*dulce dătătoriu de viață și la oameni iubitoriu* 3 r⁰ 14—3 v⁰ 2, 4 r⁰ 9—11, *la oameni iubitoriu* 29 v⁰ 1—2, *iubitoriu la oameni* 10 v⁰ 4—5, *m[ă]ntuitorul nostru. dătătoriu de viață* 12 r⁰ 12—13, *începătorul vieții* 16 v⁰ 13).

Pentru vocativul plural nu avem încă forma în *-lor* dezvoltată din dativ, ci numai pe cea în *-i*: *Frați* 20 r⁰ 10, articular *frații* (*frații miei cei sufletești și postitorii nu uitareți* 29 r⁰ 1—2).

c) Verbul. α) Verbul *a putea* are la pers. I sg. forma *počū* 22 v⁰ 6 < lat. **poteo* > *poț* urmat de *io=eu* accentuat.¹⁾

β) Persoana 1-a sg. a imperfectului indicativ apare fără *m*: *mă scrăbiă, plângiă, suspină, gândiă*.

γ) Perfectele simple ale verbelor *a zice*, *a da* și *a învie* (< lat. *in+vīvĕre*, = mod. *a învia*) reproduc formele de conjugare latină: *dzișu, dederă-se* (scris: *dederă-să*) *învisē* (scris: *învisă*).

δ) Verbul *a începe* are pentru p. 2-a pl. a perfectului simplu forma veche *începum* 16 r⁰ 7, unde însă poate să fie și numai o greșală de copiere sau de traducere în locul lui *începuși*.

ε) Perfectul compus se construiește cu verbul auxiliar *am* care de obicei se postpune participiului trecut al verbului. Găsim însă și forme cu verbul auxiliar pus înainte. La persoana a 3-a sg. verbul auxiliar are forma *au*: *pus-au, spart-au, iau deșăr'tat, au izbăvit* etc.

ζ) Viitorul se construiește cu formele *voiu, veri, va* și *vorū* ale verbului auxiliar. Pentru p. 1-a și a 2-a pl. nu avem exemple. Formele auxiliarului de cele mai multe ori sânt postpuse verbului. Forma *o moștîni* (f. 18 r⁰ 5) aparține copistului.

η) Verbele *a da* și *a lua* au conjunctivul: *să de* și *să ia*, nu *să deie* și *să ieie*, iar *a veni* forma regulată *să vie* 16 r⁰ 5.

1) v. Ov. Densusianu, *H. I. r.*, vol. II, fasc. 1, p. 35.

ð) Condiționalul trecut prezintă forma cu perfectul compus al verbului *a vrea* urmat de infinitivul fără *a*: *n'am vrut fi* 2 v⁰ 8, *n'ai vrut raul deschide* 15 v⁰ 7—8. Infinitivul verbului *a fi* e combinat cu participiul trecut al verbului: *n-'a vrut fi pus* 15 v⁰ 7.

c) Imperativul negativ se termină la pers. a 2-a pl. în *-reși*: *nu vă mirareși*, *nu uitareși*.

κ) E foarte obișnuită o conjugare perifrastică alcătuită din adjective verbale în *-orîu* și verbul auxiliar *a fi* în diferite timpuri: *și învățăturilor tale călcătoriu fu* 12 v⁰ 10, *începătoriu, morșilor fu* 20 r⁰ 11, *începătoriu e h[risto]s* 20 v⁰ 4, *ești îndrăzuitoare* 17 r⁰ 2—3, *șitoriu iaste de troiță* 5 r⁰ 8—9, *voitoriu de milă ești* 10 v⁰ 7 etc.

λ) Forma participiului prezent latin în *-inte* < e n s. -entem, care ne-a mai rămas în graiul viu în substantivele *părinte* < parens, -entem (în textul nostru la 27 v⁰ 12), *plointe* (Muscel) „temps pluvieux“ < plovens, -entem (= clas. pluens) — cu păstrarea lui *-o-* aton supt influența lui *ploaie* — și adjectivul *fierbinte* < fervens, -entem; s'a mai păstrat în manuscrisul nostru de două ori forma *cunoștinte* = „cunoscut“ < cognoscens, -entem (25 v⁰ 8—9 și 27 r⁰ 7—8). Cuvântul *a* a fost relevat altfel încă de Cipariu, *Chrest.* (Blaj. 1858), p. 125, care îl găsisse în *Sicriiul de aur* (1683), v. *Chrest.*, p. 118. El mai dă și alte exemple în *Principii de limbă și scriptură*, Blaj, 1866, p. 198. L-a întâlnit și Silași în ps. XXXI, 9 din Psaltirea lui Viski scrisă la 1697 (cf. *Psaltirea calviniano-română versificată în Transilvania*, VIII—1875, p. 143 și 152, în care se găsește și *neștiinte* < nesciens, -entem în ps. CXIX, 65).¹⁾

μ) Participiul perfect al lui *fac* are odată forma veche *fapt*, fem. *faptă*. Se găsește și forma analogică *făcut* care probabil vine de la copist.

ν) Verbul *a nădăjdui*, care astăzi are numai forma activă transitivă sau intransitivă, se găsește în forma reflexivă: *mă nădăjduescu*, iar modernul *a se naște* are formă activă intransitivă: *au născutū* (= „s'au născut“). Transitiv e și verbul *a lupta* în: *multu mă luptară chinurile* 1 v⁰ 6—7. În schimb *a căscă* = „a se desface“, „a se deschide“: *Păminte căscă* 28 r⁰ 1, *a naște* = „a se naște“, *a răposă* = „a odihni“, „a se odihni“, *a veștedzi* = „a se veștedzi“.

¹⁾ v. mai amănunțit *Dacoromania*, I, Cluj, 1921, p. 295—7.

ξ) Din *adevăr* s'au derivat verbele *adevăra* și *adeveri*, care, împreună cu participiile lor trecute, *adevărat* și *adeverit*, se întrebuintau în vechime în concurență. În textul nostru încă s'a păstrat odată *adeverit*. Din *ferice* s'au derivat *ferici* și *ferică*, despre care putem spune același lucru și pentru participiile trecute din care avem câteva exemple. Despre acestea va fi vorba și în alt loc.

C. Sintaxa.

Dintre particularitățile sintactice relevăm câteva care ni se par mai caracteristice pentru primitivitatea și vechimea traducerii de pe care s'a copiat textul nostru.

a) Substantivul. α) Ca o rămășiță a genitivului cu *de* este a se considera: *de fiul tău cel iubit, izbăvire să aflăm* 7 v⁰ 6 (= „a fiului tău...“, dar se poate interpreta și „de“ = „de la“, „de cătră“); *prețu de viață* 9 v⁰ 4—5.

Tot un genitiv se pare că traduce *de* și substantivul în acuzativ în: *insuși amu țitoriu iaste de troiță* 5 r⁰ 8—9 (= „în-suși amu iaste țitoriu“, adecă „stăpânitor“, „oblăduitor“, fiind unul „din troiță“ sau membru „al troiței“).

β) Acuzativul numelor sau pronumelor de obicei nu se construște cu prepoziția *pre*: *rugăm tine* 1 r⁰ 4, *Lumină înțelăsă aceia* (= „Cu lumină înțelegătoare pre aceia“) *purtat-ai luminată d[um]nedzăire* 1 r⁰ 8—9, *toți né știți* 1 r⁰ 13, *al tău fiu roagă și domnul* 1 r⁰ 13—14, *tine pus-au în groapă* 3 v⁰ 4, *dumnedzău. ai născut împelițatū* 4 v⁰ 1—2, *cela č-au izbăvit noi* 4 v⁰ 3, *acela roagă* 4 v⁰ 5, 7 r⁰ 13, 11 v⁰ 5, 30 r⁰ 9, *ai născut împăratul dată-toriul legii* 7 r⁰ 8—10, *M[i]luiăște noi urății* 7 v⁰ 14—8 r⁰ 1, *Mor'ții tăi... și mor'ții* (sic, = „viii“) *despu* 10 r⁰ 8—11, *tine hr[i]stoase cunoaștemu și rugăm* 10 r⁰ 11—12, *acesta ce ai luat cu sfi[n]ții tăi odihnește-l* 11 r⁰ 10—11, *și mine m[ă]ntuitoare învie-mă* 11 v⁰ 13-14, *slăvimū tine* 12 v⁰ 2, *luminédză acesta ce cătră tine pristă-vitu-s'au* 13 r⁰ 13—14, *Dătătoriu legiei născut-ai* 14 r⁰ 4—5, *roagă hiiul tău* 14 r⁰ 12, *să căutăm elū* 15 r⁰ 2, *șunghe sine* 16 r⁰ 7—8, *acesta luminédză-l* 16 v⁰ 12—13, *pomenéște noi* 17 v⁰ 12, 18 r⁰ 11, *cum ai pomenit razboinicul* 18 r⁰ 13—14, *ceia ce d[um]nedzău fără sământă l-ai născutū* 20 r⁰ 3—4, *dereptū el d[um]nedzău să rugămū* 23 r⁰ 13—14, *chip să luom acesta* 24 v⁰ 12, *Mântuiăște cea ce să nădăduescū* 26 r⁰ 4, *acesta ce ai luatū domne odlhnește-lū* 26 v⁰ 13—14, *vă chem toți* 27 v⁰ 10, *rugați d[o]mnul* 27 v⁰ 12, *prūmește*

cela ce din tine îi zidit 28 r⁰ 2—3, *nu uitarești mine* 29 r⁰ 3, *aș chemat lazară* 29 r⁰ 13, *izbăvește noi* 29 v⁰ 5, *socotește elū în fericita a ta viiață* 29 v⁰ 11, *născut-ai d[*o*]mnul*.

Mai avem o seamă de cazuri în care s'ar putea întrebuința acuzativul fără *pre* și astăzi: *Pomeniū prorocuf* 5 r⁰ 13, *să mănănce omul* 11 r⁰ 4, *Robii sionului din rău întorșu-iai* 11 v⁰ 12—13, *zidit-au... omul* 12 v⁰ 4—5, *morții din putredire și din moarte izbăvitu-iai* 13 r⁰ 3—5, *oamenii... scosu-iai* 16 r⁰ 9—10, *lumé lăsară* 19 r⁰ 2—3, *și toate va plecà suptū piçoarele sale* 21 r⁰ 3—5, *Cândū va pune toți vrăjmașii săi. suptū piçoarele sale* 21 r⁰ 13—14, *va ascultà cuvintele mele* 21 v⁰ 5—6, *avé-va viața de vécu*, *Căn'dū veși vedé frați mor'tulū* 24 v⁰ 10—11, *nu voiu vedé soții miei* 25 v⁰ 11—12, *și mor'tii cei de demultū invisu-iai* 28 v⁰ 6—8, *robul tău din iad rădică-l* 29 r⁰ 14—29 v⁰ 1, *cela ce toate biruești* 3 v⁰ 5, *Sf[â]ntulū d[u]hū toate spăsește pururē* 8 r⁰ 4—5, *pristăvitul... odihnește-l* 1 r⁰ 5—6, 1 v⁰ 1—2, 3 r⁰ 12, 3 v⁰ 9—10, 4 r⁰ 6—7, 20 v⁰ 11—12, 30 r⁰ 1—2, *odihnește... acestū pristăvit fratele nostru* 12 r⁰ 12—14, *să odihnescă acumū pristăvitul* 26 r⁰ 10—11, *cuvioșadză pristăvitul dela noi* 2 v⁰ 1—2, 2 v⁰ 14—3 r⁰ 1, *Lumina = „cu lumina”) fēței tale hr[i]stoase. pristăvitul ca un ef'tin' luminédză-l* 6 r⁰ 8—9, *Ce odihnește domne cu derepții robul tău* 5 v⁰ 7—8, *robul tău... odihnește-l* 7 r⁰ 1—2, 30 r⁰ 5—6, *fă... robul tău* 6 v⁰ 8, 9 v⁰ 12, 18 v⁰ 4, 26 r⁰ 4, *să facă robul tău* 17 r⁰ 3—4, *să facă sufletul meu* 29 r⁰ 8—9, *sufletul fă-lū... 30 v⁰ 3—7*.

Întru cât conjectura făcută de noi ar fi corectă, acuzativ fără *pre* avem și în: *acesta [ce] cătră tine despuitoare au venit. în pământ sălășluiaște lu* 9 r⁰ 12—14.

Acuzativul cu *pre* se întrebuințează numai de câteva ori: *Să biruești pre elū* 14 v⁰ 7, *vorū vedé pre d[u]mnedzău* 18 r⁰ 3, *să dăruimū mor'tului pre d[u]mnedz u lăudăn'dū* 23 r⁰ 3—4, *rugați pre d[u]mnedzău* 29 r⁰ 7—8, *pre noi m[i]luiaște* 30 v⁰ 8. Această împrejurare ne face să credem că în original nu se găsea de loc *pre* la acuzativ. Cele câteva cazuri citate au fost introduse ulterior de copist, sau de copiiști.

γ) *Acordul apoziției*. Apoziția stă în același caz cu substantivul determinat: *în poul[a] părintelui patriiarhului lui avramū* 6 v⁰ 1—2, *în sălașul tău. ai născu. împăratul dătătorul legiei*

7 r° 8—9. *acestū pristăvit fratele nostru* 12 r° 14— 12 v° 1, *ce voia celuia ce m-au tremes. a părintelui* 22 v° 11—12.

Lângă forma de vocativ în *-e* se pune ca apozitie forma de nominativ-acuzativ întrebuițată ca vocativ: *despuitoare împărat slăvit d[u]mnedzău* 13 v° 5—6. După forma de nom.-ac. articulată întrebuițată ca vocativ avem apozitie nearticulată în: *odihnește m[ă]ntuitoriu-lu nostru. dătătoriu de viață* 12 r° 12—14, dar aici *dătătoriu de viață* poate fi interpretat și ca adjectiv.

δ) *Atribut la dativ*. Intru cât conjectura ar fi corectă, atribut la dativ avem în: *izvoră nedeșer'tat. dumnezeșii[i] dulce[fi]* 9 r° 9—10. — Pentru modul cum trebuie să se explice nașterea acestui fel de atribute, cf. construcția: *fii lui dumnedzău chema-să-vorū* 18 v° 8—9.

b) Adjectivul. α) *Acordul substantivului cu atributul adjectival*. Dacă adjectivul sau prepoziționalul e precedat de articolul *cel*, acesta primește terminațiunea cazului în care se află substantivul determinat: *împăratului celui fără de moarte* 2 v° 12. Dar avem și un exemplu în care nu se acordă cu cazul substantivului: *înaintē ġudefului tău cel (= „celui”) fără de mită* 26 v° 6.

β) Comparațiunea adjectivelor. Adjectivul sau adverbul la gradul comparativ se leagă de cellalt termen de comparație cu *de* (= „decât“): *mai vârtos de zăpada* 28 r° 14.

c) Pronumele. α) *Pronumele personale*. Uneori se întrebuițează formele tonice ale pronumelor în locul celor atone: *netăcute cântări fie aducu* 1 r° 2—3, și *înviiare noao dăru* 11 r° 6—7, *scrise mie slobodzire* 15 v° 11—12, *au lucrat fie* 19 r° 12—13, *cade-să lui* 20 v° 11—12 *că plecate-s lui toate facerile* 21 r° 11 *strigămū fie* 28 v° 9—10, *pre noi m[i]luiuăște* 30 v° 8 ș. a.

Pronumele personal aton lipsește în aceste cazuri, precum și în altele în care astăzi îl întrebuițăm în mod expletiv: *cela ce poate biruești* 3 v° 5, *chip să luom acesta* 24 v° 11—12, *să de acestuia* 25 r° 6, 25 v° 3—4, *curată cere rugăciune acestuia* 26 r° 7—8, *doară cumva va odihni domnul sufletul mieu* 26 r° 2—3, *acesta ce ai luatū domne odihnește-lū* 26 v° 13, *iadul ai deșer'tat* 28 v° 6, ș. a.

Găsim însă și uzul expletiv: *vă vorū impută voao* 19 r° 8, *iau dat lui* 22 r° 8 ș. a.

Pronumele personal la dativ se întrebuițează adeseori în locul pronumelui posesiv: *într'ascunsu-ți* 7 v° 3—4, din *dumnezeescu și viață făcătoriu-ți sufletū* 8 v° 3—4, *părăție-ți* 17 v° 11, *précuratei-ti moice* 30 v° 2.

Uneori găsim alături amândouă felurile de expresiune: *văr-satu-ței sãn'gele tău* 9 v⁰ 3—4, *luminată-ți iviria ta* 13 v⁰ 3.

β) *Pronumele relativ*. În propoziții unde astăzi sântem obișnuiți să întrebuițăm pe *cel ce*, *ceea ce*, în care pronumele demonstrativ e expletiv, găsim de cele niai multeori relativul *care*, plural *carii*: *și carii în morminte dormu netăcute cântări fie aducu* 1 r⁰ 1; *Carii nu iubescă bésereca. rușina-să-vor* 1 v⁰ 10; *de carii-să după chipul d[fo]mnului zidiți* 15 r⁰ 7—8; *Carii lumé lăsară... proslăvește m[ă]ntuitoare* 19 r⁰ 2; *Carii cu postu au lucrat fie... proslăvește-i m[ă]ntuitoare* 19 r⁰ 12; *Carii cu credin'ță și cu nedějde cé frumoasă a lui d[Ń]mnedzău. și carii cu dragoste viiat-au prě pământu proslăvești-i m[ă]ntuitoare* 19 v⁰ 5 și 8; *să nu rușinedzi domne, carii cred în tine* 26 v⁰ 8; *veniți toți carii m-aș[i] iubit* 27 r⁰ 12. Dar cf. și: *cela ce toate biruești* 3 v⁰ 5; *cela č-au izbăvit noi* 4 v⁰ 2—3; *Ferice de cei sau ceia...* (passim) etc.

Și *ce* se întrebuițează la fel cu *care*, *carii*: *ce* (= „pe cela ce”) *acum ai luat Ń fă-l credinčos în părăția ceriului* 19 v⁰ 13, *ce* („celea ce”) *main'te puținel Ń audzite [erau] moarté (sic) neclătite [sânt]* 23 v⁰ 2, *iară să toar'nă cătră tine ce* (= „cela ce”) *după chip au luat ziditoriu* 28 r⁰ 7, *să cânte. ce* (= „ceea ce”) *iaște aici* 28 v⁰ 2. Dar cf. și: *ca o floare ce* (= «care») *desfloare și ca iar'ba ce* (= «care») *ar'de* 25 r⁰ 1 și 2, *acesta ce* (= „pe care”) *ai lătu* 26 v⁰ 13, *în fericita a ta viiată ce* (= «care») *iaște la tine* 29 v⁰ 13 etc.

d) *Articolul enclitic*. α) *Domnul* = «dumnezeu» se articulează totdeauna, și când nu urmează după el un atribut: și *m[ă]ntuești ca d[fo]mnul* 10 v⁰ 9 - 10, *ca d[fo]mnul sălășluiaște-i* 13 v⁰ 11; dar cf. *ca un răpitoriu* 2 v⁰ 5, *ca un eștin* 6 r⁰ 9, *ca o maică* 14 r⁰ 11, *ca un iubitoriu la oameni* 5 v⁰ 9—10, 16 r⁰ 11—12. Pricina acestei articulări (cf. și *Domnul a dat*, *Domnul a luat* etc.) este, evident, de origine sintactică. După *domnul* a trebuit să-se întrebuițeze la început ca apozitie zeu sau *dumnezeu*, determinând mai de aproape, individualizând pe *domnul care*, altfel, e apelativ (cf. *Și zise Domnul Dumnezeu, nu este bine a fi omul șingur*, *Biblia* de la 1688, Gen. 19; *Eu sânt Domnul Dumnezeu* *tău* etc.) Cu timpul *domnul* s'a izolat fără apozitie pentru a numi pe „dumnezeu.”

Izolarea a fost ajutată de dispariția din limbă a celei dintăiu forme a apozitiei, a lui *zeu*, iar la păstrarea articolului a

contribuit în mare măsură necesitatea de a deosebi pe *domnul* = «dumnezeu» de apelativul *domn*. Aceeași necesitate a făcut să avem pentru *domn* = „dumnezeu“ vocativul nearticulat *Doamne*, iar pentru apelativul *domn* vocativul *domnule*, deci o situație tocmai inversă de cum e aceea întâlnită la forma de nom.-ac.

E interesant de observat la acest loc că *dumnezeu*, când nu este urmat de un atribut, se articulează chiar invers decât cum se articulează *domnul*. Explicarea este că el, la originea sa, este un vocativ (< domine-deus), iar vocativele în limba noastră cea mai veche nu se articulau. Forma nearticulată la origine s'a păstrat așa, ne mai fiind nevoie de precizare sau determinare, deoarece *dumnezeu* nu înseamnă decât d. p. germ. „Gott.“ În schimb în graiul de astăzi *dumnexeu* n'are decât vocativul articulat: *Dumnezeule!*

β) Este de relevat articularea, altfel firească și normală, a numeralului *unul*, *una* (= „singur“, „singurul“, „singură“, „singura“) față de articolul nedefinit care în aceleași împrejurări rămâne nearticulat: *unul iaste nemenčunosu* 5r⁰9, *că ești unul fără păcate unulă dulce și de oameni iubitoiu* 10r⁰2 și 3, *unu multă-m[i]l[o]stivă* 10v⁰10, *unulă ce-i născută și întâi* 11v⁰5, *Tu ești unul fără de moarte* 17r⁰11, *că ești unul fără greșale*, 27r⁰1, *una maică. și feçoara* 7r⁰10, *Una curată. și nevinovată feçoară* 30r⁰7.

γ) În urma neglijenței traducătorului, care s'a lăsat prea mult influențat de textul slavon, lipsește articolul în cazuri în care astăzi l-am pune: *până în dzuo eri* 27r⁰8 (= până în dzua [de] ieri“), *primește trupă* (= „trupul“) *că al tău-i* 28r⁰8. Altădată neglijența provine de la copist care-și redă involuntar propria sa rostire (cu *l* dispărut, dar cu păstrarea vocalei): *cu ei fă credinčosulă robu* (= „robul“) *tău adur'mitulă* 9v⁰11—13 (cf. însă: *credinčosul robul tău... odihnăște-tă* 10r⁰13—14).

Δimpotrivă e pus în: *și iacuescu pururē veselindū-să ciatele derepților cu dulčata* 6v⁰8 (= „cu dulčata“).

δ) Lipsește *a* < h a c, care îndeplinește un rol identic cu al articolului, la pronumele demonstrativ de genul feminin, cu toate că e postpus cuvântului determinat, dacă după el mai urmează un atribut: *nu să va griji de lumia ačastă deșar'tă* 23r⁰8—9.

ε) În loc să se pună la atributul adjectival care precedă, articolul enclitic s'a pus la substantivul postpus din pricina că

acesta a luat articolul enclitic în locul lui *al* din atributul posesiv sau genitival următor: *îndereptédză-mă pre deréptă calé ta* 6 r⁰ 1—2 (= „îndereptédză-mă pre derépta calea ta“), *luminată-ți iviria ta* 13 r⁰ 2—3 (= «luminata-ți ivire a ta» sau «luminata ta ivire»), *de multă strân'sura trupului* 23 r⁰ 10 (= «de multa strân-sură a trupului»).

ç) Cum am arătat în altă parte, e greu de spus dacă avem de a face cu lipsa articolului feminin, ori numai cu redarea grafică a rostirii provinciale a lui *ę* (*e* deschis) în: *că toți cǎn'tăm numele tău hr[i]stoase și sp[ă]senie slăvim* 10 r⁰ 7 (= „că toți cântăm numele tău și slăvim spăsenia ta hristoase“), unde lipsa articolului s'ar putea explica în urma brachilogiei care încunjură repetarea posesivului pus numai după cel dintâiu cuvânt determinat (cf. *În neputredă bunătate și dulceață frumoasă* 13 r⁰ 10—12), *cuvintédză a ta finere cu dulce voia* (= „voie“) 6 v⁰ 13, *moarte* (= „moartea“) *ta* 15 v⁰ 5, *cu nedėje ce frumoasă* 19 v⁰ 6—7.

e) Articolul prepozitiv *al*. Articolul *al*, *a*, *ai*, *ale* în genere se întrebuițează ca și astăzi. Găsim însă și numai *a* pentru formele de plural: *a lumii, chinuri* 2 r⁰ 5.

Înainte posesivului se omite, fiind înlocuit cu articolul enclitic pus în urma substantivului precedent: *calé ta* 6 r⁰ 1—2, *credinčosul robul tău... odihnéște-lă* 10 r⁰ 13—14 (cf. și: *cu ei fă credinčosulă robu tău adur'mitulă* 9 v⁰ 11—13), *iviria ta* 13 v⁰ 2—3, *strân'sura trupului* 23 r⁰ 10, *mortul robul tău* 30 r⁰ 5.

Avem însă și cazuri în care se păstrează: în *fericita a ta vîiață* 29 v⁰ 12—13. Uneori înlocuește encliticul cuvântului precedent, care lipsește: *în neputredă a ta bunătate* 13 r⁰ 10—11 (= „în neputreda ta bunătate“), *cu dumnezeiasca frâmsefe a ta* 16 v⁰ 9—10 (= „cu dumnezeiasca ta frâmsefe“ sau „cu dumnezeiască frâmsefe ta“).

f) Articolul prepozitiv *cel*. Articolul *cel*, *cea*, *cei*, *cele* (care înainte unei propozițiuni relative, unde caracterul demonstrativ îi e mai pronunțat, are și forma *celă, ceea, ceia, celea*) se întrebuițează ca în limba de astăzi:

α) Dinaintea unui adjectiv luat ca substantiv ori a unui atribut prepozițional: *cei mișei* 17 v⁰ 13, *cei blăn'zi* 18 r⁰ 4, *cei flămânzi* 18 r⁰ 6; *cei mi]t[o]stivi* 18 r⁰ 9, *cei goniți* 18 v⁰ 13; *cel Jără de mită* 26 v⁰ 6—7, *ce de apoi* 27 r⁰ 14 etc.

Foarte des se întrebuițează însă adjectivul cu articolul

enclitic neprecedat de *cel*: *cuvioșadză pristăvitul de la noi și-l odihnește* 3 r⁰ 1, *pristăvitul odihnește-lu* 3 r⁰ 12, 4 r⁰ 6—7, *acoperemân'ulă derepților* 3 r⁰ 13—14, 30 v⁰ 5, *credincoșilor* 3 v⁰ 3, 9 v⁰ 10—11, *mai apoi grăitorii prorocii* 4 r⁰ 12—13, *ține toate vădzuțele și nevădzuțele* 5 r⁰ 6—7, *cătele derepților* 6 v⁰ 7, *în sălașul derepților* 8 v⁰ 8, *în laturé viilor* 9 r⁰ 5, *morții... izbăvitu-iai* 13 r⁰ 3, *cătră tine pristăvitul... sălășluiaște-l* 13 v⁰ 11—12, *în latură aleșilor tăi* 13 v⁰ 12—13, *dăruiaște pristăvitului odihnělă* 15 v⁰ 3—4, *pristăvitul de la noi odihnește-l* 15 v⁰ 9—10 *pristăvitul... fă-l* 10 r⁰ 11, *lumina sf[i]nților* 17 r⁰ 6, *în laturé aleșilor* 19 v⁰ 5, *incepătoriu, morților fu* 20 r⁰ 13, *sălașul derepților* 20 v⁰ 12, *cândū morții vorū audzi* 21 v⁰ 14—22 r⁰ 1, *să dăruimū mor'tului* 23 r⁰ 2—3, *de iubiții amū despar'te-să* 24 r⁰ 14, *cân'dū veși vedé frați mor'tulū* 24 v⁰ 10—12, *iubiții* 25 v⁰ 8, *să odihnescă acumū pristăvitul* 26 r⁰ 11, *sufletele derpților* 26 v⁰ 1, *îngropândū mor'tulū* 27 r⁰ 2, *bogații și mēserii* 27 v⁰ 6, *și morții cei de multū învisu-iai* 28 v⁰ 6—7, *pristăvitul de la noi odihnește* 28 v⁰ 11, 30 r⁰ 1—2, *cu derepții* 29 r⁰ 9, *toți derepții răpăusédză* 30 r⁰ 1, *legăturile fericăților* 30 r⁰ 4—5.

Lipsa articolului în *puțrezii din pământū* 17 r⁰ 13—14 în loc de *puțrezii* sau *cei puțrezii* se poate explica prin o greșală de copiere.

Lipsește *cel* înaintea prepoziționalului: *să vedem în pământū dzăcăn'dū, după chipul nostru* 25 r⁰ 11 (= „pe cel după chipul nostru“), *sufletul odihnește-l. cu dulce cinste de la noi pristăvitū. întru toate cântat* 14 r⁰ 13—14 v⁰ 1 (= „... cel cu dulce cinste de la noi pristăvitū, ...“).

β. Între un substantiv și între adjectivul sau atributul prepozițional, ori între un substantiv și locuțiunea adverbială luată ca substantiv care-l determină: *robii cei mulți* 2 r⁰ 9, *lângă apele ta'e cēle curate și d[u]mnedzăești* 6 r⁰ 11—12, *lumina ta cē curată* 6 v⁰ 2—3, *izvoarēle tale cēle dulci* 6 v⁰ 4—5, *de fiul tău cel iubit, izbăvire să aflăm* 7 v⁰ 6, *cu nedējde cē frumoasă* 19 v⁰ 6—7; *împăratului celui fără de moarte* 2 v⁰ 12, *dulcāta ta cē de vecie* 2 v⁰ 14, *gudețului tău cel fără de mită* 26 v⁰ 6: *sărutaré cīa de apoi* 23 r⁰ 1—2, 27 r⁰ 14, *cunoscuții tăi cei din întâi* 18 r⁰ 3—4, *mor'tii cei de demultū* 28 v⁰ 6—7.

În locul acestei construcții întâlnim foarte des substantivul precedat de adjectivul articulat: *nebătrānita-ți fericitā* 3 r⁰ 2—3,

credinçosul robul tău 10 r° 13—14, *nebeutul izvor dul'ce* 13 r° 6—7, *nevechita-ți lumină* 13 v° 2, *cu dunnedzeiasca frămșete a ta* 16 v° 9—10, *în d[um]nedzâiasca dul'ca[ș]* 26 r° 13, *fricosul-ți casă de moar'te* 27 r° 10—11, etc.; mai rar se întâlnește substantivul articulat urmat de atributul adjectival sau prepozițional fără articol: *din făptura și din firé împreunată cu legătura* 3 r° 7—8, *în bucuria luminată* 4 r° 7—8, *jiul omenescă* 22 r° 9—10 (= „fiul omului“); *înpăratului fără de moar'te* 2 r° 14 etc.

Nu întâlnim însă întrebuintărea pleonastică a articolului enclitic în cazul când atributul adjectival are înaintea sa articolul *cel*, semn că ea nu eră obișnuită în graiul copistului.

γ) Lipsește articolul *cel* sau cel enclitic de la adjectivul pus înaintea substantivului determinat: *unde iaste puținé vréme trecută* 2 r° 6—7 (= «cea puținé» sau «puțineaua vréme trecută»).

δ) Articolul *cel* lipsește de la adjectiv și, în același timp, lipsește și cel enclitic de la substantivul determinat de el și precedat de o propoziție în: *veniți amă să vedem în mor'mântū mare* (= „în mormântul cel mare“) *unde iaste bunătatea trupului* 24 r° 4, *din d[um]nedzăescă și viață-făcătoriu-ți sufletū* 8 v° 3—4.

g) Verbul. α) Se întrebuintează adeseori verbul *a fi* cu dativul în locul formelor corespunzătoare ale verbului *a avea*: *unde tuturora iaste vesfe[lie]* 1 r° 6—7, 1 v° 2—3, *că amă ni-i îndrăznire* 14 r° 10—11, *fără moarte fu ingerilorū* 15 v° 6—7, *acelora iaste înpărâția ceriului* 18 r° 1, 19 r° 1, *că-i oamenilorū moar'ta și-i oamenilor inv.ia[ria] din moarte* 20 r° 12—14. Despre construcțiile: *și învățăturilor tale. călcătoru fu* 12 v° 9—10 și *începătoriu morților fu* 20 r° 11 am vorbit în altă parte.

β) Despre conjugarea perifrastică alcătuită din adjectivele verbale în *-oriu* și verbul auxiliar *a fi* a fost vorba la Morfologie (c, k).

γ) Relevăm construcțiunea unor verbe cu alte prepoziții decât cu care se obișnuște astăzi: *a cădeà la* √: *să cădemū ia* (= „înaintea lui“) *h[ristos]* 24 r° 10; *a gândi de* √: *gândia de* (= „la“) *moarte* 15 r° 6; *înșeșoșă pentru* √: *însătoșiați pentru* (= „de“) *dereptate* 18 r° 7; *a se nădăjdui pre* √: *mă nădăjduescu pre* (= „în“) *tine* 14 v° 6, *să mă nădăjduescu pre* (= «în») *tine* 26 r° 4—5, unde altfel *pre* înlocuește pe *spre*, etc.

În schimb găsim: *rușina-să-vor de dunnedzău* 1 v° 11; *la prēdulcele domnu răgă-te* 26 r° 9—10 etc.

h) Conjuncția. Propozițiile cauzale sânt precedate mai adesea de conjuncția *că* (= „căci“, „fiindcă“): 9 v⁰ 2, 17 v⁰ 14, 18 r⁰ 2, 4, 8 și 10, 18 v⁰ 2, 8 și 14, 22 r⁰ 4, 27 r⁰ 14, 28 r⁰ 8.

i) Prepoziția. Merită să fie relevată locuțiunea *de mene* = „singur“, «de la mine», obișnuită și aztăzi: *nu počă face de de mene nimica* 22 v⁰ 6, precum și construcțiunea cu *de a lui ferice*: 17 v⁰ 13, 18 r⁰ 2, 4, 6 și 9, 18 v⁰ 1, 7 și 13.

j) Asperități sintactice și anacolutii.

α) Se schimbă subiectul: *După chipul său și după cuviință zidit-au* (sc. „Dumnezeu“) *din nceputū omul și în rău l-au pusū. să biruiască a lui toate faceri. cu zavistiia diavolului prilăstit fu* (sc. „omul“). *și învățături/or tale. călcătorū fu. dereptu acēia iară în acela pământū de unde fuū luatū* (sc. „eu“ = „omul“). *osândiū-mă să mă tor'nu. și [sō]-mi ceū odihnēlă* 12 v⁰ 3—14, *și mor'ții cei de demultū învisu-iai* (sc. „tu“). *și cān'tări aducu-ți* (sc. „mor'ții“) 28 v⁰ 6—9.

β) Idei subordonate se supraordonează: *Ferice de cei curați cu inima* 18 v⁰ 2 (= „cu inima curată“), pentru a nu mai pomeni coordonările de idei subordonate care sânt foarte dese.

γ) Se coordonează două atribute construite în chip deosebit: *toate sufletele vii și în curăție înălțate-su* 2 r⁰ 1—2.

δ) În urma împrejurării că este așezat prea departe de cuvântul determinat, atributul n'a luat forma genitivului în: *sufletul odihnēște-l cu dulce cinste de la noi pristăvitū. întru toate cântat* 14 r⁰ 13—14 v⁰ 1 (= „odihnēște sufletul celui pristăvitū de la noi cu cinste dulce, întru toate cântat“). Pe lângă topică a contribuit și atracția la punerea formei de nominativ în locul celei genitivale: *sufletul celuia ce de la noi pristăvitū-s-au robul d[o]mnului* 30 v⁰ 5 (= „sufletul robului domnului celuia ce s'au pristăvit de la noi“).

ε) Se alternează un cuvânt nearticulat cu altul articulat: *plān'geți dereptū mine frați soții și rodurile și cunoștinții* 27 r⁰ 6—8.

ζ) Se coordonează prezentul acțiunii sfârșite (actio perfecta) cu cel al acțiunii încă nesfârșite (actio imperfecta): *Veni moartē ca un răpitoriu și mă rāsipi. sosi și fiindu mă arătū. și fūū cum n-am vrut fi* 2 v⁰ 7—8, *toată vrémē amū lăsaū-o și mă duc* 25 v⁰ 10—11; *și mor'ții cei de demultū învisu-iai. și cān'tări aducu-ți* 28 v⁰ 6—9.

η) Se alternează două forme deosebite ale aceluiași timp: *Împăratul dedesuptū. scrise mie slobodzire. cu șarū roșiu degețele sale încrun'tă despuitoare și léu mohorațit* 15 v⁰ 13, 16 r⁰ 1.

θ) Se schimbă persoana pe bază de constructio ad syne-sim trecându-se din *oratio obliqua* în *recta*, sau invers: *cu zavistūa diavolului prilăstīt fu [omul]. și învățăturilor tale. călcătoriu fu. dereptū acēia iară în acela pământū de unde fu lu luatū. osân'diu-mă să mă tor'nu. și [să]-mi ceiu odihnēlā* 12 v⁰ 7—14; *Cēia ce urăscū besérecā să fie amū mainte, rup'ti ca iarba. că vā va tăia h[risto]s cer'bicia lorū* 14 v⁰ 11—12, unde, în cazul că n'avem a face cu o greșală de copiere sau scrisoare, chiar și dacă s'ar raportă vā la ascultători, totuși construcția e curioasă; *putrezif[i] din pământū în acela iară vomū mēрге cum ai învățat când m'ai ziditū și mi-ai zisū* 17 r⁰ 13—17 v⁰ 2; *Tu ești: d[foa]mne cēla č-au pogorāt în iad. și l găturile fericaților ai dezlegat* 30 r⁰ 3—5.

ι) Expresii brachilogice sânt: *că toți cān'tām numele tău hr[i]stoase și sp[ā]senie slāvim* 10 r⁰ 5—6 (= „că toți cântăm numele tău și slăvim spăsenia ta, Hristoase“); *din el prēntelep-cūné* 12 r⁰ 8 (= „din el este prēntelep-cūné“); *ferice de cei* sau *cēia* ∼ 17 v⁰ 13, 18 r⁰ 2, 4, 6 și 9, 18 v⁰ 1, 7 și 13 (= „ferice este de cei sau cēia ∼“); *ferice în ce cale mergi* 20 r⁰ 6 (= „ferice este sau ești...“, în locul forme de exprimare moderne: „fericită este calea în care mergi...“), *că toate sām'tū plecate lui aīave. că fără plecarē lui, toate facerile* 21 r⁰ 6—9 („...toate facerile sânt plecate“), *ce main'te pușinelū audzite moartē (sic) neclātite* 23 v⁰ 2—4 (= „ce main'te pușinelū audzite erā, moarte, neclātite sânt“), *Veniți câți dinn' (sic) sāmānța lui adamū* 25 r⁰ 8—9 (= „...lui adam ũ ne tragem sau vā trageți“), *ce după chip au luat ziditorūl* 28 r⁰ 7 (= „ce după chip iaste, au luat ziditorūl“).

κ) Se schimbă prepozițiile: *În tro'ță într'una dumnezeiascā* 19 v⁰ 12 (Pentru *întru* cf. 1 r⁰ 10, 2 r⁰ 3, 7 v⁰ 5, 11 v⁰ 4, 14 r⁰ 8, 14 v⁰ 1, 21 v⁰ 11, 22 r⁰ 5, 23 v⁰ 11, 26 v⁰ 2—3), *cum amū de la adam au muritū. așia și din h[risto]s toți vor înviā* 20 v⁰ 1—3.

λ) Se schimbă conjuncțiile: *înpăratu au mișelu-i sau-i dereptū sau-i greșitū* 5 v⁰ 5—6.

μ) Din pricina ținerii prea stricte de original, a neînțelegerii acestuia ori a confundării deosebitelor forme gramaticale ase-

mânătoare, adeseori întâlnim propoziții care nu se pot înțelege. Astfel:

S'a pus nominativul în locul altui caz, mai ales în locul prepoziționalului: *Lumină înțelēsă acēia purtat-ai luminatā d[u]mnedzātre* 1 r⁰ 8—10 (= „Cu lumină...“); *Lumina fēțeei tale hr[i]stoase. pristāvitul ca ef'tin' luminédzā-l* 6 r⁰ 7 (= „Cu lumina...“); *sufletul se odihnēscō. în credinā pristāvitul l. minatū în neputrādā lu[m]inā și fericăciune* 11 v⁰ 7—10 (= „să odihnească sufletul luminatului pristăvit în credință în lumină neputredă și fericăciune“); *când va da înpārçiia dumnedzāu. și tatālū* 20 v⁰ 7—8 (= „...lui dumnedzāu și tatălui“); *sa luom acesta. časul de apoi* 24 v⁰ 12—13 (= „...la s. în časul de apoi“); *curatā cēre rugăciune acestuā* 26 r⁰ 7—8 (= „cēre acestuā cu rugăciune curatā“); *chipul cruceei tale libitoriu la oameni. mortēi omorātū* 28 v⁰ 3 (= „Cu chipul...“); dativul în locul nominativului: *sf[ā]ntulvi d[u]hū depreunā ține toate* 5 r⁰ 6 (= „sfântul duhū...“); *apoi vrājmașului să va rāsipi moar'te* 21 r⁰ 1—3 (= „apoi vrājmașul se va rāsipi, moartea“); acuzativul în locul nominativului, și invers. *Tine ağun'sū cătrā noi dulce iubire de trupu. izvorū nedeșer'tat. dumnedzāești[i] dulce[ți] în multū m[i]lostivu acesta [ce] cătrā tine despuitoare au venit în pământ sălaşluāște-lū* 9 r⁰ 7—14 (= „tu dulce-iubire ağun'sā cătrā noi, izvorū nedeșer'tat dumnedzāești[i] dulce[ți] în-multū-milostivu[le], [pe] acesta [ce] au venit cătrā tine sălaşluāște-lū în pământ“); un prepozițional în locul altuia: *în darū cu dulč fă acela rovgā* 7 r⁰ 12 (= „prin dar...“); *sāvrašiaște cu dulce trēbā vasele tale* 8 r⁰ 2 (= „...vasele tale de treabā dulce“); *dela tine îndreptāmu-né* 7 r⁰ 11—12 (= prin sau de cătrā tine ne îndereptāmū“); *în (= „la“) ceriu ochi-mi rădicāu* 7 v⁰ 11; *Tine ağun'sū cătrā (= „la“) noi* 9 r⁰ 7; *acesta cătrā (= „la“) tine despuitoare au ven* 19 r⁰ 12—13; *sā afle și să vie cătrā (= „la“) tine milosr'die* 16 r⁰ 5; *cum amū dela (= „din pricina lui“, „pentru“, „prin“) adam au muritū. așa și dia (= „din pricina lui“, „pentru“, „prin“) h[risto]s toți vor învīa* 20 v⁰ 1—3; *vor eși făcătorii de bine spre (= „pentru“, „întru“) învīlaré v eției, iarā făcătorii de rrāu spre (= „pentru“, „întru“) învīaré gudețului* 22 v⁰ 2—4 ș. a. m. d.

v) Altădată traducerea greșită, și în parte poate și copiarea, dă naștere la asperități de altă natură: *Sf[i]nții începum ca un*

om *ḡunghe sine și aducere aduseș[i] tatălui* 16 r⁰ 7—8 (= „Sfânt începuși, ca un om te ḡunghiași și aduseși aducere); *cu d[u]mnedzeiască începută putere... despui* 10 r⁰ 10 (= despui... cu putere stăpânitoare dumnedzeiască“), unde *începută* redă verbal un cuvânt slav care traducea greșit o formă core-spunzătoare a grecescului *ἄρχω* care înseamnă în același timp „încep“ și „stăpânesc“; *Până în dzuo eri cu voi amü grăit* 27 r⁰ 8 (= „Până în dzua de ieri cu voi amü grăit“), ș. a.

ξ) Atât conjuncțiunile coordonatoare, cât și cele subordonatoare, foarte adeseori nu se pun, iar din această cauză textul se înțelege cu greu: *vrut-ai amu din nevădzută. văzută viu să rădic[i] cu fire din pământü trupu să rădici* 8 r⁰ 13—8 v⁰ 1 (= „vrut-ai amu din nevădzută [și] din vădzută, din pământü, să rădici trupü viu cu fire“); *primēște cela ce din tine îi zidit iară să toar'nă cătră tine. de un'de au născutü* 28 r⁰ 2—6 (= „... îi zidit [și] iară să toarnă...“) ș. a. m. d.

ο) Găsim repețiri ale acelorași cuvinte rezultate din nebăgare de seamă fie la copiere, fie la traducere: *vrut-ai amu din nevădzută. văzută viu să rădic[i]. cu fire din pământü trupu să rădici* 8 r⁰ 13—8 v⁰ 1, *acestü trecut de pre lume. cu dumnedzeiasca frămsiațe a ta și cu frămsiațé bunătăților tale acesta luminédzä-l* 16 v⁰ 8—13, *că-i oameniloră moartü și-i oamenilor înviaria din moarte* 20 r⁰ 12—14, *că să vor deșer'tă, toată putéria. și toată despuetura. și putéria* 20 v⁰ 8—11. *Căn'tă toate făpturile cu cuvinte. cuvintédzä a ta finere* 6 v⁰ 10—12.

k) Topica. α) Cum s'a putut vedeà la tratarea articolului, atributul adjectival se pune foarte des înaintea substantivului determinat, pe când astăzi de obicei se postpune: *netăcute căntări* 1 r⁰ 2, *luminată d[u]mnedzäire* 1 r⁰ 9—10, *sf[ă]ntului d[u]hü* 1 v⁰ 14, *luminată troiță* 2 r⁰ 2—3, *nebătrânita-ți fericită* 3 r⁰ 2—3, *d[u]mnedzäiască jelanie* 5 r⁰ 3, *pre deréptă calé ta* 6 r⁰ 1—2, *toate făpturile* 6 v⁰ 10—11, *mare milă* 7 r⁰ 2—3, *cu dulce trebă* 8 r⁰ 2, *din d[u]mnedzäescü. și viață-făcătoriu ti sufletü* 8 v⁰ 3—4, *cu d[u]mnedzäiască începută putere* 10 r⁰ 10, *credinčosul robul tău* 10 r⁰ 13, *credinčosul robu tău* 9 v⁰ 11—12, *frumoasă précurată* 11 r⁰ 13—14, *în neputrädä lu[m]inä* 11 v⁰ 9—10, *de dulce bogătate* 12 v⁰ 9—10, *nevechita-ți luminä* 13 v⁰ 2, *luminată-ți iviriä ta* 13 v⁰ 2—3, *cu dulce cînste* 14 r⁰ 13—14,

cu dunnedzâiasca frâmsețe a ta 16 v° 9—10, cu curată viață 19 r° 3—4, toată pătēria și toată despuetura 20 v° 9—10, toate facerile 21 r° 8—9, de multă strân'sura trupului 23 r° 10, în d[u]mnedzâiasca dulçaț[ă] 26 r° 3, neapusului soare 26 r° 6, prédilcele domn 26 r° 9, fricosulū časū de moar'te 28 r° 10—11, în fericita a ta viață 29 v° 11.

β) Și pronumele posesiv se pune mai adesea înaintea cuvântului determinat: *al tâu fiļu rosgă și domnul* 1 r° 13—14, *a noastră datorie* 4 r° 4—5, *cu a sa lumină să luminédze* 4 v° 6—7, *a ta finére* 6 v° 12, *dereptū al sâi lucru* 27 v° 8, *să slăvéscă a ta dunnedzâire* 28 v° 14, *în fericita a ta viață* 29 v° 12—13.

γ) Chiar și atributul genitival și prepozițional se prepune uneori: *a lumii chinuri* 2 r° 5—6, *să biruiască a lui toate faceri* 12 v° 6—7, *a pământului înșălăciune* 24 r° 12—13, *săvrâșiaște cu aulce trebă vasele tale* 8 r° 2 (= „săvârșește vasele tale de treabă dulce“). Poate tot aici trebuie considerat: *de fiul tâu cel iubit* (= „a fiului tâu celui iubit“), *izbăvire să aflăm* 7 v° 6—7, dar cf. *prețū de viață* (= „al vieții“) 9 v° 4—5.

δ) Lângă același cuvânt un atribut e prepus, altul e postpus: *puținé vrēme trecută* 2 r° 6—7, *nebeutul izvor dulce* 13 r° 6—7, *cu dumnezeiasca frâmsiațe a ta* 16 r° 9—10 (= cu dumnezeiasca ta frâmsețe“), *toți vrăj'mașii sâi* 20 v° 13, *ca un dulce d[o]mnū și la oameni iubitorū* 30 v° 8—9.

Un fel de chiasm în așezarea atributelor găsim în: *unde-i lumina sf[i]nțilorū și dulc' glasuri prăznuescū* 17 r° 6—7. Chiasmul și cazul amintit mai nainte împreună se găsesc în: *În neputredă a ta bunătate și dulçață frumoasă, și dunnedzâiască lumină strălucită luminédză acesta* 13 r° 10—14.

ε) Atributul e despărțit de substantivul său prin predicat: *curată cere rugăciune acestuia* 26 r° 7—8 (= „cere acestuia cu rugăciune curată“); ori prin felurite determinări: *pristăvitulū de pre căstă [lume de] puținé vrēme slobod, dereptū acēia robul tâu odihnéște-l și-i dă mare milă* 6 v° 12—7 r° 3 (= „dereptū acēia odihnéște robul tâu pristăvit de pre căstă [lume], slobod [de] puținé vrēme“), *vin cu untū de lemnū mestecat* 28 r° 9—10 (= „vin mestecat cu untū de lemnū“); prin predicat și determinări: *sufletul odihnéște-l cu dulce cinste dela noi pristăvitū, întru toate cântat* 14 r° 13—14 v° 1 (= „odihnește sufletul celui pristăvit de la noi cu cinste dulce, întru toate cântat“).

ζ) Regula, proprie limbii noastre vechi, că o propoziție nu se poate începe cu un pronume aton și cu o formă verbală atonă, se observă strict și în textul nostru. Urmarea e că ele se postpun verbului finit. Postpunerea se face adeseori și la mijlocul propoziției: *furtat-ai* 1 r° 9, *rușina-să-vor* 1 v° 11, *fi-vor uscați* 1 v° 13, *despar'te-să* 3 r° 7 și 10, 23 r° 12, 24 v° 1, *arată-să* 3 v° 3, *pus-au* 3 v° 4, *spart-au* 3 v° 6, *adus-ai* 4 r° 2, *rugâmu-te* 4 r° 6, *răuică-să* 5 r° 3—4, *mér'ge-rivz* 5 v° 14—6 r° 1, *îndereptédză-mă* 6 r° 1, *măn'tu-iașle-mă rogu-te* 6 r° 4, *ivêște-să* 6 v° 3, *îndereptămu-né* 7 r° 11—12, *m[il]luliașt[fe]-mă* 7 v° 13, *Începutu-miai* 8 r° 10, *vrut-ai* 8 r° 12, *sălășluiaște-lū* 9 r° 14, *răbdat-ai* 9 v° 6, *făcut-ai* 9 v° 7—8, *izvorăt-ai* 9 v° 9, *dat-ai* 9 v° 11, *odihnește-l* 11 r° 11, 13 r° 9, 14 r° 13, 15 v° 10, 26 v° 14, 28 v° 11—12, 30 r° 1 și 6, 30 v° 7—8, *învie-mă* 11 v° 14, *zidit-au* 12 v° 4, *osân'diiu-mă* 12 v° 13, *pusără-te* 13 r° 3, *izbăvitu-iai* 13 r° 5, *pristăvitu-s'au* 13 v° 1, *ayut-ai* 13 v° 7, *născut-ai* 14 r° 4—5, 30 r° 8, *fost-au* 14 r° 6, *ar'su-m'au* 14 v° 5, *iviși-te* 16 v° 6, *mérge-veri* 17 v° 4, *măngăiați vorū fi* 18 r° 3, *sătura-să-vorū* 18 r° 8—9, *miluiți vor fi* 18 r° 10—11, *chema-să-vorū* 18 v° 9, *veseli-să-vorū* 18 v° 11, *Bucurați-vă* 19 v° 2, *veseliți-vă* 19 v° 3, *vițat-au* 19 v° 9, *cade-să* 20 v° 11—12, *pleca-se-va* 21 r° 10, *avé-va* 21 v° 8, *audzi-vorū* 22 r° 13—14, *vădu-să* 23 v° 2, *închiisu-s'au* 23 v° 5, *legatu-s'au* 23 v° 6—7, *tăcut-au* 23 v° 7, *încheiatu-s'au* 23 v° 9, *mormântului datu-s'au* 23 v° 10, *deșartă-i* 24 r° 11, *stînse-se*, *déderă-să* 24 v° 7—8, *deșer'tu-i* 24 v° 8—9, *lăsaiu-o* 25 v° 10, *faceți-mi* 25 v° 14, 26 r° 1, *roagă-te* 26 r° 9—10, *arată-l* 26 r° 14, *vedeți-mă* 27 r° 3, *stropiși-ma* 28 r° 12—13, *curățiiu-mă* 28 r° 13, *spăla-mă-veri* 28 r° 13—14, *iănlbi-mă-voiu* 28 r° 14, *aduc-ți* 28 r° 8—9, *aduceți-vă* 29 r° 5—6, *pristăvitu-s'au* 30 v° 4—5.

Între împrejurări normale, la mijlocul propoziției, însă de obicei nu se face postpunerea: *Fericiți veș[i] fi cândū vā vorū înputā voao și vorū scoate-vā și vor gič[e] tot cuvinte réle că min'tiș[i] pentru mene* 19 r° 7—11, unde merită atenție *vorū scoate-vā* în care întâlnim atât postpunerea, cât și prepunerea; *mor'tei omorātū și iadul ai deșer'tat*, dar se continuă: *și mor'ții cei de multū învisu-iai* 28 v° 4—8, ș. a. m. d.

Din regula amintită mai sus se explică chiasmul în următoarele propoziții: *îndereptédză-mă pre deréptā caté ta și-mi iartā greșialele* 6 r° 1—3, *luminédză-l. și-l sălășluiaște* 6 r° 9—10,

lumina... ivêște-să. și să. varsă... 6 v° 3—4 odihnește-l și-i dă mare milă 7 r° 2-3, ține-lă și-l dăruiaște 9 v° 1-2, învie-mă și mă ia din lucrul chinului 11 v° 14—12 r° 1, Zidit-au din 'ncepută omulă și în raia l-au pusă 12 v° 4—5, unde ciatele ves[e]lescu-să. și să laudă 17 r° 4—5, audzi-l-vorū și vorū învia 22 r° 3, toată vrémé amū lăsa-i-o și m i duc 25 v° 10—11. Deși-l așteptăm, chiasmul nu s'a făcut în: făcut-ai și zidit-ai omul 17 r° 11—12. Este invers în parte în: vă vorū înpută voao și vorū scoate-vă 19 r° 8-9, cuv oșadză pristăvitul de la noi și-l odihnește 3 r° 1—2.

Chiasmul e de altă natură și probabil reproduce graiul țăranului în: *și oboră șiar'pele. și înviaire noao dăruī 11 r° 6—7; în neputredă a ta bunătate și dulcăță frumoasă 13 r° 10—12, unde-i lumina sff[i]nțilorū. și dulci glosuri prăznuescū 17 r° 6—7.*

η) Se observă o tendență foarte pronunțată de a așeza predicatul la sfârșitul propoziției: *cum sufletul din trupu. cu nevoe despar'e-să 3 r° 5—7, și ținiaria morției spart-au 3 v° 6, în darū cu dulcăță acela roogă. sufletele să te vadză 7 r° 12—14, de fiul tău cel iubit izbăvire să aflăm 7 v° 6—7, viu să rădič[i] 8 r° 13—14, în laturé vieției fă-lū 8 v° 6—7, robul tău. în laturé viilorū. și în casa derep'ților odih'nește-lu 9 r° 4—7, Moar'te răbdat-ai pre cruce. viață făcut-ai cu voio. și viață izvorăt-ai și mân'caré de véci. credinčoșilor dat-ai 9 v° 6—10, și spăsenie slăvim 10 r° 6—7, Mor'ții... despui 10 r° 8—11, ce cătră tine dătătoriu dulce au venit 10 r° 14—10 v° 1, că voitoriu de milă ești 10 v° 7, Cândū șiarpele venin borī 10 v° 14—11 r° 1, așia cu bucurie seceraiū mănunchéle. pururia viu să mă hrănescu 12 r° 4-6, ce de la noi s-au pristăvit 13 r° 8—9, în laturé vieției fă-l 16 r° 12—13, Cari lumé lăsară și toți cu curată viață lăcuiră pre pământū 19 r° 2—4, cēia ce d[Ń]mnedzāu fără sāmānță l-ai născutū 20 r° 3—4, İau dat lui ġudeșū să facă 22 r° 8—9, și mai vrătos de zăpada înălbi-mă-voiu 28 r° 14, sup'tū acoperemāntul derep'țiorū fă-lū 30 v° 6—7, unde derep'ții răpăusédzā 30 r° 1, etc.*

δ) În genere se poate spune că topica e nefirească și contrară spiritului limbii românești. Iată câteva exemple tipice: *pristăvitulū de pre častā [lume, de] puținé vrémé. slobod dereptū acēia robul tău odihnește-l. și-i dă mare milă 6 v° 12—7 r° 3 (= „dereptū acēia odihnește robul tău pristăvit de pre častā [lume], slobod [de] puținé vrémé...“), spre cineva destoinicu, suflă de strigă. İa-se de pre pământū rădicat. și făcut sus 8 r° 5—9*

(= „de suflă spre cineva destoinicu, se ia rădicat de pe pământ și făcut sus“), *vrut-ai amu din nevădzută, vădzută viu să rădič[i]*. *cu fire din pământu trupu să rădici* 8 r⁰ 13—8 v⁰ 1 (= „să rădici trup viu cu fire...“), *viu ai scris în chipul vechiu cu înțelesul tău cuvîință* 8 v⁰ 11—13 (= „...ai scris cuvîință...“), *Mor'ții tăi d[fo]amne. cu d[fo]mnedzăiască începută putere și mor'ții* (în loc de „viii“, *despui* 10 r⁰ 8—11 (= „Cu putere stăpânitoare dumnedzăiască despui, doamne, mor'ții și viii“), *acela roagă. unulă ce-i născutū și întâi* 11 v⁰ 5—6 (= „roagă-[l] pe] acela ce-i născutū unulū și întâi“), *roagă hiul tău dulce de trup sufletul odihnește-l* 14 r⁰ 12—13 (= „roagă hiul tău dulce, odihnește sufletul de trup“), *să afle și să vie cătră tine milosr'die* 16 r⁰ 5—6 (= „să afle milosărdie și să vie. cătră tine“) *Dzisă d[fo]mnuul cătră ceia ce miar'sără cătră elū jidovii* 21 v⁰ 2—3 (= „cătră jidovii ceia ce miar'sără cătră elū“), *că cumū amū tatăl are viață întru sine. așia au datū și fiului viaț'* (= „viață“) *să aibă întru sine* 22 r⁰ 4—7 (= „că cumū amū are tatăl viață întru sine, așia au datū și fiului să aibă viață întru sine“), *toată frămsiațé dzace răsipită. în pământu mucedă. vier'milor' dată și măncată* 25 r⁰ 13—25 v⁰ 1 (= „dată vier'milor' și măncată de ei“), ș. a. m. d.

D. Lexicul.

a) Elemente latine. Cităm câteva elemente latine dispărute astăzi cu totul, altele întrebuițate rar:

α) *Substantive*: *celariū* < *cellarium*, *ğudet-* = 1. „judecată“; 2. „judecător“ < *judicium*, înțelesul 2 fiind datorit probabil încrucișării lui *judicium* ori chiar a lui *judex* cu *сѣдѣицѣ*, *ver'gură* (= „fecioară“) < **virgulam* (< *virgo*). Aici intră și *ferice* = „fericire“, desvoltat din adjectivul *ferice* < *felix*. -īcem.

β) *Adjectiv*: *mésér-* < *miserum*.

Verbe: *despune-* < *disponere*, *ferica-* (= „ferecă“, „incătușă“) < *fabricare* (mai curând decât din neatestatul **fērricare*), *înfrâmsa-* < **înfrumușă* din *frumos* < *formosus* ori chiar **informōsiare*, *învie-* < *[in]-vivere*, dar cf. și *viă-* și *înviă-*, *păsa-* < *passare*.

γ) *Pronume*: *cest-*, pentru care v. Fonologia. — Finalul *-și* < **issi* = *ipsi*, nu *sībi*, *sīc*¹⁾, îl găsim în *careleș[i]*

¹⁾ I. — A. Candrea, *o. c.*, v. I, p. CCXXIX—CCXXX.

(= „fiecare“) 27 v⁰ 8; lipsește însă în *iară* (= „iarăși“) 5 v⁰ 1, 12 v⁰ 11, 17 r⁰ 14, 17 v⁰ 4, 28 r⁰ 5.

đ) *Adverbe*, v. Compunerea propriu zisă.

е) *Prepoziții*: *a*, numai în compusele: *amiuzăzi*, *a-tot-făcătoriu* etc. Pentru *pre* cf. Fonologia.

ѕ) *Conjunțiuni*: *au* < *aut*, *să* (= „dacă“) < se în loc de *si*. Pentru *ce* (= „ci“) < *quid* v. Fonologia.

b) Elemente slave. Dintre slavismele mai puțin obișnuite înregistrăm următoarele: *blajene-* sau *blajenie-* = „fericire“ < блаженіе, *condac* = „cântare scurtă recitată zilnic în onoarea unui sfânt“ < кондакъ (= gr. κοντάκιον), *imr[ec]* = „cutare“ < иларекъ „spruce numele“, *isop* = „plantă aromatică din familia labiatelor“ < исопъ (= gr. ὕσσωπον), *jelanie* = „dorință“ < желаніе, *milă* < милъ „barmherzig“, *milos'die*, cet. *milosârdie* = „îndurare“, „milă“ < милосръднє, *mită* < мѣто, *poală-* = „sân“ < пола, *razboinic* = < разбойникъ, *șarū* = „vârsea“ < шаръ, *troiță* = „treime“, „trei fețe“ < тронца, *vistițarū* = „tezaur“, „somoară“ < вистичарь, *voinic* = „ostaș“, „soldat“, „militar“ < воликъ, *zavistie* = „invidie“ < зависть, *zlac* = „iarbă“ < злакъ; *goni-* = „a persecută“, „a prigoni“ < гонити, *ispiti-* = „a pune la încercare“ < испитати, *izbăvi-* = „a mântui“ < избавити, *m/ișlui-* < миловати, милосъ, de-aici *m/ișluito*, *oboră*, cet. *oborî* < оборити, *prăznuî* = „a serbă“ < празновати, *prilăști-* = „a amăgi“ < прѣлѣстити, *prislăvi-* (*a se*) „a muri“ < прѣставити сѧ, *proslăvi-* = „a mări“, „a glorifica“ < прославити, *săvrăși-* = „a face“ < съврѣшити, *slăvi-* = „a mări“ < славити; *destoinic-* = „vrednic“ < достоинъ apropiat de compusele cu *des-*, *milostiv-* < милостивъ; *de năprasnă* < напроснъ = „severus“, „praeceps“, ș. a.

Poate tot de origine slavă e și verbul *a borî* = „a vărsă“, „a aruncă afară“ pentru care încă nu s'a propus o etimologie acceptabilă.

c) Elemente ungurești. Ca și în textele rotacizante, și în fragmentul nostru se găsesc numeroase elemente ungurești: *chin-* < *kîn*, *chip-* < *kép* (cf. și sl. кнпъ), *sălaș-* < *szállás*; *hiclén-* < *hitlen*; *a amistui-* < *emészteni*, *a birui* < *birni*, *a lăcui-* < *lakni*, *a îngădui-* < *engedni*, de-aici compusul *neîngăduită*, *a mântui-* < *menteni*, de-aici *mântuitoriu-*, *a sălășlui-* < *szál-lásolni*.

e) Înțelesuri deosebite de cele de astăzi. O mare parte din cuvintele păstrate în limbă, fie ele de origine latină, slavă ori din alte limbi, se prezintă în textul nostru cu un înțeles deosebit de cel actual, ori din pricina că ne păstrează înțelesul mai vechiu, ori fiindcă redau înțelesul cuvintelor slave pe care le traduc. Dăm aici numai o seamă din radicale, deoarece despre derivate și compuse vorbim în alt loc, arătând și înțelesul lor:

α) Substantive: *chip* = 1. „chip“, „icoană“, 2. „figură“, „înfățișare“, „făptură“, 3. «pildă»; *curte-* = „lăcaș“, «locuință»; *domn-* = „dumnezeu“; *glas* = 1. „glas“, 2. „gamă“, „melodie“ în muzica orientală; *gudeț-* = 1. „judecată“, 2. „judecător“; *lature-* = „parte“, „loc“; *lemn-* = „pom“; *lucru* = „muncă“, „robie“; *lumină* = 1. „făclie“, „lumânare“; 2. „lumină“; *poală* = «sân» (*poala... lui Avram*: 6 r⁰ 14, 30 v⁰ 7), *pomână* = „pomenire“, „amintire“; *rod-* = „rudenie“, „rudă“, «neam»; *scrăbă*, cet. *scărbă* = «necaz», «supărare»; *somn-* = 1. «somn», 2. „vis“; *voinic* = „ostaș“, „soldat“, „militar“, ș. a.

β) Adjective: *destoinicu* = „vrednic“, *dulce* = „bun“, «milostiv», „îndurat“; *ef'tin* = „îndurător“, „îndurat“; *mișel-* = «sărac»; participiile întrebunțate ca adjective: *greșitū* = „păcătoș“; *înfeles-* = „înțelegător“; *putred-* = «stricat»; *urăt-* = „urgisit“ ș. a. m. d.

γ) Numerale: *unul, una* = „singur“, „singură“.

δ) Verbe: *birui* = „a învinge“ și „a stăpâni“; *cădea-* = „a se închină“; *cânta-* = „a lăuda“, «a mări“; *deșăr'ta-* = 1. „a goli“, 2. „a zădărnici“, „a surpă“ < *dēsērtare; *face-* = 1. «a face» (cf. și *face cântece* = „cântă“, «se tânguește“, 17 v⁰ 7); 2. „a așeză“, „a pune“ „a sălășlui“; *folosi* = „ajută“; *goni-* = „a urmări“, „a prigoni“, „a persecută“; *măndri-* = „a mări“, „a slăvi“; *rôpăusa-* = „a odihni“, «a se odihni»; *sparge-* = „a împrăștiă“, «a risipi», «a nimici», *țineă* = „a stăpâni“; *trece-* = 1. „a iertă“, 2. «a muri»; *zidi-* = „a crea“, ș. a. m. d.

ε) Adverbe, prepoziții, conjuncțiuni: *amū* = 1. „decă“, 2. „adecă“; 3. „iar“, „și“; *fără* = „ăfară de“; *adecă* = „iată“. Înțelesul „iată“ al lui *adecă*, deși vechiu, pare a fi secundar. Înțelesul primitiv e acel de „(la) drept(ul) vorbind“ și „anume“, „id-est“, „c'est-à-dire“. Din această cauză etimologia

cea mai probabilă a acestui cuvânt pare a fi **ad-aequa*, care a putut înlocui pe clasicul *ad-aequē* care are același rol sintactic și aceleași înțelesuri ca și cuvântul nostru (v. *Thesaurus l. lat.*, sub voce). Celelalte etimologii (*ad de... quod*, *a + dică*, *ad-dicat* < *addicere*, *id + est + quod*, *idem + quod*, *ad + id + quod*) date de deosebiți savanți, ori nu explică toate înțelesurile, ori nu corespund ca formă.

f) Derivațiune și compunere. Derivațiunea improprie, adică fără ajutorul sufixelor, numai prin schimbarea funcțiunii gramaticale:

α) Substantive, din verbe: de la forma netrunchiată a infinitivului: *aducere* (= „jertfă“), *facere* (= „făptură“, „creatură“), *fire* (= „existență“, „viață“), *începere* (= „început“), *iubire*, *măncare* (= „desfătare“), *mărire* (= „slavă“), *naștere* (= „rudenie“, „rude“), *sfârșire*, *slobodzire* (= „eliberare“, «mântuire»), *tăcere*, *ținere* (= «stăpânire»), *vedere*, *venire*, *vrere* (= „voe“, „voință“); de la participiul trecut, substantive ambigene: *ascuns* (= „taină“); ori feminine: *dzisă* (= „poruncă“), *pusă* («ceea ce s'a pus», «sămânță»), *fericită* (= „fericire“), *nevădzută* (= „ceea ce nu se vede“), *vădzută* (= „ceea ce se vede“); de la adjectivul verbal, substantive masculine, feminine ori ambigene: *căl-cătoriu*, *cuvântător-* (= „cuvânt“), *dătătoriu*, *despuitor-* («stăpânitor», „oblăduitor“), *făcătoriu* (*a-tot-făcătoriu*, *viață-făcătoriu*), *grăitor-* în *mai-apoi-grăitor-*, *începător-*, *îndrăznitoare*, *iubitoriu*, (*de-oameni-iubitoriu*, *la-oameni-iubitoriu*, *iubitoriu-la-oameni*), *mântuitor-*, *m[i]luitar-*, *postitor-* (= „pustnic“), *răpitoriu* (= „tălhar“, „hoț“, „fur“), *roditoare* (= „născătoare“, „maică“), *sp[ă]sitor-*, *șitoriu* (= „stăpânitor“), *următoriu* (= „moștean“), *voitoriu*, *ziditoriu*; cf. însă și *hrănitore*, care își păstrează înțelesul adjectival în, *apele hrănitore*, etc. Postverbal e: *rugă-* 29 v⁰ 4, 30 v⁰ 2, *audz-* 23 v⁰ 8.

β) Adjective, din verbe: *greșitū* (= „păcătos“), contrarul lui *dereptū* (= „drept“, „fără păcate“), apoi *urăt-* etc.

γ) Adverbe, din nume: *adevăr* („într'adevăr“, „cu adevărat“), *tot* = „numai“.

δ) Prepoziții, din adjective: *dereptū* (= „pentru“).

g) Derivațiunea cu sufixe: α) Substantive: *-ățate*: *bogățate* (= „bogăție“); *-eață*: *dulcăță* (= „bunățate“, „desfătare“, „ușurare“); *-ciune*: *fericăciune* (= „fericire“), *înșălăciune*;

-eală: *odihneală* (= „odihnă“, „odihnire“); -anie: *jelanie* „dor“; enie: *blajene* sau *blajenie*, *sp[ă]senie* primite, ca și cel de mai nainte în aceasta formă din slavonește, -et: *suflet* (= 1. „sufare“; 2. „duh“, „suflet“); -ie: *mărie* (= „mărire“), *sf[î]nție* (= „sfințire“); -ință: *asemenință*, alături de *semenință* (= „asemănare“); *cuviință* (= „asemănare“), *făgăduință*, *nevoință* (= „osteneală“); -mânt: *acoperemânt* (= „cort“); -ură, -tură, -sură: *despuetură* (= „biruință“, „stăpânire“), *făptură* (= 1. „facere“, „creare“; 2. „fire“, „înfățișare“, „ținută“, „statură“; 3. „ființă“, „creatură“; 4. „organ“, „membru“), *legătură* (= 1. „încheetură“; 2. „lanț“), *robitoră* (= „robire“, „robie“), *strânsură* (= „chin“, „patimă“, „suferință“), *ziditură* (= „zidire“, „creare“).

β) Adjective: -el, -eă: *puținé*; -os: *fricos* (= „înfricoșat“), *luminos* (= „luminat“), etc.

γ) Verbe: *a slobodzi* din *slobod*, *a socoti* = „a numără“ < *скотъ* „vită“ și „bani“, vitele fiind obiectul principal de tranșacțiune la popoarele pastorale; *a gloti* (*a se* √) = „a se adună în gloate“ din *gloată* < *глотъ*, *a nădăjdui* (*a se* √) = „a nădăjdui din nădejde“ < *надѣжда*.

Se observă predilecție pentru întrebuintărea lui -ez la prezentul indicativ și conjunctivul derivatelor de conjugarea I: *cuvintédză* 6 v⁰ 11—12; *cuvioșadză* 2 v⁰ 1—2, 2 v⁰ 14, 3 r⁰ 1, 13 v⁰ 1-2, *cuvioșază* 16 r⁰ 4—5; *luminédză* 6 r⁰ 9, 13 r⁰ 13—14, 16 v⁰ 12—13, *să luminédze* 4 v⁰ 7; *răpăusédză* 30 r⁰ 1, *să nu rușinedzi* 26 v⁰ 7.

h) Compunerea cu prefixe: A-: *acoperemânt-*, derivat din *acoperi*. — *Amistui-* < ung. *emészteni* încă n'a fost confundat cu compusele cu acest prefix, deci își păstrează pe a inițial neaferezat.

Des-: *descumpăra-*, *desflori-*. — *Destoinic* < *достойник* încă a fost apropiat de compusele cu acest prefix.

În-: *înălbi-* (*a se* √), *înderepta-*, *învie-*, *înviia-*; participiile *înfrâmșat-*, scris *înfrâmsășat-* din *a înfrâmșă*, *împelițatū* < *a împeliță*, *însătoșiat-* < *a însătoșă*, etc. — Găsim și câteva verbe fără acest prefix, care însă în limba de astăzi îl au: *a turna-*, *a viia-*, *a gloti-* (*a se* √), *a griji-* (*a să* ∞).

Ne-: *nebătrânit-*, *nebeut-*, *neclătit-*, *nedeșer'tat-*, *neîngăduit-*, *nescăzut-*, *netăcut-*, *nevechit-*; *nemenčunosu*, *neputred-* sau *nepu-trăd-* etc.

Pré-, după modelul cuvintelor slave compuse cu *npfi*: *preînțelepciune-*, *précurată-*, *prédulce*.

i) Compunerea propriu zisă: Dintre substantivele și adjectivele compuse relevăm pe acelea care sânt rezultatul tra-ducerii compuselor slave corespunzătoare.

Astfel avem substantive compuse:

α) Din două nume dintre care adjectivul verbal întrebuințat ca substantiv își păstrează înțelesul verbal: *viață-făcătoriu* (= „de viață-făcător u“). Altădată determinantul stă în genitiv ori în un caz prepozițional: *de-oameni-iubitoriu*, *la-oameni-îubitoriu*, *îubitoriu-la-oameni*, *la-oameni-îubire*, *făcătoriu-de-bine*, *făcătoriu-de-rrău*, *voitoriu de milă*, *a-tot-făcătoriu*.

Dintr'un adjectiv și un substantiv: *dulce-îubire*, *dătătoriu-dulce* (= dulce-dătătoriu“, „binefăcător“).

β) Dintr'un adverb, expresiune adverbială sau prepoziție și un substantiv ori adjectiv avem substantive și adjective com-puse ca: *mai-apoi-grăitor*, *în-multu-m[i]lostivu* (dar cf. și *multu-m[i]l[o]stivu*), *făr'chipă*, *fără-de-începere*, *fără-moarte* (= „nemurire“), *făr'moarte*, *fără-de-moarte* (= „nemuritor“), *fără-vedere*, *fără-veste*, *de vecie* (= „vecinic).

Înregistrăm și câteva adverbe din pricina că astăzi sânt dispărute ori se întrebuințează în altă formă: *déciia*, *decie* < *de + aciia*, *de + acie* (= „apoi“, „după aceea“), *depreună* (= „împreună“), *mainte* (= „mai nainte“), *din întâi* (= „din-tâiu“), *de apoi* (= „cel s. cea din urmă“), *într'una* (= „cu totul“), *întru tot* (= „cu totul“), *de năprasnă* (= „fără de veste“, „de-o dată“).

O ochire asupra particularităților de limbă schițate mai sus, este de-ajuns ca să ne convingem că avem de a face cu limba pe care o întâlnim și în textele rotacizante și în ale lui Coresi. Aceasta se poate spune nu numai pentru părțile reproduse din acelea (Apostolul și Evanghelia), ci pentru între-gul text, dovadă că ele trebuie să se fi scris în același loc și poate de aceeași persoană.

Lipsește însă rotacismul, ceea ce de o parte ne lasă să bănuim că în textul nostru poate să se fi păstrat o copie de pe „Petrecătura morților“ tipărită de Coresi, deci de pe un text nerotacizant, de altă parte arată că și copistul vorbiă un dialect

nerotacizant sau că în timpul când copia textul, fenomenul rotacismului dispăruse din limbă.

VI. Grafia și transcrierea.

E (ε) inițial are valoare de *ie*: *e* (= „ie“) 23 v⁰ 10, *eu* 22 v⁰ 6, 27 v⁰ 3 și 10, *eri* 27 v⁰ 8, *eși* 22 v⁰ 1, *ef'tin* 6 r⁰ 9. Uneori chiar și la mijlocul cuvântului redă pe *ie*: *vă chem* 27 v⁰ 10, *chema-să-vorū* 18 v⁰ 9, *ai chemat* 29 r⁰ 3. *I* și *ī* este scris foarte des cu *κ*: *cântărκ* 1 r⁰ 2, *chκpul* 2 v⁰ 10, *bκruești* 3 v⁰ 5, *davκd* 4 v⁰ 11, *īubκtorū* 5 v⁰ 9, *κκditu-m'-ai* 5 v⁰ 10, *κκditura* 8 r⁰ 11, *κκdești* 8 v⁰ 11, *ai κκditū* 10 v⁰ 9, *κκdit-au* 12 v⁰ 4, *chκp* 24 v⁰ 11.

Semnul *κ* se întrebuițează atât pentru *ă*, cât și pentru *â* și *ū*: *cκntări* 1 r⁰ 2, *mκntuīaște* 1 v⁰ 9, *nebātrκnita-ți* 2 v⁰ 3—4, *sκmtu* 2 v⁰ 10, *cuvκn'tul* 4 r⁰ 12, *mκndriā* 4 r⁰ 14, *cκndu* 4 v⁰ 10, *cκntați* 4 v⁰ 11, *mκna* 5 v⁰ 12, *pāmκntu* 5 v⁰ 14 etc.; *suptκ* 3 r⁰ 13 (= „suptū“), *derep'tκ* 3 v⁰ 8, 7 r⁰ 1, *īmpelițatκ* 4 v⁰ 1—2 etc.

Tot așa, semnul *κ* se întrebuițează fără nici o normă și pentru *ă*, nu numai pentru *â*: *luminκ* 1 r⁰ 8, *luminatκ* 1 r⁰ 9, *sfli/nțitκ* 2 r⁰ 3, *fericitκ* 2 v⁰ 4, *rκsipi* 2 v⁰ 6, *strigκm* 2 v⁰ 11, *fκptura* 3 r⁰ 7—8, *legκtura* 3 r⁰ 9, *rugκm* 3 r⁰ 11, *noastrκ* 4 r⁰ 4, *rugκmu-te* 4 r⁰ 6, *neīngκdittā* 4 v⁰ 2, *hiclénκ* 4 v⁰ 14, *fericitκ* 5 r⁰ 2, *depreunκ* 5 r⁰ 5—6, *īarκ* 5 v⁰ 14, *īnchinκmū* 7 v⁰ 8 etc.

Semnul *κ* se întrebuițează pentru *ū*, *ă* sau *â* și *ī*: *dereptκ* 1 r⁰ 3 (= „dereptū“), *oamenilorκ* 1 r⁰ 11 (= „oamenilorū“) etc.; *īnfrκmsκșatκ* (sic) 1 r⁰ 10—11 (= „īnfrāmsāșatū“), *nebātrκnita-ți* 3 r⁰ 2—3 (= „nebātrānita-ți“), *roagκ* 4 v⁰ 5 (= „roagă“), *luminκ* 4 v⁰ 6—7 (= „lumină“), *prēcuratκ* 4 v⁰ 7—8 (= „prēcuratā“), *d[ū]mnedzāīascκ* 5 r⁰ 3 (= „dumnedzāīascā“) etc. Sânt scrise dublu vocalele *a*, *i* și *o* în: *aani* 3 v⁰ 8¹), *īnchiīsu-s-au* 23 v⁰ 5 și *fi-voor* 1 v⁰ 13.

Ca o trăsătură grafică caracteristică amintim împrejurarea că *r* în câteva cuvinte, mai ales în poziție, este aruncat orizontal de-asupra lor, întocmai ca și în manuscrisele noastre cele mai vechi. Astfel găsim: *moṛminte* 1 r⁰ 1, *puṛtat-ai* 1 r⁰ 9, *moarṫe* 2 v⁰ 5, *despaṛte-să* 3 r⁰ 10, *spaṛt-au* 3 v⁰ 6, *să vaṛsă* 6 v⁰ 4, *moṛte* 13 r⁰ 4—5, *izvoṛ dul'ce* 13 r⁰ 7, *caṛ[ē]leși* 20 v⁰ 3.

¹) *aacelora* 18 v⁰ 1⁴—19 r⁰ 1 e greșală de pană.

De câte două ori găsim *r* și *n* dublu: *curră* 16 v⁰ 1—2 și *rrău* 22 v⁰ 4, *dinn* (scris ДИИ'П) 20 r⁰ 14 și *din'n* (scris ДИИ'П) 25 r⁰ 8; în celelalte locuri e scris *din* ori *di'П*.

Două puncte în litera *w* din cuvântul *ochii* (7 v⁰ 11, 23 v⁰ 5 și 24 r⁰ 6) e o particularitate grafică care arată că acest cuvânt e la plural (cf. și slavonescul ѡчи 7 v⁰ 10, scris în același chip).

Nu se face nici o deosebire între *oy* și *s*, *n* și *i*. Î se scrie când *ñ* (deci însemnându-se scurtarea), când fără acest semn, *u*, *w* și *κ*.

Î din diftongul *ia* după un *i* uneori e redat grafic (*înpără-țiu* etc.), altă dată nu (*viața* etc.).

În privința valorii, *и*, *κ* = *ia* și *ie*; *κ* = *â* și *ă*; *П* = *în*, *n* și *i*; *ε* = *e*, *ea*, *ε* și *i* (*oamene*, *mene*); *Ѡ* = *ea*, *ε* și *e*; *o* = *o* și rar, *oa* și *u*.

Numai *o* chestiune ortografică pare a fi păstrarea fonetismului strein în: *scrăbă* 12 r⁰ 3, 29 v⁰ 6, *mă scrăbiia* 4 v⁰ 10, *săvrășiaște* 8 r⁰ 1, *ai săvrășit* 29 r⁰ 12 (cf. *săvrăși-ți-mi* 26 r⁰ 1), *sfrășiria* 20 v⁰ 6, după care s'a luat și *vratos*, din *mai vratos* 28 r⁰ 14, deși e de origine latină. Paiericul uneori s'a pus, altădată nu, adeseori e înlocuit cu *z*. Sânt cazuri în care el s'a pus în locul lui *ă*, iar odată în al lui *e* (*der'pțiloră* 26 r⁰ 12—13).

În transcriere am redat fidel toate slovele pentru care avem semne speciale în alfabetul nostru, fără considerare la valoarea lor fonetică pe care am fixat-o în cele de mai sus. În deosebi observăm că: *Ѡ* = *é*; *ч* = *č*; *ц* = *č*; *Ѣ* = *dz*. Pe acelea, pentru care nu avem semne speciale, le-am redat cu semnul corespunzător valorii lor fonetice (*П* = *în*, *n* și *i*, etc.).

Indicațiile tipiconale slavone le-am reprodus cu chirilice întocmai cum se găsesc în original. Interpuncțiunea originalului, cu excepțiunea accentelor și a spiritelor, am păstrat-o. Paiericul l-am însemnat cu '. Între parantezele [] am făcut întregirile scurtărilor și conjecturile pe care le-am găsit necesare. Sfârșitul rândurilor l-am indicat prin o linioară verticală, al paginilor prin două, iar pe margine am însemnat numărul foilor.

Textul

- f. 1^{r0} și carii în mo^rminte dor|mu netăcute cântări | ție aducu. dreptū
acêya | rugăm tine. hr|i]stoase d[oa]mne. | pristăvitul dela noi
o|dihnêște-l. unde tuturora | iaste ves[e]lie în sălașul tău. | Lu-
minâ înțelêsă acêya | pu^rtat-ai luminată | d[u]mnedzăire. într'-una
înfr|ămsășată (*sic*) oamenilor | faptâ. roditoar. a dom|nului. toți
- f. 1^{v0} né știi al | tău fiu roagă și domnul. || pristăvitul dela noi odih-
nêște-l. unde tuturora Ia|ste ves[e]lie în viața sa. | $\alpha\eta\mu\iota\phi\sigma$. $\rho\lambda\alpha$.
 τ τ
w $\mu\epsilon\sigma\sigma\iota$. | Din tinerétele méle | multu mă luptară chinu|
rile. ce însuți-mi folosiaște m[ă]ntuitoare. și | mă mântu-
iaște. $\kappa\lambda\alpha\beta\alpha$. | Carii nu iubescū bêsere'ca. rușina-să-vo^r de
dumne|dzău. și ca iarba de focu | fi-voor (*sic*) uscați $\mu\eta\eta\kappa$. |
- f. 2^{r0} Sf[ă]ntului d[u]hū toate || sufletele vii. și în curăție | înălțate-su
luminată troi|ță. într'-una sfi|nțită | în taină. $\Sigma\mu\kappa\iota\ \rho\omicron\kappa\omicron\lambda\iota\mu\eta\ \rho\alpha$. α . |
Unde-s¹⁾ a lumii, chi|nuri unde iaste puți|né vrême trecută. unde-i |
aurulū, și ar'gintul. unde-s | robii cei mulți și ġocu|rile. toate-s
putrede. și | toate-s prah. și toate-sū | umbră și somnu. ce ve-
niți | să strigām împăratului | fără de moar'te d[oa]mne cu dul- ||
- f. 2^{v0} țața ta cé de vecie cuvio|șadză pristăvitul dela noi. | odihnêstel
în nebătrâni|ta-ți fericită. — | Veni moartē ca un răpito|riu. și mă
râsipi. | sosī și fiindu mă ară|tū. și fuū cum n-am vrut fi. |
adevărū somnu. adevăru | chipul zlacului eu sāmtu. | ce veniți
să strigām împă|ratului celui fără de | moarte. d[oa]mne cu dul-
- f. 3^{r0} țața ta cé de vecie. cuvio|șadză pristăvitul dela noi | și-l odih-
nêște. în nebătrānita-ți fericită. | În adevărū. fricoasă-i în|tr-
ascunsu moar'tă. cum | sufletul din trupu. cu | nevoe despar'-
te-să. din făptura și din firé înpreu|nată cu legătura. cu
vrēria lui d[u]mnedzāu despar'te-să. | dreptū acêya ție ne ru-
gām. | pristăvitul odihnêște-lu | suptū acoperemān'tulū derepti-
- f. 3^{v0} lorū. dulce dātătoriu || de viață și la oameni iub|toriu. Somnū |
arată-să credinčoșilor moar'tia. tine pus-au în groapă | cela ce
toate biruești. | și ținiaria morției spa^rt-au. | și iau deșār'tat pu-

¹⁾ După unde-s se scrisese mai întâiu *amu* care s'a șters.

- f. 7^{r0} pristăvitulū | de pre častă [lume, de] puținé vréme. || slobod. dreptū acéia robul | tău odihnéște-l. și-i dă ma|re milă. — **инѣт.** — | Din légia greșialelorū | noastre ce am [gândit, cugetat?] sau lucratū | greșitū slobodzitu-néi | despuitoare. în săla|șul tău. ai născut. înpă|ratul dătătorul le|giei. una maică. și | fečoară dela tine în|dereptămu-né. în darū | cu dulčață acela roagă. | sufletele
- f. 7^{v0} să te (*sic*, = „ne“) vadză || maica d[o]mnului să te (*sic*, = „ne“) | facă în carté vieției. | ca cu ceja ce înblă într-a|scunsu-ți să te (*sic*, = „ne“) m[ă]ntuiaș|că. întru tot nevinova|tă. de fiul tău cel iubit, | izbăvire să aflăm. acelu'a | să ne închinămū să ne dé ma|re milă. — **инѣт. гла.** | **С** на нвѣ ѡчи въз'вѣ^ж. — | În ceriū ochii-mi rădicaū | cătră tine cuvântă|toare. m[i]luiașt[e]-mă să¹⁾ |
- f. 8^{r0} viedzu. — **Сла.** M[i]luiaște || noi urății. săvrășiaste | cu dulce trébă vasele tale. | cuvântătoare. — **инѣт.** — | Sf[ă]ntulū d[u]hū toate spă|sește pururé spre cine|va destoinicu. suflă | de strigă. Ia-se de pre pă|mântū rădicat. și făcut | sus. — **спры. поконн. гла.** **С.** — | Începutu-miai făptu|ra. cu ziditu|ra a ta | fu dzisa. vrut-ai amu
- f. 8^{v0} din | nevădzută. vădzută viu | să rădič[i]. cu fire din pă|mântū trupu să rădici. | și mi-ai dat suflet din | d[u]mnedzăescū. și viață-|făcătoriu-ți sufletă. | dreptū acéia m[i]lui|toare robul tău. în latu|ré vieției fă-lū. și în să|lașul derepților odih-néște-l. — Început-ai chipul tău cu mâna ta sp[ă]si|toare să zidești. viu | ai scris în chipul vechiū. | cu înțelesul tău cuviință. | acela făgăduin'tă mi-lau (*sic*) || făcutū. pusa în pă-măn'tū. | să biruiașcă, cu altū cu|văn'tū putér'nic. dreptu | acéia m[ă]ntuitoare robul | tău în laturé viilorū. | și în casa derep'tilor odih'néște-lū. — Tine | ağun'să cătră noi. dulce | iubire de trupu. izvorū ne|deșer'tat. dumnedzăești[i] | dulce[ți] în multū m[i]lostivu. | acesta [ce] cătră tine despui|toare au venit. în pământ | sălăș-lu'aste-lū. în sălaș || iubit și poftit. ține-lū | și-l dăruiaște. că dreptū | toți vârsatu-ței săn'gele tău. | și cu prețū de | viață luméi descum'părat. — Moar'te răbda|t-ai pre cruce. viață fă|cut-ai cu voia. și viață izvorăt-ai și mân'caré de véci. credin'čoșilor dat-ai. cu ei | fă credinčosulū robu | tău adur'mitulū. în ne|dăi'dé
- f. 9^{v0} învieriei acestu|a || toate greșialele-i treč[i] | cu dulčață. că ești unul | fără păcate. unulū dulce și de oameni iubi|toriu. că toți cân'tăm. | numele tău hr[i]stoase și | sp[ă]senie slăvim. la oamene
- f. 10^{r0}

¹⁾ Scris mai întâiu *săm*, care, prin ștergerea lui *m*, s'a îndreptat în *să*.

(sic) | Iubiră ta. — Mor'ții | tăi d[oa]mne. cu d[u]mnedză[ască
 începută putere. | și mor'ții ¹⁾ despui. ține hr[i]stoase cunoaștemu |
 și rugăm. credinșosul | robul tău. ce cătră || tine dătătoriu dulce | f. 10 v°
 au venit. însuși amă odihnește-lă cu aleșii | tăi. Iubitoriu la |
 oameni în loc călduros. | în sf[i]nț[i]a sf[i]nțiloră. | că voitoriu de
 milă ești. | și m[ă]ntuești ca d[o]m[ul]. ce ai ziditū după chipul
 tău. unul multū | m[i] | o]stivū. — **СЛАВА.** — | Durăria lui adamū |
 fu lemnul. cându gustă | de multū în edem'. cândū || șiar'pele f. 11 r°
 venin borî. depreptū acēia întră mojar'-tē în toate roduřile.
 să mănance omul. | ce veni despuitorulū. | și oborā
 șiar'pele. | și înviare noao dărui. | cătră elū să stri-
 găm. | îngăduiaște. m[ă]ntuitoare. | acesta ce ai luat. cu | sf[i]nții
 tăi odihnește-l. — **II.** — | Ivitu-tēi sălașu dum[nedzăescu. fru-
 moasă | précurată. și d[u]mnedzău (sic) || ai amistuit, și h[risto]s f. 11 v°
 ai | născut. maică ver'gură. în | doao hiri. și în doao | aseme-
 nință. într'-una făp'tură. acela roagă. unulū | ce-i născutū și in-
 tăi. | sufletul să odihnescă. | în credință pristăvitul lum[inatū. în
 neputrădă lu[m]inā (sic) și fericăctiune. — | **ΠΝΠΦΟΝ ΓΛΑ. 3. ΠΑΪ**
κ̄w. | Robii sionului din rău | întor'su-ia. și mine m[ă]ntuitoare
 învie-mă. || și mă ia din lucrul chinului. — **СЛА.** — | La amiazădzî f. 12 r°
 sămăna:u | scrăbă post cu lacrimi. | așa cu bucurie secerău
 mălnunchéle. pururia viu să mă hrănescu. — **i.** — Sf[ă]ntul d[u]hū.
 izvo[ru] d[u]mnedzăescu vistirău. | din el préințelepciune. și |
 min'te cu frică aceluia îi | lauda și măriră. cinstē | și țineră.
 — **ПОКОНИ. ГЛА. 3.** | Odihnește m[ă]ntuitorulū | nostru dătătoriu
 de viață. | acestū pristăvit fratele || nostru. o de vreme doamne | f. 12 v°
 slăvimū tine. — | După chipul său și după cuviință zidit-au
 din 'nceputū omul și în raŭ l-au | pusū. să biruiască a lui |
 toate faceri. cu zavisti[ia] diavolului prilăstit | fu. și învățaturi-
 lor tale. | călcătoriu fu. dereptū | acēia iară în acela pă-
 mănțū de unde fuŭ luatū. | osân'diū-mă să mă tor'nu. | și
 [să]-mi ceŭ odihnēlă. — || Mor'tū pre cruce unul făr' | moar'te f. 13 r°
 și în groapă ca un | mor'tū pusără-te. mor'ții | din putredire și
 din' mo[rt]te izbăvitu-ia ce cu ad[âncul] dulce de trupū. nebeu[ț]ul
 izvo[ru] dul'ce. sufletul | robului acestuia ce de la | noi s'-au pristă-
 vit odihnește-l. — | În neputredă a ta bună[țate] și dulc[ăța] fru-
 moasă. și d[u]mnedzăiască lum[ină] strălucită. luminē[ldz]ă acesta

¹⁾ In loc de *viii*.

văile pururé curră (*sic*) și izvorăscu. — | Cuvinte nevăzute. în|tro
 semenință tatălū | și d[u]hul de pre scaun derept | mine om în
 trup iviși-te. | ca un m[i]l[o]stiv amū și iubi|toriu la oameni.
 acestū | trecut de pre lume. cu dum|nedze|asca frămsiațe a ta. |
 și cu frămsiațe bunătă|ților tale acesta lumi|nedză-l. începătoriu
 vieției. — ^N i. — | Că ai început fără de || începere cuvântul lui *f. 17 r°*
 dumne|dzău. maică ești îndrăzni|toare cu nevoiță roagă să | facă
 robul tău. unde ciatele ves[e]lescu-să. și să laudă. | unde-i
 lumina sf[i]n|ților. și | dulci glasuri prăznuescū. | rodiroare
 d[o]mnului. — aici | să zică popa номнас ^I на. — | *décia să cânte*
condacul. cz cиним поком. — | Tu ești unul fără de moa|te fă-
 cut-ai și zidit-ai | omul. putrezi[i] din pământū în acela iară-
 vomū || mēge cum ai învățat când | m-ai ziditū și mi-ai zisū. *f. 17 v°*
 că din' pământū ești. în | pământu iară mē'ge-veri | unde toți
 de pre pământū | mer'gū. la mor'mântū | făcândū cantece înge-
 reșt[i] al[i]l[u]ia. ^{II} *v. decie să cânte | blajenile pré glas. 2.*
cz цривиси ега прїаа. — În părăție-ți cân'dū veri | mē'ge
 pomenēște noi | d[oa]mne. Ferice de cei mi|șei cu sufletul
 c-acelora || iaste împără|ția ceriului. | Ferice de ceia ce plāngu *f. 18 r°*
 că | că (*sic*) aceia mângăiați vorū fi. — | Ferice de cei blān'zi
 că | aceia o moștini pământū'. — | Ferice de cei flământzi și |
 însătoșiați. pentru derep|tate. că aceia sătura-să-vorū. — Ferice
 de cei m[i]l[o]stivi că aceia miluiți | vor fi. Pomeniaște noi |
 hr[i]stoase m[ă]ntuitorilū | lumii. cum ai pomenit | razboinicul.
 în pără|ția | ceriului. — Ferice de cei | curați cu inima că aceia *f. 18 v°*
 vorū vedé pre d[u]mnedzău. — | Fă robul tău m[ă]ntu|toare cu
 sf[i]n|ții ca un dulce în pără|ția ceriului. | Ferice de ceia ce facu
 pa|cia că aceia fii lui dum|nedzău chema-să-vorū. | Căți să temū de
 dumned|zău. acolo veseli-să-vorū | în pără|ția ceriului. | Ferice
 de cei goniți pen|tru dereptate. că a|celora (*sic*) iaste împără- *f. 19 r°*
 |ția | ceriului. — Carii lumé | lăsară și toți cu cu|rată viață lăcuiră
 pre | pământū proslăvéște | m[ă]ntu|toare în ceriure. — | Fericiti
 ve[ș]i fi. cândū | vă vorū înpută voao și | vorū scoate-vă. și vor
 gič[e] | tot cuvinte réle că min'|ti[ș]i pentru mene. — | Carii cu
 postū au lucrat | ție hr[i]stoase. și téu proslăvit pre pământū.
 proslăvéște-i m[ă]ntu|toare în cerū. — Bucurați-vă | și veseliți- *f. 19 v°*
 vă că plata | voastră mul'tă iaste | în ceriure. — Carii cu | cre-
 din'ță și cu nedéjde | cé frumoasă a lui d[u]mnedzău. și carii

- cu dragoste | viiat-au pre pământu proslăvești-i m'ajntuitoare | în ceriure. — **сѣба**. — | În troiță într-una dum|nezăiască. ce
f. 20 r° acum | ai luoatū. fă-I credinčos || în părățiia ceriului. — **инѣ**. — |
 Despuitoare feçoară. | ceia ce d[u]mnedzău fără sāmăn|tă l-ai
 născutū fă robul|tău în laturē aleșilorū. — | **тѣ. прокуватѣ**. —
 Ferice în ce ca|le mer'gi suflote că țî să | gatā loc de odihnēlā. —
анѣ оуѣоуи кѣ Фѣазѣ: гаа. с. ѣ. ѣ. | Frați h[risto]s din morți s-au
 scu|latū. începătoriu, morți|lor fu. că-i oamenilor | înviaria dinn
f. 20 v° (scris: **днѣ**) moar'te cum | amū dela adam au muritū, | așia |
 și din h[risto]s toți vor | înviā. ca^т e leși în lucrul său. | înce-
 pătoriu e h[risto]s, după acēia va fi veniria lui h[risto]s. | dēciia
 va fi sfrășiria. | când va da împărățiia dumne|dzău. și tatālū. că
 să vor | deșer'tā. toată putē|ria. și toată despue|tura. și putēria.
 cadje-sā lui a împărăți. pân|ănā (*sic*) cândū va pune toți | vrāj'-
f. 21 r° mașii săi. suptu || piçoarele sale. apoi | vrājmașului să va rāsi|pī
 moar'tē. și toate | va plecā suptū piçoar|ele sale. când va gice |
 că toate sām|tū pleca|te lui aīave. că fără | plecarē lui, toate
 falcerile. atunci insuși | fiul pleca-se-va. că plecate-s lui toate
 facerile. că Iaste d[o]mnū. atot|făcătoriu în toate. 1) — **ма** |
f. 21 v° **ѣлѣіарѣ мртвѣнѣ: ѣвѣіе** || **мртвѣнѣ іѣ. гаа. сѣ.** — | Dzisā
 d[o]mnul cătrā ceia ce mīar'sārā cătrā 2) | elū jidovii. adevărū |
 adevărū grăescū voao. | că cela ce va ascultā | cuvintele mēle.
 și va | crēde celu|a ce m-au tremesū. | avē-va viața de vēcu.
 și | la gudețū nu va mēr'ge. | ce va trēce din moar'te | intru
 viață. adevărū | adevărū grăescu voao | că va veni časul și a|cum
f. 22 r° Iaste. cândū morți|ii vorū audzi glasulū | fiului lui d[u]mnedzău. |
 audzi-l-vorū și vorū înviā. | că cumū amū tatāl are | viață intru

1) În exemplarul Academiei catalogat supt Nr. 12, p. 321 (pusă în urmă cu creionul): «E acnū H[risto]s sēu sculaiū den moarte începătoriu morților fu. după omū pentru unulū omū vine moarte și pentru altul vine inviere morților. com amū dela adamū toțeu muritū, așa și H[risto]s toți vor invie. totū omulū ce e în rândul lui, ce întâiu' H[risto]s, după acēia carei înblā după H[risto]s, cândū elū va veni după acēia sfrășeniē. cândū elū împărăți domnului părinte. cândū elū va deșeptā toată puterē și toate împărățiile și tăriē. cade-se lui a împărăți, până toți vrējmașii lui suptū piçoarele lui va pune. mai de apoiē vrājmașii sparge-se vor aceia moarte. toate amū pune-va suptū piçoarele lui. când el va grāi când va vedē totū suptū piçoarele lui și se va adevārā că numai sā se supue lui toți oamenii, cândū se vor supune lui toți oamenii. atunci și fiul va fi ascultători. că lui toate ēu Dumnezeu datū suptū puterē lui.»

2) Cuvintele *ceia ce mīar'sārā cătrā* sânt adause de copist ulterior printre rânduri.

sine. așa | au dat^u și fiului viaț' (*sic*, = «viață») să aibă întru sine, și putere | au dat lui Țudețu | să facă. că fiul omeșnescu | iaste. ce nu vă mira|reț[i] de acăsta. că va veni | časul. căn'du toți căți | vor^u fi în groapă. audzi-|vor^u glasul fiului || lui d[u]mnedzău. și *f. 22 v°*
 vor eși făcătorii de bine spre | înviare vieției. iară | făcătorii de rău (*sic*) spre | înviare Țudețului. | nu poču face eu de mene | nimica. ce cum audzi Țudec^u. și Țudețulu | mieu, drept^u iaste. | că nu cautu voia m^{ia}. | ce voia celuia ce m-au tre|mes. părintelui.¹⁾ — | *спры на цѣлованіи. оу' | мѣр'шаго. на. га т дрвк.* || Veniți la sărutare | c^{ia} de apoi. să dă- *f. 23 r°*
 ru|im^u mor'tului pre | d[u]mnedzău lăudăn'd^u. că a|decă |a-se| dela nașter^e sa. | și cătră groapă m^{er}lge. de acum nu să va gr^uji. de lumia acăstă | deșar'tă. de mul'tă | străn'sura trupului. un|de-s acum rodirile și soșiia. a|decă despar'te-să. | drept^u e| d[u]mnezău să | rugăm^u. — Toate || făpturile trupului acum. | *f. 23 v°*
 neclătite vădu-să. ce | main'te puținelu audzi|te moart^e (*sic*), | neclătite. | ochii am^u închiisu-s-au (*sic*). | mănule și piçoarele lega-tu-s-au. tăcut-au și | audzul^u cu el^u. și limba | cu tăc^{er}ia închei-iatu-s-au. | mormăn'tului datu-s-au. | adevăr^u întru deșărtu-s oamenii. — | Cum e viața noastră. | adevăr^u iaste floare. || și pară *f. 24 r°*

¹⁾ În *Tetraevanghelul diaconului Coresi reimprimat după ediția primă din 1560—61* de arhiereul Dr. Gerasim Timuș Piteșteanu cu o prefață de Constantin Erbiceanu, București 1889, p. 193—194: „Zise Domnul cătră ceea ce m^{er}seră cătră el ludeilor. părintele m^{eu} de acm^u lucra-va. și e^u voⁱ. drept ac^{ea} maⁱ vrătos căuta el să-l ucigă, că nu numai spărgea Săm-băta. ce și părintele lui grăiea Dumnezeu tocmă se făcea cu Dumnezeu. răspune Is. și zise lor. adevăr adevăr grăesc voao. nu poate fiul face de eluși nemică. de nu va vedea părintele făcând, ce amu acela face, aceasta și fiul așijderea face. părintele amu iubeste fiul. și toate au arătat lui. ce însuși face. și maⁱ marⁱ de ac^{es}tea arăta-va lui lucrure. ca voⁱ să vă mirați. cum amu părintele înviează morții și viii, așa și fiul cine va vrea să învie. părintele amu ru judecă nimea. ce judecata toată au dat fiului. toți cine va ceti fiul, ca și când ară căti părintele. cine nu va ceti fiu, nu va ceti părintele ce l-au trimes el. (*Cetoc. 2 nedélea seje imrăvii*). Zac. 16. Zise Domnul cătră ceea ce m^{er}seră cătră el ludeilor, adevăr adevăr grăesc voao. că cine va asculta cuvinte/e m^{ele}. și vor crede cela ce m-au trimes, ave-vo^r vieață în v^{eci} și la judecată nu vor veni. ce vor trece den moarte în vieață *Conef srédea*. adevăr adevăr grăesc voao. că vine ceasul și acm^u este: când morții auzi-vo^r glasul fiului lu Dumnezeu. și vor auzi învie-vo^r. cum amu părintele vieață are întru el, așa d^{ede} și fiului viață sa aibă întru el și putere d^{ede} lui și judecată să facă. că fiul omenesc este. nu vă mirați de ac^{es}ta. că vine ceasul toți cine-au fost înlăuntru morminte auzi-vo^r glasul lui. și eși-vo^r cine-au făcut bine întru învierea vieței. iară cine-au lucrat rău, întru învierea județului. nu poⁱ fi e^u de mineși să fac nemică. (*Pétoc. 2 nedélea*). Zac. 17. Zise Domnul cătră ceea ce m^{er}seră cătră el ludeilor. cum auziți că judec-ata mea deréptă este. că nu caut voea mea. ce voea celuia ce m-au trimes părintele. *Conef cetoc, i martvim*.

și roao. de | demență. veniți amă să | vedem în mor'mântu mare. | un'de iaste bunătatea | trupului, un'de-s ti|neretele. un'de-s ochii | și frămșeția trupului. | toate au secăt ca iar'ba. | și toate au perit. veniți[i] | să cădemă la h[risto]s cu lacrimi. — | Astăzi deșartă-i nedej|dia. și a pământului | înșălăciune. și mărira |

f. 24 v⁰ stin'se-se. de iubiții amă || despar'te-să sufletul. | și frămșiața trupului | peri. și-i întunecă fa|ța. și urechile să astu|pară. și gura să închisă. | piçoarele și mânele ve|ștedziră. mor'măn'tului | dederă-să. adevărū deșe|r'tu-i totū de pre pământū. — Căndū veți ve|de frați mor'tul. chip | să luom acesta. časul de | apoi.

f. 25 r⁰ acesta ca fumul | tréce de pre pământū. || și ca o floare ce des-|floare. și ca iar'ba ce ar'de. cu cār'pe înbrăcatū | și zdrobit. toată frămsé|té au trecut. d[u]mnedzău să | rugăm. să dé acestuia în | véci odihnélă. — | Veniți căți din'n (scris: ДИИ'Т) să|mănța lui adamū. | să vedem în pământū dzăcăn|dū. după chipul nostru. | toată frămsia|té dzace ră|sipită. în pământū mu|cedă. vier'milor'

f. 25 v⁰ dată și || și (sic) măn|cată. ce elū fără | veste-i lăsă. d[u]mnedzău să | rugăm. să dé acestuia | în véč|ji odihnélă. — | Toți căți mă veți ve|de mor'tū. cu dragoste | sărutați-mă soții miei | acum. iubiții și cuno|știnții miei. toată vré|me amă lăsaū-o și mă | duc. de acum nu voū vedé soții miei. nice alții de pre | pământū.

f. 26 r⁰ dreptū acé|ia | rugăciune faceți-mi și || poménă săvăr'și-ți-mi. | doară cumva va odihni domnul | sufletul mieu. — ^B сла ^C ииѣ. гла. и. — | Măntu'aste ceia ce să nădă|duescū pre tine mai|ca neapusului soare rodi|toaré d[o]mnului curată | cére [cu] rugăciune acestuia. | la prédulcele domnu roa|gă-te să odihnescă acumū | pristăvitul. unde să odih|nescū sufletele der'p|ilorū (sic) în d[u]mnedză|asca

f. 26 v⁰ dulcā|șă. | ur'mătoriu arată-l în cur|țile sf[i]nților și în po|mēna de vecie că ești în|tru totū précurată. — | Căndū cu cuvăn'tulū | vom stă înainte gudețului tău cel fără de | mită să nu rușinedzi | domne (sic). carii cred în ti|ne că toți amū greșit | ce de tine nu ne lăpădăm. | dreptū acé|ia ne rugăm. | în sălașul

f. 27 r⁰ dreptiloru. | acesta ce ai luatū dom|ne (sic) odihnește-lū că ești || unul fără greșiale. — | aice în|gropându mor'tul să căn|te | Vedeți-mă fără | glas și fără sufletū | dzăcândū. plăn'geți dreptū mine frați soții. | și rodurile și cuno|știnții. până în dzuo eri cu | voi amū grăit. și de ne|prasnă imi veni frico|sulū časū de moar'te ce | veniți toți carii m-a|și | iubit de mă sărutați. | sărutaré cé de

f. 27 v⁰ apoi că de || acumū nu voū mai înblă | [cu] voi cătră gudețu

mergu | eu, unde nu ăaste fățarie | robii și domnii depreună vor'stă. împărații și voiñicii. bogații și méserii. | toți asémené vorű stă. | careleș[i] dereptű al său lucru. | au să va lumină au să va rușină. ce eu vă chem. toți | și vă rogu dereptű mîne | rugați d[o]mnul să nu [mă] facă | după păcatele méle în loc | de muncă. ce se m[ă] facă unde || ăaste lumina și viața. ¹⁾ — | Păminte *f. 28 r°* cască. și prii|mește. cela ce din tine | îi zidit cu mâna lui dumnezău. Iară să toar'nă cătră | tine. de un'de au născutű. | ce după chip au luat ziditorűl. | priimește trupű că al tău-i. — | *aicé să ăa popa vin cu untű | de lemnű mestecat să ver'se | cru-ciș. desupra (sic) mormăntu[ui] și să dzică: stropiși-|mă cu isop. și curățiu-mă. spăla- | mă-veri. și mai vrătos de zăpada înălbi-mă-voiu. — || și așta să astupe gro[apa] și cănte. ce ăaste aici. f. 28 v°* Chipul crucei tale iubi|torű la oameni. mor'tei omorătű. și ăa|dul ai deșer'tat. și mor'tii cei de demultű învi|su-ăai. și cân'tări adu|cu-ți. derep't aciăia stri|gămű ție hr[i]stoase d[oa]mne. | pristăvitul de la noi od|hnește-l. unde toți să ve|selescű în viața ta să slă|véscă a ta dumnedzăire. — || Frații miei cei sufle|tești *f. 29 r°* și postitorii. | nu uitareți mine cân'dű | vă veți rugă. ce cân'dű mi veți vedé groapa. adu|ceți-vă amin'te de drago|sté noastră. și rugați | pre d[um]nedzău. să facă sufletulű meu cu derep'tii. — ^A C. — Cum ai dzis domne (sic) mar'the|ei. eu sintű înviăre. cu | cuvântul lucrul ai săvrășit. | din ăad ai chemat lazaru. | așia

¹⁾ *Cugetări în ora morții*, începutul părții I în *Cod. Sturdz.*, p. 73—74 (ap. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, II, p. 449): Vedeți-mă fără glas și fără sufletu dzăcându. plângeți după mine fraților și soții miei și gintul și cunoscuții mei. că până aseră alalta séră. cu voi grăia și de năprasnă-mi vine și-mi sosi ăasul de mortia. ce veniți se ne ertămu. Că dzacu înainte voastră. sărutați-mă sărutare de apoi. că cu voi de acmű nu voiu mai înblă. că mă ducu eu unde acolo fățerie nu este. slugile acmű și cu domnii înpreună stau împărații cu voiñicii. mișei cu bogații. bătrânii cu tinerii. și toți asemenea vor sta cineși cu ale sale păcate vor sta. unii se vor preslăvi. alții se vor rușină. ce vă rugați dereptu mine, rugați-vă cătră domnul dumnedzeu. să nu mă judece înprotiva lucrului meu în locul cela de muncă. ce se mă ducă unde este luminată viața de vecű. Relativ la „fără sufletu“, Hasdeu are următoarea notă interesantă: „Întăiu eră scris: (ϕ)ⲛⲣⲁ ⲥⲔ... , apoi s'a șters. Se vede că autorul se oprise, căutând pentru ideea de „respirațiune“ un alt cuvânt decât suflet, care este ambiguu; dar negăsindu-l, a scris iarăși: ⲛⲣⲁ ⲥⲔⲣⲁⲦⲎⲔ“.

Același text, cu neînsemnate schimbări ortografice și înlocuirea câtorva cuvinte (*rudenăia*, *vin* în loc de *gintul*, *vine* ale *Codicelul Sturdzan* și *rodurile*. *vin* ale textului nostru, între *că* și *dzacu* s'a adaus eu acmű) se găsește și în *Codicile Todorescu*, f. 69 r°, r. 9— f. 70 r°, r. 12 (ap. Drăganu, o. c. p. 212—213), iar două rânduri de la început și în *Codicele Marțian* f. 46 v° jos (cf. Drăganu, o. c., p. 72).

- f. 29 v°* și robul tău din Iad || rădică-l. la oameni iubitoriu. — **ѠННѢ.** —
 Despuiolare feçoară roditoare domnului. primêște ruga robilor
 și izbăvește noi. | de toată nevoia și scrâba. — | **ВѢРОУ**
ВЪ ЕДИНОУ ВА: СѢНН ВЕ. | **По ч ш п Ѡ**
Сѹ ДУХУ ПРАВИНИИ. |
 Cu sufletele derepților'. | sufletul robului tău | d[oa]mne odihnește-l
 socotește | elū. în fericita a ta vi|față ce iaste la tine. — | În
f. 30 r° odihnēla ta d[oa]mne unde || derepții răpăusedză pristăvi|tul robul
 tău odihnește-l. **с[лава].** — | Tu ești d[oa]mne cela ĉ-au pogorât
 în Iad. și legăturile ferică|ților ai dezlegat, mor'tul robul | tău
 m[ă]ntuitoare odihnește-l. — | Una curată. și nevinovată | feçoară
 născut-ai d[o]mnul fără | sămănță. acela roagă să m[ă]ntu|iască
 sufletele noastre. — | **ТѢ ПОМЛѢ НА. БѢ ДУХОУ. БУ|ГЛА КВОТИ**
С Т С | **Ѡ**
СН ВЪСКРІИТЕ | ЖИВО | ПРѢКНИ ПѢА ХРЕБНИ: | — **и Ѡ ПѢ.** Învisă din
f. 30 v° moar'te || h[risto]s adevit domnul nostru. | dereptū ruga prĉcuratei-
 țī | maice. și a tuturor sfinților sufletul celuia ce dela noi pristă-
 vitu-s-au robul d[o]mnului. imr[ec]. | sup'tū acoperemântul derep-
 țilorū | fă-lū și în poala lui avram odih|nește-l pre noi m[i]lūiaște.
 ca un du|ce d[o]mnū și la oameni iubitoriu amin. | **ВНАИ ПѢМЕ.**
 D[u]mnedzău-l Iarte. | Și pas[ă] la masă. ||

Indice și glosar.

A.

ani, pl. lui *an*: 3 v⁰ 8.
acoperemânt-, s. a., = „cort“: 3 r⁰ 13, 30 v⁰ 6.
acum și *acum*, adv.: 4 r⁰ 5-6, 16 r⁰ 2, 19 v⁰ 13, 21 v⁰ 13-14, 23 r⁰ 7 și 11, 23 v⁰ 1, 25 v⁰ 8 și 11, 26 r⁰ 10, 27 v⁰ 1.
ačasta, v. *cest*.
adecă, adv., = „iată“: *Că adecă ăa-se de la nașterē sa* 23 r⁰ 4-5, *adecă des-par'te-să* 23 r⁰ 12.
adevărū = 1. s. a.: 21 v⁰ 3, 4, 11 și 12; 2. = adv. „într'adevăr“, „cu adevărat“: 2 v⁰ 9, 15 v⁰ 1, 23 v⁰ 11 și 14, 24 v⁰ 8; cf. și *în adevărū*: 3 r⁰ 4.
adeverit, part. lui *adeveri* într. ca adj., = „adevărat“: 30 v⁰ 1.
aduci, pers. I sg. a prez. verbului *aduce*: 1 r⁰ 3; pers. II sg. perf. ind. *aduseși* 16 r⁰ 8-9.
aducere, s. f., = „jerfă“: 16 r⁰ 8.
ağunsū, part. lui *ağunge*: *ağun'să* 9 r⁰ 8.
ăive, adv., = „ăiveva“: 21 r⁰ 7.
aibă (să ∞), pers. III sg conj. prez. de la *avea*: 22 r⁰ 7.
aici, adv.: 17 r⁰ 9, 28 v⁰ 2; *aicē* 28 r⁰ 9; *aciă* în compusul *décă* = „apoi“,

„după aceea“: 17 r⁰ 10, 20 v⁰ 5, *decie*: 17 v⁰ 8.
al[i]/[u]ia, interj., = „Lăudați pre Domnul“: 17 v⁰ 8.
amîadzădzi, adv.: *La amîadzădzi* 12 r⁰ 2.
amin'te, adv.: 29 r⁰ 6.
amistui-, vb.: 11 v⁰ 1.
apoi, adv. în compoziția *de apoi* = „cel s. cea din urmă“: *sărutarē cîa de apoi* 23 r⁰ 2, 27 r⁰ 14.
ascunsu, s. a., = „taină“: 15 r⁰ 12; *într'ascunsu*: 3 r⁰ 4-5, 7 v⁰ 3-4.
asemenință, pl. lui *asemenință*, s. f., = „asemănare“: 11 v⁰ 4; cf. și *semenință*.
amū, adv., conj., = 1. „decī“: 10 v⁰ 2, 14 v⁰ 10, 16 r⁰ 11, 16 v⁰ 7, 20 v⁰ 1, 22 r⁰ 4, 24 r⁰ 2, 25 v⁰ 10; 2. = „adecă“, „iată“: 14 r⁰ 10; 3. = „iar“, „și“: 5 r⁰ 8, 5 v⁰ 4, 8 r⁰ 12, 23 v⁰ 5, 24 r⁰ 14.
astădzi, adv., = „astăzi“: 24 r⁰ 11.
a-tot-făcătoriu, v. *făcătoriu*.
au, pers. III sg. a verbului aux. *am*: 3 v⁰ 6, 13 r⁰ 9, 28 r⁰ 6 și 8.
au, conj., = „ori“: 5 v⁰ 5, 27 v⁰ 9 (bis).
audz-, s. a., = „auz“: 23 v⁰ 8.
audzi, vb., = „auzi“: 22 r⁰ 1, 3 și 13-14, 22 v⁰ 7, *audzite* 22 v⁰ 3-4.

B.

beserecă-, s. f., = „biserică“: (*bésereca*) 1 v⁰ 10-11, (*besereca*) 14 v⁰ 9.
birui-, vb., = „învinge“, „stăpâni“ 3 v⁰ 5, 9 r⁰ 2, 12 v⁰ 6, 14 v⁰ 7.
blajenie-, s. f., = „fericire“: 17 v⁰ 9.

blăn'zi, pl. lui *blând*, adj.: 18 r⁰ 4.
bogățate, s. f., = „bogăție“: 13 v⁰ 10.
bori, vb., = „a vărsa“, „a arunca afară“: 11 r⁰ 1.

C.

că, conj., = „căci“, „fiindcă“: 9 v⁰ 2, 17 v⁰ 14, 18 r⁰ 2, 4, 8 și 10, 18 v⁰ 2, 8 și 14, 22 r⁰ 4, 27 r⁰ 14, 28 r⁰ 8.

cădea- (*la ∞*), vb., = „a se închina cuiva“ s. „înaintea cuiva“: 24 r⁰ 10.
călcătoriu, adj. vb. al lui *călcă* = „a nu

respectă“, „a violă“: 12 v⁰ 10.
cându, adv., = „când“: 4 v⁰ 10, 10 v⁰ 13, 22 r⁰ 12.
cânta-, vb., = „lăuda“, „mări“: 15 r⁰ 2.
care pron. rel., = „cel ce“, „cea ce“: 1 r⁰ 1, 1 v⁰ 10, 15 r⁰ 7-8, 19 r⁰ 2 și 12, 19 v⁰ 5 și 8, 26 v⁰ 8, 27 r⁰ 12; dar cf. și „cela ce“, „ceia ce“: 3 v⁰ 5, 4 v⁰ 2-3 etc.
careș[i], pr., = „fiecare“: 20 v⁰ 3, 27 v⁰ 8.
cârpă-, s. f., = „pânză“: 25 r⁰ 3.
cască-, vb., = a se desface“, „a se deschide“: *Pămînte căscă* 28 r⁰ 1.
cătră, prep., = „la“: 9 r⁰ 8, 16 r⁰ 5.
cautu, pers. I. sg. prez. ind. a lui *căută*, = „caut“,: 22 v⁰ 10.
chema-, vb., = „chiema“: 18 v⁰ 9, 27 v⁰ 10, 29 r⁰ 13.
chin, s. a.,: 12 r⁰ 1, (*chinurile*) 1 v⁰ 6-7, (*chnuri*) 2 r⁰ 5-6.
chip-, s. a., 1. = „chip“, „icoană“ 28 v⁰ 3; 2. = „figură“, „înfățișare“, „făptură“: 8 v⁰ 9-10 și 12, 10 v⁰ 9-10, 15 r⁰ 10, 25 r⁰ 11, 28 r⁰ 7; 3. = „pildă“: 2 v⁰ 10, 24 v⁰ 11.

condac-, s. a., = „cântare scurtă recitată zilnic în onoarea unui sfânt: 17 r⁰ 10.

credinșos-, adj.,: 10 r⁰ 13, 19 v⁰ 14.

cruceei, gen. sg. a lui *cruce*. s. f.,: 28 v⁰ 3.

cu, prep., = „de“: 8 r⁰ 2.

cumu, adv., = „cum“: 15 r⁰ 13, 23 v⁰ 13 altundeva *cum*.

cunoștințe-, s. m., = „cunoștință“: 25 v⁰ 8-9, 27 r⁰ 7-8; cf. *cunoscut-*: 16 r⁰ 3;

curră, pers. III pl. prez. ind. a verbului *cură*, = „curge“,: 16 v⁰ 1-2

curte-, s. f., = „lăcaș“, „locuință“: 26 r⁰ 14-26 v⁰ 1.

cuvânta-, vb., = „slăvi“, „mări“: *cuvîntedză*: 6 v⁰ 11-12.

cuvîntător-, adj. vb. al lui *cuvîntă*, = „cuvînt“, *λόγος*, „verbum“: 7 v⁰ 12-13, 8 r⁰ 3.

cuvîntă, s. f., = „asemănare“: 8 v⁰ 13, 12 v⁰ 3-4.

cuvînte, voc. sg. de la *cuvînt*, s. a.,: 16 v⁰ 3.

cuvioșă-, vb. = „învrednici“: *cuvioșadză* 2 v⁰ 1-2, 2 v⁰ 14-3 r⁰ 1, 13 v⁰ 1-2, *cuvioșază* 16 r⁰ 4-5.

Ç.

ças-, s. a., = „ceas“: 21 v⁰ 13, 22 r⁰ 12, 24 v⁰ 12-13, 27 r⁰ 11.

častă, fem. lui *cest*, pr., = „acest“: 6 v⁰ 14; cf. și *ačasta* 22 r⁰ 11, 23 r⁰ 8.

č-au = „ce au“: *cela č-au izbăvit noi* 4 v⁰ 3, *cela č-au pogorât* 30 r⁰ 3.

ce, pron. rel., = „cela ce“: 19 v⁰ 13, 23 v⁰ 2, 28 r⁰ 7, 28 v⁰ 2; dar cf. și *ce* = „care“, „ce“: 25 r⁰ 1 și 2, 26 v⁰ 13, 29 v⁰ 13 etc.

ce, conj., = „ci“: 1 v⁰ 7, 2 r⁰ 12, 2 v⁰ 11, 5 v⁰ 7, 11 r⁰ 5, 13 r⁰ 5, 14 v⁰ 5, 21 v⁰ 10, 22 r⁰ 10, 22 v⁰ 11, 25 v⁰ 1, 26 v⁰ 10, 27 r⁰ 11, 27 v⁰ 10 și 14, 29 r⁰ 4.

ceiu (să ~), conj. prez. al verbului *a cere*,: 12 v⁰ 14.

celariu-, s. a., = „cămară“: 14 r⁰ 2.

cenușe, s. f.,: 5 v⁰ 1.

ceriure, pl. lui *ceriu*, s. a., = „ceriuri“: 19 v⁰ 5 și 11, *ceriure* 19 r⁰ 6.

D.

da-, vb., passim; *déderă-să*, pers. III pl. perf. ind. a reflexivului *a se da*, = „se dădură“, „se deteră“: 24 v⁰ 8; pers. III sg. prez. conj. *să dé* 25 r⁰ 6, 25 v⁰ 3.

dătătoriu, adj. vb. într. ca s. ori adj.,: *dătătoriu legiei*: 7 r⁰ 9-10, 14 r⁰ 4; *dătătoriu de viață*: 3 r⁰ 14-3 v⁰ 1, 4 r⁰ 9-10, 12 r⁰ 13; *dătătoriu dulce* = „bine-făcător“, „dătătoriu de bi-

ne“: 10 v⁰ 1.

de, conj., = 1. „dacă“: 10 r⁰ 7; 2. = „ca să“: 27 r⁰ 13; 3. (la comparativ) = „decât“: 28 r⁰ 14.

de ~ = gen. sg.: *de fiul* (= „a fiului“) *tdu (ei iubit izbăvire să aflăm* 7 v⁰ 6, *preșu de viață* 9 v⁰ 4-5. Cf. și 5 r⁰ 9. — *De mene* = „de capul meu“, „singur“, „dela mine“: *nu poču face de mene nimica* 22 v⁰ 6.

décîna, decie, v. aici.

dé (să ☉), v. da

déderă, v. da.

dela, prep., = „prin“, „de cătră“: 7 r° 11

demenetă, s. f.; de demenetă 24 r° 2.

de-oameni-îubitoriu, adj.; 10 r° 4-5.

depreună, adv., = „împreună“: 5 r° 5-6, 27 v° 4

derept-, adj., = 1. „drept“: deréptă calé ta 6 r° 1-2; 2. adj. și s. m. = „drept“, „fără păcate“: deréptu 5 v° 6, 22 v° 9, deréptii 5 v° 8, 29 r° 9, 30 r° 1, deréptii 8 v° 5, deréptiloru 26 v° 12, deréptiloru 3 r° 13-14, 8 v° 8, 30 v° 6, deréptilor' 29 v° 9, deréptilor 6 v° 7, deréptilor 9 r° 6, deréptiloru 26 r° 1 z.

dereptu, prep., = „pentru“: 9 v° 2, 14 r° 8, 16 v° 5, 23 r° 13, 27 r° 5-6, 27 v° 8 și 11, 30 v° 2; deréptu acéia: 1 r° 3, 3 v° 8-9, / r^o 1, 8 v° 5, 9 r° 3-4, 11 r° 1-2, 15 v° 8-9, 16 r° 2, 25 v° 13, 28 v° 9, — deréptu acéia 3 r° 11, 9 r° 3, 12 v° 10.

dereptate, s. f., = „dreptate“: 3 v° 13, 4 r° 2-3, 14 r° 7, 18 r° 7-8, 18 v° 14, direptătia 3 v° 11.

descumpăra-, vb., = „răscumpără“: 9 v° 5-6.

desflori-, vb.; ca o floare ce desfloare 25 r° 1-2.

despuetură-, s. f., = „biruință“, „stăpânire“: 20 v° 10-11.

despuitor-, v. despune.

despune-, vb., = „oblădui“, „stăpâni“: 10 r° 11; de-aici despuitor-, adj. v. într. ca s. m. = „stăpân“: 7 r° 7, 9 r° 12-13, 11 r° 5, 13 v° 5, 15 v° 14; despuitoare = „stăpână“: 20 r° z, 29 v° 2-3.

desupra, prep., = „de-asupra“: 28 r° 11.

destoinicu, adj., = „vrednic“: 8 r° 6.

deșerta-, vb., = 1. „goli“: 20 v° 9, 28 v° 6, deșăr'ta = „zădărnici“, „surpă“: 3 v° 7.

deșert-, adj.; 24 v° 8-9; fem. deșăr'tă: 23 r° 9, 24 r° 11; deșăr'tu în expr. întru deșăr'tu 23 v° 11.

deșchide, vb., = „deschide“ în cond. trecut n-ai avut raiul deșchide 15 v° 7-8.

diavol-, s. m.; 12 v° 8.

din întâi (cei ☉) = „cei dintăiu“: cunoscuți tăi cei din întâi 16 r° 3-4.

doao, num., gen. fem.; 11 v° 3.

domn-, s. m., = „dumnezeu“: 1 r° 14, 3 v° 9, 4 r° 14, 7 v° 1, 10 v° 8-9, 15 r° 8, 17 r° 8, 21 r° 12, 21 v° 2, 26 r° 2 și 7, 26 v° 4 și 12, 30 r° 8, 30 v° 1 și 5, domnu 26 r° 9, doamne 12 v° 1, d[oa]mne 1 r° 3, 2 r° 14, 2 v° 13, 5 v° 11, 10 r° 9, 15 v° 5, 17 v° 13, 28 v° 10, 29 v° 11 și 14, 30 r° 3, domne 5 v° 6-7, 26 v° 8 și 13-14, 29 r° 10.

dormu, pers. III pl. prez. ind. a lui dormi, 1 r° 1-2.

dulce, adj., = „bun“, „milostiv“, „îndurată“: 3 r° 14, 4 r° 9, 6 v° 5 și 12-13, 8 r° 2, 9 r° 11, 10 r° 3-4, 12 r° 7, 13 r° 6, 13 v° 9, 14 r° 12 și 13-14, 18 v° 5-6, 30 v° 8-9.

dulcăfă-, s. f., = „bunățate“, „desfățate“, „ușurare“: 2 r° 14-2 v° 1 și 13-14, 6 v° 8, 7 r° 13, 10 r° 2, 13 r° 11, 14 v° 5, 26 r° 13, dulceții 13 v° 13-14.

dulce-îubire, s. f., = „milostivire“, „milă“: 9 r° 8.

dumnezău, s. m., = „dumnezeu“: 1 v° 11-12, 3 r° 10, 4 v° 1, 11 r° 14, 15 r° 1, 15 v° 2, 17 r° 1-2, 18 v° 3 și 8-9, 19 v° 7-8, 20 r° 3, 20 v° 7-8, 22 r° 2, 22 v° 1, 23 r° 13, 25 r° 5, 25 v° 2, 29 r° 8, 30 v° 10, dar cf. și dumnezău: 13 v° 6, 18 v° 10-11, 28 r° 4-5.

dumnezăesc-, adj., = „dumnezeesc“: 6 r° 12-13, 8 v° 3, 9 r° 10, dumnezăescu 11 r° 12-13, 12 r° 7, dumnezăiască 5 r° 3, 13 r° 12, dumnezăiasca 16 v° 9-10, d[um]nezăiasca 26 r° 13, dumnezăiască 19 v° 12-13.

dumnezăire, s. f., = „dumnezăire“: 1 r° 10, 28 v° 14.

E.

e, v. fi.

eftin, adj. (cet. „ieftin“) = „îndurător“, „îndurat“, „bun“: 6 r° 9.

eri, ad, = „ierii“: 27 r° 8.

eșl, vb., = „ieși“: 22 v° 1.

eu, pron. pers. = „ieu“: 22 v° 6, 27 v° 3 și 10.

F.

făcătoriu, adj. vb. într. ca s. și adj.: *făcătorii de bine* 22 v° 2; *făcătorii de rău* (sic) 22 v° 4; *atofăcătoriu* 21 r° 12–13; *viață-făcătoriu* (= „de viață făcătoriu“) 8 v° 3–4.

face, vb., = 1. „face“: *facu* 18 v° 7; *face cântece* = „cântă“, „se tângu-ește“ 17 v° 7. part. perf. *fapt-* (= „făcut“): *oameniloră faptă* 1 r° 12; 2. „așeză“, „pune“, „sălășlui“: 6 v° 8, 7 v° 1–2, 8 v° 7, 9 v° 12, 16 r° 13, 17 r° 3–4, 18 v° 4, 20 r° 4, 27 v° 12, 27 v° 14, 29 v° 9, 3) v^o 7, poate și 19 v° 14, unde însă poate fi interpretat și ca „face“.

facere, s. f., = „făptură“, „creatură“: 12 v° 7, 21 r° 3–9 și 11–12.

făgăduință, s. f., : 8 v° 14.

fapt-, v. *face*.

făptură-, s. f., = 1. „facere“, „creare“: 3 r° 7–; 2. = „fire“, „înfațișare“, „tinută“, „statură“: 8 r° 10–11; 3. = „ființă“, „creatură“: 6 v° 10–11; 4. „organ“, „membru“: *făpturile trupului* 23 v° 1.

fără, prep., = 1. „afară de: *că fără plecare lui, toate facerile* [sânt plecate] 21 r° 7. 2. „fără“: *fără chipu* = „neînchipuit“, „care nu se poate închipui“: 15 r° 9 10; *fără greșiale* 27 r° 1, *fără glas* 27 r° 3–4; *fără sufletu*: 27 r° 4, *fără de mită* : 6 v° 6–7, *fără sămănță* 30 r° 8–9 etc.

fără-de-începere s. = „cel fără de început“: *Că ai început fără de începere* 16 v° 14–17 r° 1.

fără-mărire = „neasemnat de mare“: 15 r° 10.

fără-moarte, s. = „nemurire“; dar cf. și *făr'-moarte*, = „nemuritor“: 13 r° 1–2; *fără-de-moarte*: 2 r° 14, 2 v° 12–13, 17 r° 11–12.

fără-vedere = „nevăzută“, „care nu se poate vedeă“: 15 r° 11.

fără-veste = „pe neașteptate“, „subit“: 25 v° 1–2.

feçoară, s. f., : 7 r° 6 și 11, 2) r^o 2, 29 v° 3.

fericăciune, s. f., = „fericire“: 11 v° 10.

fericat-, part. lui *ferică* = „ferecă“, „încătușă“: (*legăturile fericaților*) 30 r° 4–5.

ferice, s. și adj. nevariabil: *ferice de cei s. căia* = „fericire“ și „fericit“: 17 v° 13, 18 r° 2, 4, 6 și 9, 18 v° 1, 7 și 13; *ferice în ce cale mergi* 20 r° 6, dar cf. *fericiți vești* fi 19 r° 7.

fericită, s. f., = „fericire“: 2 v° 4, 3 r° 3.

fêșeei, gen. sg. a lui *fajă*, s. f., : 6 r° 7.

fi, vb. aux., passim; *e* 23 v° 13 (dar cf. și *iaște* și *i*, passim); pers. III pl. prez. ind. *su*: *înălțate-su* 2 r° 2 (altundeva s: *unde-s* 2 r° 5, 23 r° 11, 24 r° 5 și 6, *toate-s* 2 r° 10 și 11, *toate-su* 2 r° 11 etc.); perf. *fiuu* 2 v° 8, *fuseși* 3 v° 14; viit. *fi-voor* 1 v° 13; cond. trecut: *n-am vrut fi* 2 v° 8, cf. și *n-ai vrut fi pus* 15 v° 7; ger. *fiindu* 2 v° 1.

fiuu-, s. m., = „fiu“, : 1 r° 14, 7 v° 6, 15 r° 3, 21 r° 10, 22 r° 2 și 6, *hiul* 14 r° 12.

fire, s. f., = „existență“, „viață“, „natură“: 8 r° 14, *hiri* 11 v° 3.

flămândzi, pl. lui *flămând*, adj.: 18 r° 6.

focu, s. m., = „foc“: 1 v° 12.

folosî-, vb., = „ajută“: 1 v° 7.

frămsiafe-, s. f., = „frumusețe“: 13 v° 5, 15 r° 9, 16 v° 10 și 11, 24 v° 2, 25 r° 12, *frămséfe* 25 r° 4–5, *frămsefia* 24 r° 7.

fricos-, adj., = „înfricoșat“: 3 r° 4, 27 r° 10–11.

G.

- gândiă*, pers. I sg. impf.; *gândiă de moarte* (= „gândeam la moarte”): 15 r⁰ 6.
- glas*, s. a., = 1. „glas”: 22 r⁰ 14, *glasuri* 17 r⁰ 7; 2. = „gamă”, apoi „melodie” în muzica orientală: 17 v⁰ 9.
- gloti-* (a se-), vb., = „a se aduna în gloate”: 13 v⁰ 4.
- goni-*, vb. = „urmări”, prizoni”, „persecută”: 18 v⁰ 12.
- grăi-*, vb.,: *grăescu* 21 v⁰ 12; adj. vb. *grăitor-*, v. *mai-apoi-grăitor*.
- greșitū*, part. lui *greși* într. ca adj., = „păcătos”: 5 v⁰ 5-6.
- griji* (a să ∞), = „a se îngrijii”: *nu să va griji de lumia acasta deșartă* 23 r⁰ 7-8.
- groapă*, s. f., = „mormânt”: 15 r⁰ 7, 15 v⁰ 6-7.

H.

- hiclén-*, adj., = „viclean”: 4 v⁰ 14.
- hiul*, v. *fîu-*.
- hire-*, v. *fire*.
- hrăni-*, vb., *hrănescu* 12 r⁰ 5-6; adj. vb. *hrănitor-*, *apele hrănitoare* = „răurile desfătării s. desfătătoare”: 16 r⁰ 14.

I.

- a* (să ∞), v. *lua-*.
- iară*, conj., = „iarăși”: 5 v⁰ 1, 12 v⁰ 11, 17 r⁰ 14, 17 v⁰ 4, 28 r⁰ 5, dar cf. și *iară* = „iar” (*passim*).
- iar[ec]*, s. m., = „spune numele”, „cutare”: 30 v⁰ 5.
- isop-*, s. = „plantă aromatică din familia labiatelor”: 28 r⁰ 13.
- ispiti-*, vb., = „a pune la încercare”: 14 v⁰ 4.
- iubitoriu-la-oameni*, v. *la-oameni-iubi-*
- toriu*.
- iviriă*, s. f.: 13 v⁰ 3.
- izbăvi-* vb. = „mântui”: 4 v⁰ 3 și 12-13, 29 v⁰ 5; de-aici *izbăvire* = „mântuire”: 4 r⁰ 1 și 3, 7 v⁰ 7; *izbăvitoriu-* = „mântuitor”: 14 r⁰ 5.
- izbăvitor-*, v. *izbăvi*.
- izvoru*, s. a.: 12 r⁰ 6-7; pl. *izvoarele* 6 v⁰ 4.
- izvorăscu*, pers. III pl. prez. ind. a verbului *izvorî*: 16 v⁰ 2.

Î.

- îi*, dat. sg. pr. pers. III.: 12 r⁰ 9, 28 r⁰ 4; altundeva *i*.
- îmi*, dat. sg. pr. pers. I.: 27 r⁰ 10; altundeva *mi*. Cf. *cân'dū mi veți vedē groap:* 29 r⁰ 4, etc.
- în*, prep., = 1. „prin”: *în darū cu dulcață acela roagă* (= „prin dar”) *acela roagă* 7 r⁰ 12; 2. = „la”: *în ceriū* 7 v⁰ 11.
- înălbî-* (a se ∞), vb.,: 28 r⁰ 14.
- înbrăcutū*, part. lui *înbracă*, vb.,: 25 r⁰ 3.
- începe*, vb.,: 8 v⁰ 9, 16 v⁰ 14; *începum* = „începurăm” în joc de „începuși”: 16 r⁰ 7; *începere*, s. f., = „început”: 17 r⁰ 1, *începătoriu-*: *începătoriuul vieții* 16 v⁰ 13, *începătoriu, morților fu* 20 r⁰ 11, *începătoriu e hristojs* 20 v⁰ 4;
- început*, s. a.: *din'nceputū* 12 v⁰ 4-5. Înțelesul e cu totul deosebit în: *cu d[uj]mnedziască începută* (= „stăpânitoare”) *putere... despu* 10 r⁰ 10.
- începătoriu-*, v. *începe*.
- începere*, s. f., v. *începe*.
- începere*, v. *începe*.
- începum*, pers. I pl. perf. ind. a^r lui *începe*, v. *începe*.
- început-*, v. *începe*.
- închisu-s'au*, perf. lui *închide*, = „închisu-s'au”, *încheiatu-s'au*: 23 v⁰ 5; *să închisă* = „se închise”: 24 v⁰ 5.
- înderepta-*, vb., = „îndreptă”: *îndereptédză-mă* 6 r⁰ 1, *neu îndereptat* 14 r⁰ 9-10, *îndereptămu-né* 7 r⁰ 11-12.

îndrăznitoare, adj. vb. al lui *îndrăzni*:
ești îndrăznitoare = „îndrăznești“
17^r 2-3.

înfrământată (sic) în loc de *înfrământată*,
fem. lui *înfrământat*, adj., = „înfrumse-
țat“: 1^r 10-11.

îngădui, vb., = „iertă“: 11^r 9, de-aici
compusul *neîngăduit* = „necuprins
cu mintea“: 4^v 2.

în-mulțu-mîi/lostivu, adj., v. *milostiv*.

înpărat, s. m.: 2^r 13, 2^v 11-12, 7^r
8-9, 13^v 5-6, 15^v 11, 27^v 5, *în-
păratu* 5^v 5, voc. *înpărate* 4^r 5.

înpărăfl, vb.: 20^v 12.

înbla-. vb.: 7^v 3, 27^v 1.

înpărăție-, s. f.: *înpărăția* 18^r 1, 19^r
1, 20^v 7; *părăție*: *în părăție-fl*
17^v 11, *în părăția* 18^r 14, 18^v 6 și
12, 20^r 1.

înpelițat, part. lui *înpeliță*, vb. = „în-
trupă“: 4^v 1-2.

înpreatu, part. lui *înpreat*, vb.:
3^r 8-9.

înpuț, vb.: 19^v 8.

însătoșiat-, part. lui *însătoșă*, vb. con-
struit cu *pentru* (= „de“): *însătoșiți*.
pentru dereptate 8^r 7.

înșălăciune, s. f., = „înșelăciune“, „în-
șelare“: 24^r 13.

întru, prep., = „în“, „întru“: *întru una*
făp'tură 11^v 4, *întru lege* 14^r 8,
întru'o semenință 16^v 3-4, *întru*
viață 21^v 11, *întru sine* 22^r 5,
întu deșăr'tu 23^v 11; cf. și 1^r 10.

Întru tot, = cu totul, „prea“: *întru*
tot nevinovată 7^v 5, *întru tot* *pre-
curată* 26^v 2-3, *întru toate cântat*
(= „prea lăudat“) 14^v 1;

întru-una, = „cu totul“, „mereu“:
întru-una înfrământată (sic) 1^r 10,
întru-una sffijnță în taină 2^r 3-4,
întru-una dumnezeiască 19^v 12.

înțeleș-, 1. part. lui *înțelege*; *Lumină*
înțeleșă (= „facile înțelegătoare“)
1^r 8, 2. s. a. = „înțelepciune“:
8^v 13.

învieriei, gen. sg. al lui *înviere*, s. f.:
9^v 14.

învie, vb., = „înviiă“: *învisă* (= „în-
vise“) 30^r 14, *învisu-iai* 28^r 7-8.

înviiă, vb.: *vor înviiă* 20^v 2-3, *vor*
înviiă 22^r 3; de-aici *înviiare*-. s. f.:
înviiaria 20^r 14, *înviiare* 22^v 3 și
5, 29^r 11.

învisă, v. *învie*.

Ğ.

gice, v. *dzice*-.
ğoc-, s. a., = „joc“: *ğocurile* 2^r 9-10.

ğudeca-. vb., = „judecă“: *ğudec* 22^v 7-8.

ğudeț-, s. a., = „judecată“: 21^v 9, 22^r 8,

22, ^v 5 și 8.

ğudeț-, s. m. = „judecător“: 26^v 5-6
ğudețu 27^v 2.

ğunghia-, vb., = „junghia“: 16^r 7-8.

J.

jetanie s. f., = „dor“: 5^r 3.

L.

lacrămi, pl. lui *lacrămă*, s. f.: 12^r 3,
24^r 10.

lăcui-, vb., = „locui“: 19^r 4, *lăcuescu*
6^v 5-6.

la-oameni-îubire, s. f.: *la-oamene-îubi-
ria* (sic) *ta* (= „îubirea ta de oameni“):
10^r 7-8.

la-oameni-îubitoriu adj., = „de-oameni-
îubitoriu“: 3^v 1-2, 4^r 10-11, (vo-
cativ) 29^v 1-2, 30^v 9; *îubitoriu-la*

oameni: 5^v 9-10, 6^r 5, 10^v 4-5,
16^r 12, 16^v 7-8, 28^r 3-4; cf. și
de-oameni-îubitoriu.

lăpădăm, pers. I pl. prez. ind. a ver-
bului *lăpădă*; 26^v 10.

lature-, s. f., = „parte“, „loc“: *latură*
vieții 8^v 6-7, 16^r 12-13, *în latură*
aleșilor 13^v 12, 20^r 5.

legătură-, s. f., = 1. „încheetură“: 3^r 9;
2. „lanț“ 30^r 4.

lege, s. f.: 14 r° 8; gen. sg. *legiei*: 7 r° 9-10, 14 r° 4.

lemn-, s. a., = „pom“: 10 v° 13.

lu, ac. pron. pers. de pers. III sg.: = „l“: *odihnește-lu* 3 r° 12; *altundeva l.*

lucru-, s. a., = „muncă“, „robie“: 12 r° 1.

lumină, s. f., = 1 „făclie“, „lumânare“: 1 r° 8; 2. = „lumină: *nevechitta-ți lumină*“: 13 v° 2.

lumina- vb.: *să luminédze* 4 v° 7, *luminédză* 6 r° 9, 13 r° 13-14, 16 v° 12-

13; part. *luminat-*: 4 r° 7-8, 11 v° 8-9. *luminos-*, adj., = „luminat“: 3 v° 11-12; cf. *luminat-* 4 r° 7-8.

luoa-, vb., = „lua“: *ia-se* 23 r° 5, *ai luoatū* 19 v° 14, *să luom* 24 v° 12; dar cf. și *fiu luoatū* 12 v° 12, *ai luoatu* 26 v° 13; pers. III sg. conj. prez. *să ia* 28 r° 9.

lupta-, vb. trans., „hărțui“, „necăji“, „tortură“: *multu mă luptară chinurile* 1 v° 6-7.

M.

mai-apoi-grăitor-, adj. vb., = „cel ce spune cele de pe urmă“: *mai apoi grăitorii prorocii* 4 r° 13.

mainte, adv., = „mai înainte“: 14 r° 7, 14 v° 10, 23 v° 3.

măncare, s. f., = „desfătare“: (în *măncare răului*) 14 r° 1.

mândri-, vb., = „mări“, „slăvi“: 4 r° 14.

mântui-, vb.: 1 v° 9, 6 r° 4, 7 v° 4-5, 10 v° 8, 26 r° 4, 30 r° 9-10; *mântuitoriu-*: 1 v° 8, 4 v° 11-12, 9 r° 4, 11 r° 9, 11 v° 13-14, 12 r° 12, 18 r° 12, 18 v° 4-5, 19 r° 6, 19 v° 1-2 și 10, 30 r° 6.

mântuitor-, v. *mântui*.

mănuile, nom. pl. al lui *mână*, s. f.: 23 v° 6, 24 v° 6.

mărire-, s. f., = „mărire“: 13 v° 14.

mărire-, s. f., = «slavă»: 24 r° 14.

Martheei, gen. de la *Martha*, n. pr.: 29 r° 10-11.

mene, ac. sg. al pron. pers. de pers. I, = „mine“: 5 v° 12, 19 r° 11, 22 v° 6; dar cf. și *mine*: 27 r° 6, 27 v° 11, 29 r° 3, apoi *tine* 1 r° 4, 3 v° 4, 26 r° 5, 26 v° 8-9, și 10, 28 r° 3 și 6, 29 v° 13, *din* (passim), ș. a.

mérge-, vb., passim; *mergu* 27 v° 2; *mărsără* (= „merseră“) 21 v° 2.

mésér-, adj., = „sărac“, „sărman“: 27 v° 6.

mieu, pron. pos.: 4 v° 12, 22 v° 9, 26 r° 3, 29 r° 9, *miei* 25 v° 9 și 12, 29 r° 1, *mele* 14 v° 3.

milă, s. f.: 7 r° 3, 7 v° 9,

miłos'die s. f., = «îndurare», „milă“: 16 r° 6.

milostiv-, 16 v° 7, 18 r° 9-10, *m[i]l[ostiv]* 14 r° 2; cf. și *în-multū-m[i]l[ostiv]* 9 r° 11 și *multū-m[i]l[ostiv]* 10 v° 10-11.

m[i]l[ui]-, vb.: 7 v° 14, 18 r° 10; de-aici *m[i]l[uiitor]*:- 8 v° 5-6.

m[i]l[uiitor]-, v. *milui*.

mirareți (nu vă ș), p. II pl. imper. prez. de la *a se miră*, = „nu vă mirați“: 22 r° 10-11.

mișel-, adj., = „sărac“: 5 v° 5, (*mișei cu sufletul*) 17 v° 13-14.

mită, s. f.: 26 v° 7.

moarte-, s. f.: 2 v° 5, *moarte ta* 15 v° 5, *morte-* 13 r° 4-5, 28 v° 4-5; gen. sg. *morței* 3 v° 6.

mohorățit (léu ș), pers. III sg. perf. ind. a lui *mohorăți*: 15 v° 14-16 r° 1.

moșteni, vb., = „moșteni“: 18 r° 5.

multu, adj., = «mult»: 1 v° 6.

multū-m[i]l[ostiv]-, v. *milostiv-*.

muncă, s. f.: 27 v° 14.

muced-, adj.: 25 r° 13-14.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N.

nădăjdui- (a se ș) *pre cineva*, vb., = „nădăjdui în cineva“: 14 v° 6, 26 r° 4-5.

năprasnă (de ș), expr. adv., = „fără veste“, „de-odată“: 27 r° 9-10.

naște, vb., = „a se naște: *au născuți* 28 r° 6; cf. *unulū ce-i născuți* 11 v° 5.

naștere, s. f., = „rudenie“, „rude“: 23 r° 5.

neapus-, adj., = „care nu apune“: 26 r° 6.

nebătrănit-, adj.: *nebătrănita-și fericită* 2 v° 3-4, 3 r° 2-3.
nebeut-, adj., = „care nu se poate bea“: *nebeutul izvor* 13 r° 6-7.
neclătit-, adj., = „nemisecat“: 23 v° 2 și 4.
nedějde-, s. f. = «nădejde»: 24 r° 11-12, *nedějde cę frumoasă* 19 v° 6.
nedeșer'tat, adj., = „care nu se poate deșertă sau goli“: *izvorū nedeșer'tat* 9 r° 9-10.
neîngăduitū, adj., v. *îngădii-*
nemenčunosu, adj., = „nemincinos“: 5 r° 10; dar cf. *amin'te* 29 r° 6, *mor-minte* 1 r° 1, *cuvinte* 16 v° 3, ș. a.
neputred-, *neputrăd-*, v. *putred*.
nescăzut, adj., = „care nu scade“:

vistăriū nescăzut 13 v° 9.
netăcut-, adj., = „fără tăcere“, „fără întrerupere“, „neincetat“: *netăcut cântări* 1 r° 2.
nevăzut-, 1. adj., = „ceea ce nu se vede“: 16 v° 3; 2. *nevăzută* s. f. pl. *nevăzdu'te* 5 r° 7, 8 r° 13; cf. *vădzutū* 8 r° 12, *vădzutele* 5 r° 6-7.
nevechit-, adj., = „care nu se învechește“, „neînvechit“: *nevechita-t lumină* 13 v° 2.
nevoe, s. f.; 3 r° 7. (*nevoia*) 29 v° 6; *cu nevoe* (= „cu greu“): 3 r° 6-7.
nevoință, s. f., = «osteneală»: 17 r° 3.
nice, conj., = „nici“: 25 v° 12.
noao, dat. pl. al pr. pers., 3 v° 14, 11 r° 7.

O.

o, pers. III sg. a verbului aux., *voiu*.
oamene, pl. lui *om*, = „oameni“: 10 r° 7.
oborā, cet. *oborī*: vb., = „a doborā“, „a surpā“: 11 r° 6.
odihnelā, s. f., = „odihnā“, „odihnire“:

12 v° 14, 15 v° 4, 20 r° 8, 25 r° 7, 25 v° 4, 29 v° 14.
omorātū (*ai* √), pers. II sg. perf. ind. a lui *omorā*: 28 v° 5.

P.

pămānt-, s. a.,: 8 r° 14-8 v° 1, 15 r° 13, 19 v° 9, 24 r° 12, 24 v° 9-10, *pămāntu* 5 v° 14, 25 r° 13, voc. *pāminte* 28 r° 2.
părăție-, v. *înpărăție-*.
părinte-, s. m., = „tatā“: 22 v° 12.
pas[ă], pers. II sg. imp. prez. a lui *pāsā* = „pāși“, „merge“: 30 v° 11.
patriārh-, s. m.,: 6 v° 1.
peri-, vb.,: 24 r° 9, 24 v° 3.
piçoarele, pl. lui *picior*, s. a.,: 21 r° 5, 23 v° 6.
plānge-, vb., = „plānge“: *plāngu* 18 r° 2; *plāngiā*, pers. I sg. impf., = „plāngeam“: 15 r° 5.
poalā, s. f., = „sân“: *poala ... lui Avram*: 6 r° 14, 30 v° 7.
počū, pers. I sg. prez. ind. a verbului *puteā*, = «pot»: 22 v° 6.
pogorāt (*ē-au* √), pers. III sg. perf. ind. a lui *pogorā*: 30 r° 3.
pohti-, vb., = „pofti“: *pohtescu* 6 r° 13; cf. *însā și pofti-* 9 v° 1.
pomēnā-, s. f., = «pomanā», „pomenire“, „amintire“ 26 r° 1, 26 v° 1-2.

pomeni-, vb.,: 5 r° 13, 17 v° 12, 18 r° 11 și 13.
postitor-, adj. vb. al lui *postī* intr. ca s. m., = „pustnic“: 5 r° 1, 29 r° 2.
prah, s. a., = „praf“: 2 r° 11.
prāznui-, vb., = „serbā“: 17 r° 7.
pre, prep., = „pe“: 6 v° 14, 8 r° 7, 9 v° 7, 13 r° 1, 16 v° 5 și 9, 17 v° 5 și 9, 19 r° 4 și 14, 19 v° 9, 24 v° 9 și 14, 25 v° 12, 26 r° 5.
prēcuratā-, fem. lui *prēcurat*, adj.,: 4 v° 7-8, 11 r° 14, 26 v° 3, 30 v° 2.
prēdulce, adj., = „prea bun“: 26 r° 9.
prēfu de viață, gen. sg., = «prețul vieții»: 9 v° 4-5.
prēînțelepciune, s. f.,: 12 r° 8.
primii-, vb., = „primi“: *priimēște* 28 r° 2-3, 29 v° 4; *primește* 28 r° 8.
prilāsti-, vb., = „amāgi“: 12 v° 8.
pristāvi- (*a se* √) vb., = „a muri“ 1 r° 5, 1 v° 1, 2 v° 2, 3 r° 1, 3 r° 12, 3 v° 9, 4 r° 6-7, 4 v° 5-6, 6 r° 8, 6 v° 13, 1 v° 9, 12 r° 14, 13 r° 9, 13 v° 11, 14 r° 14-14 v° 1, 15 v° 3-4 și 9, 16 r° 11,

26 ro 11, 30 ro 1-2, 30 vo 4-5.
proslăvi- vb. = „mări“, „glorifică“:
 19 ro 5, *proslăvești-i* („proslăveș-
 te-i“) 19 vo 9-10.
pururé, adv.,: 8 ro 5, 14 vo 14, 16 vo 1,
 (*pururia*) 12 ro 5.
pusă-, s. f., = ceea ce s'a pus“, „să-
 mântă“: *pusa în pământu* 9 ro 1.
pusără, pers. III pl. perf. ind. a lui

pune, = „puseră“: 13 ro 3.
putred-, adj., = „stricat“: 2 ro 10
 comp.: *neputred-* 13 ro 10, *nepu-
 trădă* 11 vo 9, pl. *putrezi-* 17 ro 13.
putredire, s. f. = „stricăciune“: 13 ro 4,
 16 ro 10, gen. sg. *putredireei* 15 ro 4.
puținelū, adj.,: 23 vo 3; *puține vreme*
 6 vo 14.

R.

rădica-, vb., = „ridică“: 7 v° 11, 8 v° 1.
raiu, s. a.,: 14 r° 1, 15 v° 8.
răpăusa-, vb., = „odihni“, „a se odih-
 ni“: *răpăusedză* 30 r° 1.
răpitoriu, adj. v. al lui *răpi*, într. ca
 s. m. = „tălhar“, „hoț“, „fur“: 2 v°
 5-6.
răsipi, vb. tr., = „risipi“: 2 v° 6; refl.
 21 r° 2-3; *răsipită* 25 r° 12-13.
răstigni, (a se ϕ), vb.,: 14 r° 9.
rrău, adj. într. ca s. a., = „rău“: 22 v°
 4; altundeva *rău*.
razboinic-, s. m.: 18 ro 14.
roao, s. f., = „rouă“: 24 ro 1.
rob-, s. m., = „șerb“: 4 v° 6, 5 v° 8,
 6 v° 8-9, 7 r° 1, 8 vo 6, 9 r° 4,
 (*robu* = „robul“) 9 vo 11, 10 r° 14,
 13 ro 8, 17 ro 4, 18 vo 4, 20 ro 4,

27 v° 4, 29 ro 14, 29 v° 4-5, 29 v° 10,
 30 ro 5, 30 v° 5.
robitură-, s. f., = „robire“, „robie“:
 4 v° 3-4.
rod-, s. a., = „rudenie“, „rudă“, „neam“:
rodurile 11 r° 3-4, 23 r° 11, 27 r° 7.
roditoare, adj. vb. al lui *rodi*, într. ca
 s. f. = „născătoare“, „maică“: 1 r°
 12, 4 r° 13-14, 17 ro 8, 26 ro 6-7,
 29 v° 3.
ro;iu, adj.,: 15 v° 13.
rugă-, s. f.,: 29 v° 4, 30 v° 2.
ruga-, vb. trans.,: *vă rogu* 27 v° 11;
 refl. a se *ruga* (la cineva): la *pre-
 dulcele domnu roagă-te* 26 ro 9-10.
rușina-, vb.,: *să nu rușinedzi* 26 vo 7,
rușina- (a se ϕ de cineva), vb. refl.
 1 v° 11.

S.

să, conj., = „dacă“: 15 v° 6.
să, pr. refl., = „se“: 1 v° 11, 3 r° 10,
 3 vo 3, 5 r° 3-4, 6 v° 3 și 7, 16 r° 14,
 17 ro 5 (*bis*), 18 vo 9, 10 și 11, 20 r° 7,
 20 vo 8 și 12, 23 r° 7 și 12, 23 v° 2,
 24 v° 1 și 4, 5 și 8, 26 r° 11-12,
 27 vo 9 (*bis*), 28 r° 5 și 13, 28 v° 12;
 dar cf. și *se*: 23 r° 5, 24 r° 14.
sălaș- s. a. = „locuință“, „lăcaș“:
 1 ro 7, 7 r° 7-8, 8 v° 7-8, 9 r° 14,
 26 v° 12, (*sălașu*) 1 r° 12.
sălășlui-, vb., = „așeză“: 6 r° 10,
 9 r° 14, 13 vo 11-12.
sămăna-, vb., 12 r° 2.
sămăntă, s. f.,: 25 r° 8-9, 30 r° 9.
sămt, pers. III sg. prez. verbului a fi:
sămtu 2 v° 10, *sămțu* 21 r° 6, *simțu*
 5 r° 14, *sin:tu* 29 r° 11.

săvrăși-, vb., = „săvârși“, „face“:
 8 r° 1, 29 r° 12; cf. însă și *săvârși-*:
 26 r° 1.
scrăbă, s. f., = „scărbă“, „necaz“,
 „supărare“: 12 r° 3, 29 vo 6.
scrăbiă(mă ϕ), pers. I sg. impf., =
 „mă scărbear“: 4 v° 10.
seca-, vb.,: 2 r° 8.
secera-, vb.,: 12 r° 4.
semenină, s. f., = „semănare“, „ase-
 mănare“: 16 v° 4.
sf[i]nție, s. f., = „sfințire“: 3 v° 14,
sf[i]nția sf[i]nților 10 v° 6.
sfrășire-, s. f., = „sfârșire“: 20 v° 6.
simțu, v. *sămt*.
sințu, v. *sămt*.
Sion, n. pr. fig. = „biserica“: 11 v° 12.

slăvi-, vb., = „mări“: 28 v° 13—14.
slobod, adj., : 7 r° 1.
slobodzi-, vb., = „slobozi“: 7 r° 6.
slobodzire, s. f. = „slobozire“, „eliberare“, „mântuire“: 15 v° 12.
socoti-, vb., = „numără“: 29 v° 11-12.
somn-, s. a., 1. = „somin“: 3 v° 2; 2. = „vis: somnu 2 r° 12, 2 v° 9.
sparge-, vb. = „împrăștiă“, „risipi“, „nimici“, „strică“: 3 v° 6.
spăsenie, s. f., = „mântuire“: și *sp[ă]senie slăvim* 10 r° 7.
sp[ă]sitor, adj. vb. al lui *spăsi*, = „mântuitor“: 8 v° 10—11.
spre, prep., = „pentru“, „întru“: *vor*

eși făcătorii de bine spre învățarea vieții. Iară făcătorii de rău. spre (= „pentru“, „întru“) *învățare* *udețului* 22 v° 2 și 4.

strănsură, s. f., = „chin“, „patimă“, „suferință“: *strănsura trupului* 23 r° 10.

striga-, vb., : 2 v° 11.

su, sū, s, v. fi.

sufletū, s. a., 1. = „suflare“; *fără sufletū* 27 r° 4. 2. = „duh“, „suflet (passim).

supt, prep., : *suptu* 20 v° 14, *suptū* 3 r° 13, 30 v° 6.

suspina, pers. I sg. impf., = „suspina“, : 15 r° 5.

Ș.

șarū s. a. = „văpsea“: 15 v° 12.

T.

tată, s., m., : *tatălu* 4 r° 2, *tatălū* 16 v° 3, 20 v° 8, *tatăl* 15 r° 2, 21 r° 4; cf. și *tatălūi* 16 r° 9.
tinerețe, s. f., : 24 r° 5-6.
tot, adv. = „mereu“, „în continuu“: 19 r° 10.
trece, vb., - 1. „iertă“: 10 r° 1; 2. = „a muri“: *trecut de prelume* 16 v° 9.
trecut, v. *trece*.

tremesū, part. perf. al verbului *tremes* = „trimit“: *m-au tremesū* 21 v° 7; *m-au tremes* 22 v° 11-12.

troiță s. f. = „treime“, „trei fețe“: 2 r° 2-3, 5 r° 9, 19 v° 12.

trupu, s. a., : 3 r° 6, 8 v° 1, 9 r° 6.

turna- (a se *o*), vb. refl., = „a se întoarce“, „a se înturna“: *să mă tornu* 12 v° 13, *să toarnă* 28 r° 5.

T.

țineă, vb., = „stăpâni“: 5 r° 6; de-alc *ținere*, s. f., = „stăpânire“: 6 v° 12, 12 r° 11, *ținăria* 3 v° 6; *țitoriu* = „stăpânitor“: *țitoriu iaste de troiță*

5 r° 8-9.

ținere, s. f., v. *ține*.

țitoriu, v. *țineă*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

uitarefi (nu *o*), pers. II pl. imper. prez. dela *uită*, = „nu uitaji“: 29 r° 3.

unul, *una*, num., = „singur“, „singură“: 5 r° 9, 7 r° 10, 10 r° 2 și 3, 10 v° 10, 11 v° 4 și 5, 13 r° 1,

17 r° 11, 27 r° 1, 30 r° 7.

urât, adj., = „urgisit“: 8 r° 1.

următoriu, adj. vb. într. ca s. m. = „urmaș“, „moștean“, *următoriu arată-l în curțile sf[î]nților* 26 r° 14.

V.

- vădzuu*, pers. I sg. perf. lui *vedea*: 5 v⁰ 2, *văzuu* 15 r⁰ 6; conj. prez. *să vadză* 7 r⁰ 14.
- văzută*, s. f., v. *nevăzut-*.
- vécu*, s. a., = „veac“: 21 v⁰ 8.
- vecie*, s. f., în compoziția de *vecie* = „vecinic“: *dulчаța cê de vecie* 2 v⁰ 1, *poména de vecie* 26 v⁰ 2.
- venire-*, s. f.,: 20 v⁰ 5.
- ver'gură*, s. f., = «fecioară»: 11 v⁰ 2, *ver'guriloru* 14 r⁰ 2.
- ver'se* (să √), pers. III. conj. prez. de la *vărsă*, vb.,: 28 r⁰ 10.
- veștedzi-*, = „a se veștezi“: 24 v⁰ 6-7.
- viață*, s. f.,: 3 v⁰ 1, 4 r⁰ 10, 8 v⁰ 3, 9 v⁰ 5, *viaț'* 22 r⁰ 6; articulat: *viața* 1 v⁰ 3, și *viația* 5 r⁰ 1; gen. sg. *vieții* 7 r⁰ 2, 8 v⁰ 6-7, 16 v⁰ 13, 23 v⁰ 3.
- viață-făcătoriu*, v. *făcătoriu*.
- vie* (să √), conj, lui *veni*: 16 r⁰ 5.
- vîna-*, vb. = «trăi», «a fi viu»: *să viedzu*: 7 v⁰ 13-14, *vînat-au* 19 v⁰ 9.
- vier'milor'*, dat. plur. al lui *vierme*,: 25 r⁰ 14.
- vistiăriu*- s. a. = „tezaur“, „comoară“: 12 r⁰ 7, 13 v⁰ 8-9.
- voao*, dat. pl. al pr. pers.,: 19 r⁰ 8, 21 v⁰ 4 și 12.
- voinic*, s. m. = „ostaș“, „soldat“, „militar“: 27 v⁰ 5-6.
- voitoriu*, adj. vb. al lui *voi*,: *voitoriu de milă ești* 10 v⁰ 7.
- voiu*, vb. aux., pers. II sg. *veri* = „vei“: 17 v⁰ 11-12, 28 r⁰ 13-14, pers. III sg. într. în locul pluralului, o „vor“. „or“ 18 r⁰ 5.
- vrăjmaș-*, s. m., = 21 r⁰ 2.
- vrătos*, adj. într. ca adv. = „vârtos“ *mai vrătos de zăpada* 28 r⁰ 14.
- vréme*, s. f.,: 12 v⁰ 1.
- vré-*, s. f., = „voe“, „voință“,: 3 r⁰ 9 - 10.

Dz.

- dzăcea-*, vb., = „zăcea“,: 15 r⁰ 7, 25 r⁰ 10 -11 și 12, 27 r⁰ 5.
- dzice-*, vb., = „zice“: 5 v⁰ 13, 28 r⁰ 12, 29 r⁰ 10; *va gice* 21 r⁰ 5, *vor gič[e]* 19 r⁰ 9; *dzișu*, pers. I pf. sg. ind., = „zisei“: 5 v⁰ 3; *dzisă* = „dzise“: 21 v⁰ 2.
- dzisă-*, s. f., = »poruncă«: 8 r⁰ 11, 15 v⁰ 2.
- dzuo*, s. f., = „ziuă“: 27 r⁰ 8.

Z.

- zavistje-*, s. f.: 12 v⁰ 7-8.
- zdrobi-*, vb.,: 25 r⁰ 4.
- zidi-*, vb., = „crea“: 5 v⁰ 10, 8 v⁰ 11, 10 v⁰ 9, 12 v⁰ 4, 15 r⁰ 8-9, 17 v⁰ 2, 28 r⁰ 4; de-aici *ziditoriu* = „creator“: 28 r⁰ 7.
- ziditoriu*, adj. vb., într. ca s. m. v. *zidi*.
- ziditură-*, s. f., = „zidire“, „creare“: 8 r⁰ 11.
- zlac-*, s. a. = „iarbă“: 2 v⁰ 10.

Tabela I.

Fig. 1.

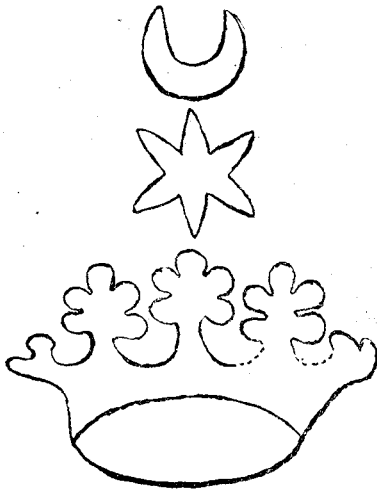
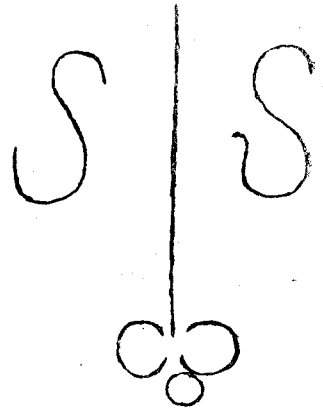
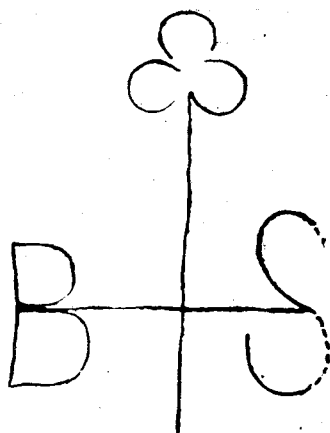

Fig. 2.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tabela II.**Fig. 1.****Fig. 2.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tabela III.

Fig. 1.

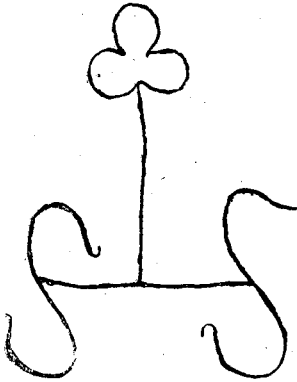
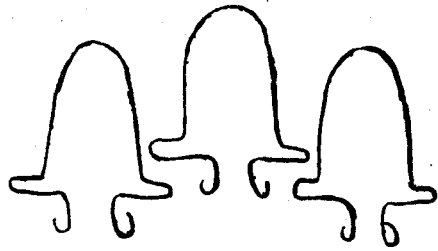

Fig. 2.

BCU Cluj / Central University Library Cluj